

Luceafărul

SALA
DE
LECTURĂ

Săptăminal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • miercuri 29 decembrie 1990

48

Anul profierării confuziei

Și iată că primul an al mersului nostru spre democrație se săvârși. E vremea, deci să privim înapoi. Nu cu mînie — deși am avea motive: nu trăim la fel de rău ca înainte?, nu dăm în multe, în prea multe locuri de aceleași structuri și chiar de aceiași oameni care au hîmbat cu o de tot suspectă ușurință salopeta a prince-de-gall-ul? nu sînt la fel de legate în bloc-starturi inițiativele economice și sociale mai acătării în favoarea celor care ne vor transforma în curînd într-o țară de bișnițari? nu funcționează încă „principiul” comunist conform căruia „noi ne facem că muncim, statul se face că ne plătește”? nu sînt în floare demagogia și ipocrizia în materie de competență, justiție, adevăr și alte cele? nu se năpustesc românii spre alte zări cu aceeași voluptate ca înainte, doar că într-un număr mult mai mare? Însă nici cu entuziasm — deși, iarăși, ar fi ceva motivație — nu putem rosti cu glas tare ceea ce gîndim? nu putem călători oricînd și oriunde? nu e ca și gata legea autonomiei universitare? nu simțim că intrăm, fie și cu pași mărunți, în economia de piață? mai răspund copiii de faptele părinților ca anțerți? nu avem o viață politică pluripartită? Să privim înapoi cu dorință de înțelegere, nu de alta, dar anul care a trecut n-a fost, orice s-ar spune, unul al clarificărilor ci mai degrabă unul al proliferării confuziei. Deopotrivă în planul politic și în cel economic. Unei propuneri confuze a Puterii îi răspunde Opoziția, mai ales neparlamentară, cu o contrapropunere nu mai puțin confuză. Se vedește lipsită de realism cutare măsură a guvernului — și slavă domnului au fost destule asemenea măsuri că te și miri cum niște tehnocrați pot fi atît de aerieni —, apare numaidecît o idee reparatorie dinspre opoziție înduioșător de lipsită de realism și ea. Nu sîntem lași, deci nu demisionăm, zic — prin reprezentanții lor — structurile puterii, președintele, guvernul, și parlamentul. Jos președintele, jos guvernul, jos parlamentul și alegeri anticipate cer reprezentanții numeroaselor grupuri neparlamentare de opoziție. Că acest refuz al lașității din partea celor dintii s-ar putea să nu fie altceva decît un fel de a te crampona de putere — iată o chestiune la care cei implicați nu dau semne că ar medita. Că alegerile anticipate ar putea să nu ducă la nimic, să nu schimbe nimic pe harta politică — iată o altă chestiune la care „alianțele”, „forumurile” și „ligile” din opoziție nu dau nici ele semne că ar medita. Un punct de vedere ceva mai realist vine din sinul opoziției parlamentare: un guvern de uniune națională care să radicalizeze reformele inițiate de actualul guvern monocolor, să purceadă de urgență la înlocuirea vechilor structuri și a conducătorilor cărora acestea le-au intrat în sînge, să ofere o alternativă de guvernare credibilă pentru majoritatea populației, parlamentul urmînd să-și consacre cea mai mare parte din timp grăbirii procesului de edificare a Constituției, pentru care de altfel a și fost ales. Poate că astfel vom avea, după un an al proliferării confuziei, un an al limpezirii reale și realiste. Poate. Dacă ne ajută și Cel de Sus.

Strofe de Crăciun

„În adevăr, cine dintre oameni cunoaște lucrurile omului, afară de duhul omului, care este în el?”
Corinteni, 2, 41

Ce pot să schimbe cuvintele mele în această noapte?

Tăcerea e sublimată prin tăcere
Amăgire a ceva pe care gura ta nu va voi să rostească

Chiar dacă fiecare din noi minte și se socoate astfel

Frate obscur al unei delicate mistice iluzii
Prins între firele ei dureros de amare îmi spun:
Salvează-te de tine însuși! Ești tînăr
Și ți se va-ntimpla poate să îmbătrinești curînd
Grijînd de curăția acelu adevăr recunoscut a
cărui sudoare

Se mai păstrează în cărțile iubite de înțelept în
dustie

De tine însuși salvează-te! Ție însuși supune-te!
Și astfel în pîntecul acestei deșarte iluzii nu vei
fi singur

Încă apărîndu-te de spaime încă suferînd —
Așadar ce pot să schimbe cuvintele mele în
această noapte

Darul cel de pe urmă darul cel mai de preț al
anului creștinătății

Încă mă rușinez scriînd scriînd în josul paginii
Numele tău Doamne luna și ziua Anno Domini...
Norocul și nenorocul nenăscut al acestei lumi
Tînjind după vechiul imemorialul miros de paie
ude al providenței

Peste care se vor fi abătut neștiute zăpezile
Anii erorile și multele umilințe

Și ce ar mai putea să schimbe cuvintele mele
în această noapte?

Gabriel Stănescu

chenar

Opoziția

Nu știu în care altă țară din lume opoziția servește atât de puternic și de sigur guvernul, ca la noi, întărindu-i ceas de ceas poziția, dându-i din plin atât de necesara apă la moară, slujindu-i și prin erori, dar și prin propriile-i adevăruri, iluzii și proiecte, degeaba etalate. După cum, din ianuarie în mai, pripeala, gifiitul regizat al vocilor impostrate și sloganismul agitat vehement, ori cu eilan de mazărită ventrilocă, au împins înspre țarcul fesenist mii de alegători, speriați ca de moarte, la fel, acum, isterizată și răcoapă în bovarisme de bună seamă sufocate, lumea a ajuns să urască visceral absolut orice formă de negare a puterii; de la marile mitinguri până la cea mai mică soaptă singulară, din tramvai, de la protestul televizat, până la simpla vestimentație cu aer occidental, de la paginile „României Libere”, până la umila indoială a unui „știu și eu?”, rostit cu tristă ingenuitate, între patru ochi. Nu atât violentă cât fanatismul a fost marea consecință a politicii moderne, susține R. Aron: **cuvintele** lui Hitler și Stalin au făcut omenirii un rău cu mult mai mare, decât războaiele și bomba atomică. Fanatismul lui „n-aude, n-a vede”, greu de greul pământului, închis etans, monocrom și ucigaș în toate felurile, de la plebeismul pifanului, până la morbidul rafinament diabolic, de kamikadze, Fanatismul geloziei („mai bine te omor, decât să fii a altuia”), al părintelui înșelat („eu te-am făcut, eu te omor”) sau, mai degrabă, fanatismul sadic-infantil și masochist cit cuprinde, al copilului ce-si calcă-n picioare jucăria pierdută la pariul: „nici a mea, dar nici a ta!” Iar, cind fanatismului nocturn, latent-interior, provocat la agresivitate de labirintul faptic al zilei, i se adaugă atașul specific al unei dorințe specifice naționale, precum „să moară și capra vecinului”, realitatea se răzbuună indoit. Totul se judecă și se petrece patologic la noi; cel mai normal argument contra, cit de elegant și obiectiv ar fi el exprimat, generează, la ora de față, nu atât replici dure și nicidecum o indiferență acidă, ci de-a dreptul turbare, sete de masacru. Negafia, orice formă ar lua, abilită sau grosieră, gregară sau monologă, declanșează automat irationalul, minnerizarea — fie inconștientă, fie infiltrată prin spumele verbale ale reprezentanților puterii — lucrează asiduu și cu perversă eficacitate în ființa noastră, cu văzul topit de cataracta mintuirii prin autosuprimare și cu auzul operculat, de frica adevărului. Sigur că opoziția (mai corect: opozițiile) a avut și își are greșelile ei, accentele inconștiente, doza ei de mercantilism, coeficientul ei de cadru securiste, de gerontocrație, anacronism, fariseism, cameleonism, colaboraționism abia mascat etc. Inșă rostul ei vital e resimțit invariabil, acum, ca mortal, astfel încât cea mai subțire umbră de ne-conformism capătă, în ochii dilatați calibanic, anvergura unui cataclism planetar. Se poate vedea la tot pasul acea sală de sedințe din începutul filmului „1984”, cu acel crâcnos verdict emis la unison din multimea salopetelor. „pig! pig! pig!”. Desigur, e „nu-mai o etapă” spune politologul. O să treacă, zice medicul. Acțiunea a luat-o înaintea gândirii, diagnostichează specialistul în inginerie socială. „Din patimi a multămintă fă scară de mărire / Și te-or urma cu toții în vecinică orbire. / C-o frază linguseste desertăciunea lor. / Din risipite roșuri atunci faci un popor”, suspină poetul. Tu n-ai ce face, te mai duci o dată la Filmul lui Pintilie, să mai auzi ultima replică, testamentul lui Mitică, acele patru cuvinte, de verdict apocaliptic, pe care nu le pot scrie, dar care fac... cit un secol.

Dan C. Mihăilescu

prezentul continuă

Limba de fier

In numele Crucii au fost asasinat popoare: bărbați viguroși, creatori de valori. În numele Milei și al lui birii au fost măcelărit copii, femei, bătrini; spintecați, torturați, arși de viu. Noaptea medievală a înghițit aceste „mici întâmplări” și zorii istoriei moderne au luminat noii idoli ai umanității. În numele Libertății au putrezit în temniță filosofi, au urcat pe esafod regi și revoluționari, au fost înălțate popoare întregi. În numele Egalității s-a glorificat Prostia, s-a construit Minciuna, s-a zidit Ura. În numele Fraternității s-a teoretizat și s-a practicat Crima.

Aceste abstracțiuni sunt lucruri concrete; oameni concreți mor, în mod concret, pentru câte o idee; dacă istoria nu ar fi presărată cu cadavrele lor împăcate cu eternitatea, nu am fi decit tuburi digestive guvernate de sex, războindu-se derizoriu cu clipa; am fi vite.

Noi, românii, am simțit cite ceva din suflul dezgustător și otrăvit al acestei condiții, (supra)victuind o vreme cu programe „științifice” de furajare și montă. Comunismul, cu tot cortegiul lui de orori, ne-a degradat ființa națională până

la limita abjecției. În Decembrie '89 s-a dus pe pustii, lăsându-și, însă, stafiile să bintuie încă; prin posturi înalte. În singele sfânt al martirilor noștri, întins pe asfalt ca o oglindă a disperării, s-a lăbărțat zimbetul cinic al demagogiei prezidențiale, s-a bălăcit bocancul minerului, a tropăit scutierul. Iar viața noastră cea de toate zilele o batjocoresc liota de trepădusi mărunți, fie ei directorași, primari, prefecti, de aceeași extracție comunistă; aceiași invirtiți cu apucături de cirpă, aserviți acelorași structuri discreționare: Județu', Centrala Ministeru', VODĂ; aceiași funcționăcime publică nu mai priddede să calce în picioare aceeași răbdare proverbială a inului aflat cu treburi pe la instituțiile Statului la fel de bine intențit în matca noastră; aceiași legi strimbe, care sunt-nu-sunt în vigoare, „ne asigură” aceleiași drepturi de ființă omenească.

Aceiași găunoșenie a sufletului, a minții și a vorbăriei fără acoperire, fără rost și fără rușine; aceleiași vorbe fundamentale goale, celebra limbă de lemn, născută din liniștea noastră, pentru liniștea noastră: liniștea cu accente melodramatic-sforăitoare a „majorității zdrobitoare” a

luărilor de cuvint din parlament; limba de lemn verde a presei înregimentate de către Putere...

Dar sus, la vîrf, ca și în imediata sa apropiere, se vorbește de-acum (și de mai demult) o altă limbă — mai dură, mai tranșantă, mai obtuză și mai cazonă: **limba de fier!** Limba președintelui vorbind de „ieșirea la luptă deschisă”. Limba primului ministru „implementat” patetic lingă președinte, declamind că nu cedează privilegiul de a ne face binele cu forța, pentru că s-au deschis importante „linii de credit pentru România” (Ceaușescu a avut și el nu „linii” de soiuł asta, ci dreptul magistrale! Și?! Cîț pămînt al lor au țărani, domnule Roman? Cîț a-vuție națională a lor au oamenii, domnule Roman? Cîț douăzeci de ani trebuie treacă pină la privatizarea adevărată, nu cea de bilci?). Limba unui general, al cărui pină și nume ar trebui să-l uif, general care are gravate adînc în cortex aceste trei cuvinte: Bă, te-mpușc!!

Sunt un om oarecare, un om obișnuit; îmi place viața, așa cum e ea și iubesc Libertatea, în general, iar dintre libertăți cea mai dragă îmi este aceea de a fi eu însumi al meu — nu „factor de”, nu „membru al”, nu „prețios capital”, nu nimic, ci eu cu viața mea, așa cum e ea, așa cum mi-a dat-o bunul Dumnezeu. Cred în Libertate. Cred, de asemenea, că oamenii sunt egali în fața lui Dumnezeu; doar în fața lui Dumnezeu și a legilor celor drepte. Iar fraternitate cred că înseamnă ca oamenii să nu dispună unul de altul după poftă și vanități și prostie. Ce-aveți cu mine? Dați-mi ce-i al meu și lăsați-mă în pace, cu viața mea. Ce ai cu mine, domnule Iliescu? Ce ai cu mine, domnule Roman? Ce ai cu mine, domnule Birlădeanu? Ce ai cu mine, domnule Martian? Ce ai cu mine, domnule Măgureanu? Ce ai cu mine, domnule Chelner? Ce ai cu mine, domnule Theodorescu?

Și lista e lungă, Doamne.

Eugen Chirovici

momos:

„Iarna vrajbei noastre”

Nu ne așteaptă un Crăciun fericit. Țara e în fierbere, iar Timișoara pare mai hotărîtă decît anul trecut să schimbe ordinea lucrurilor. Studenții sînt în grevă generală și au declarat că revendicările lor nu sînt negociabile. Discuțiile dintre președintele țării și președintele PNL au intrat într-o fundătură mai curînd profitabilă pentru dom-

nul Ion Iliescu, cel ales de toată „sufrarea țării. Domnul prim-ministru a declarat că nu se va clinti din loc. FSN-ul atacă în Parlament orașul Timișoara, sindicatele par încă nedecise să se alature grevei generale a studenților. Armata, prin Consiliul ei Superior, este hotărîtă să impună pe oricine va atenta la integritatea instituțiilor legal constituite. La fel și fosta miliție, precum și fosta securitate. Ziarele nevindute (FSN-iste și pro) ne dezvăluie gîndurile și planurile guvernărilor noastre pentru ultimele zile ale lunii, un scenariu menit să ducă la vărsare de sînge, ceva foarte asemănător zilei de 13 iunie. Domnul Dumitru Iuga este în a 17-a zi de greva foamei dar nu din cauza aceasta Theodorescu Răzvan a hotărît să poarte perucă. Televiziunea ne minte în continuare: cum că, ca ea nu mai e nimeni de curat. Magazinele sînt mai goale ca oricînd, casele mai înfrigurate, la fel ca și sufletele noastre, dar ni se spune că va fi și mai

bine. Întîi să ne golim sacii cu bani strînși sub penultimul dictator, apoi vom afla ce înseamnă privatizarea adevărată.

Altfel totul e bine și ieri am văzut o femeie tinăru și o creangă de brîd braț. Comandantul suprem al armatei, mult iubitul nostru Președinte, alesu dintre aleși, un om care se naste o dată la 1000 (una mie) de ani ne va vorbi poate de Crăciun, pentru a ne ura sărbătorii fericite, iar zimbetul lui ne va lumina mizeria și spațma strînsă sub anul de domnie pe care l-a străbătut singur.

18 dec. 1990

Ștefan Agopian

P.S.: Și pentru că toate merg bine în țara noastră, Departamentul de Stat al Statelor Unite i-a sfătuit pe americani să ar fi mai înțelept să nu calce prin România zilele acestea.

Vorbe de pe corabia lui Sebastian

● PETRE ROMAN (la Alba Iulia): „Sînt și eu os de transilvănean, tatăl meu a fost un mare militant pentru Ardeal, iar soția mea e ardeleană. Așa că port în mine idolatria pentru această parte de țară fără de care România n-ar putea să fie.” (România Mare) ● Din „Discursul Domnului CORNELIU VADIM TUDOR, redactor-șef al Revistei „România Mare” — mitingul organizat de Uniunea „Vatra Românească”, în data de 29 noiembrie, la Sala Polivalentă din Tg. Mureș — „...mesajul meu este de pace și de concordie”; „Trebuie să nu se împlinescă ceea ce a spus nefericitul Ceaușescu în ultima lui clipă de viață, că așa ceva va duce la nimicirea României. Noi nu trebuie să ajungem pină aici. În Casa comună a Europei, așa cum ne-o profetează sirenele amăgitoare ale Apusului, noi vom fi niște zileri, dacă vom fi izgoniți de pe pămînturile noastre.” ● FANUȘ NEAGU: „Mă gîndesc cu groază ce mi s-ar întimpla dacă, fiu de țărani fiind, aș declara că nu pot accepta ființa reînțorcerea moșierilor, reînțorcerea concepției lor feudale de stăpînire a pămîntului, despotismul barbar, botnița, harapnicul și tot ce ține de mizeria lui 1907!”. (Curierul național) ● „Sînt coarde care solicită bărbatul la maximum (Șatra liberă) ● „În S.U.A. a apărut de curînd un ziar pe nume «America Mare», ziar sprijinit cu fonduri și dosare de către C.I.A.”. (Cațavencu, gazetă destabilizatoare) ● RADU CEONTEA (la mitingul mai sus pomenit): „În revista «România Mare» s-a spus că, dacă tot s-a înființat Alianța Civică, se pare că e nevoie să se înființeze și Alianța Militară”. ● PANTA RHEI: „Martori oculari au afirmat că printre cei ce au tulburat atmosfera sărbătorească de la Alba Iulia erau și cetățeni cunoscuți

pentru apartenența sau simpatia lor la P.N.T.-c.d., P.N.L., U.D.M.R.”. (Democrația) ● MARIUS VINTILĂ: „...auzindu-l vorbind pe domnul Radu Cimpeanu am rămas cu ciudata senzație că parcă ar fi dorit să se întimplă mai multe...” (Dimineața) ● ALCIBLADE: „Una dintre cele mai necinstite, mai violente, mai antiromânești publicații din România este «Expres» (R.M.) ● ION ILIESCU (la întîlnirea cu studenții într-adevăr „democrați”; „Treccm la luptă deschisă”. ● CĂLIN MOLDOVAN („student în anul I la Facultatea de Fizică a Universității București”) ... „există și în rîndul tineretului universitar oameni cu

Petre Stoica

Un președinte pe fundalul absolutului

Politologia se folosește — firese — de scenarii istorice. Conflictul, relativ rece, americano-rus, în termeni mai convenționali, opoziția celor două mari blocuri, reprezentate de NATO și de grupul țărilor participante la Tratatul de la Varșovia a fost spre o mai bună înțelegere și spre a se ajunge la prognoze rezonabile modelat cel mai frecvent, în anii optzeci, prin imaginea pe care ne-a transmis-o Iucidie despre războiul peloponesiac. Sugerăm, la vremea respectivă, unor diplomați americani că este mai îndreptățit să se lucreze, cu istoria războaielor medice. Motivul meu era simplu: războiul peloponesiac fusese lupta dintre civilizație și civilizație, o adevărată tragedie în sens hegelian („lupta dintre dreptate și dreptate”). Războaielor medice însemnau, dacă nu lupta dintre civilizație și barbarie (Platon explică pe larg: era dificil ca un grec să fie atât de bine educat pe cât era un prinț persan) ci, oricum, lupta dintre raționalitatea libertății și deci, democrației și iraționalitatea voinței dominatorii. Era ceea ce se potrivea înfințit mai bine stării de opoziție Occident-Soviete sau, mai general, liberalism-comunism. Infiltrarea comunistă în Occident, lipsa de coerență a acțiunii occidentale, vocația pentru trădare a celor aflați în tabăra libertății erau realități săritoare în ochi. Astăzi nu se mai învață la școală — și nici nu se mai spune în cărțile cele mai demne de respect — că încadrați în armata persană se aflau mai mulți greci care luptau împotriva Greciei, decât întreg efectivul armatei cetățenilor grecești, al celor care, în tabăra democrației, își apărau patria împotriva invadatorilor. Și totuși Grecia a învins. Cum? Poate că aspirația a libertății și capacitate practică de a acționa eficient, în condițiile războiului și ale păcii vin, ambele, dintr-o sursă unică numită inteligență cultivată. Nu mi se pare acum suficient, într-adevăr, nici acest model medic. Trei motive sugerează drept adecvată o altă variantă istorică spre a fi analogată realităților politice principale din acest sfârșit de secol. Primul este gradul enorm de interdependență al evenimentelor, evoluțiilor și destinelor politice în lumea de azi. În cadrul unui conflict, două părți, două puteri, aproape că nu mai pot renunța ca luptă de îndată ce starea de beligeranță se declanșează, ori chiar dacă reciprocul antagonism se desfășoară cu mijloacele de intimidare ale războiului rece. Consecință firească a acestui prim aspect, va ajunge să existe, în cele din urmă, un învingător absolut. O parte nu trebuie neapărat să o înglobeze pe cealaltă, dar părțile nu vor mai putea fi niciodată, nici măcar aproximativ, cele care au fost înainte. În sfârșit, rezultat al

interdependenței planetare, o parte, cea înfrântă, nu poate fi total dezagregată căci, în acest caz, dezechilibrul civilizației umane ar fi prea adinc. Pe aceste baze, singurul antecedent istoric al stării care evoluează acum către catharsis este cel oferit de războaiele civile romane din secolul I în. Crist. Imperiul roman era o entitate coerență asemenea lumii actuale. El nu putea accepta o dualitate a puterii (aceasta a survenit, dar mult mai târziu), iar fiecare parte nu avea nici un interes să o anihileze cu totul pe cealaltă. Adoptând o asemenea perspectivă, multe aspecte politice de azi se cer analizate și reanalizate. Unul dintre cele mai importante — sau, oricum, unul deloc neglijabil — privește personalitatea și rolul istoric al președintelui George Bush.

Pitagoreicii admiși în clasa matematicilor aveau dreptul și obligația de a afla esența lucrurilor și calităților. Acusmaticii nu ajungeau să descopere mai mult decât modul în care se distribuiau în univers atributele posibile (care este lucrul cel mai bun? și nu: ce este binele?). Dacă trăim într-o lume imperfectă, într-un orizont al superficialității, este poate pentru că matematicienii au fost dintotdeauna puțini, iar dialectica existenței noastre se dovedește a fi fost, mereu, posesiunea acusmaticilor. Să fim totuși curajoși: după ce vom surprinde universala distribuție a calităților vom ajunge poate mai ușor la esențe. Nu știm bine ce este puterea — în plan social, politic, uman — dar dacă totuși, depășind carenta capacității de a defini exact, vom exclude destructivitatea, faptul de a ucide, faptul de a oprimă, domina și constrânge, din sfera acestei puteri, atunci va trebui să admitem, în consens cu datele modelului istorico-politic propus mai sus, că omul cel mai puternic al planetei, de la Octavian Augustus și până astăzi nu poate fi socotit altul decât președintele George Bush. Această putere, desigur, ar fi ridicol să mai fie concepută în sens monarhic traditional. Un președinte actual, într-un stat democratic nu este autorizat de drept și uneori poate fi incapabil, de fapt, să impună numirea unui învățător la o școală de țară. Conducătorilor de state, națiunile le-au delegat totuși, chiar și astăzi, o parte notabilă a puterii pe care au deținut-o un Cezar și un Augustus, un Gîngis Han și un Napoleon: puterea de a modele direct faptul istoric. Sint, desigur, diferite mari între condițiile războaielor civile romane și elementele formale trice confruntării americano-sovietice, lungă de o jumătate de peste o jumătate de secol. În cel de al doilea caz, în cel actual, aparent nu a curs sânge sau, cel puțin, acest sânge nu a fost vărsat în confruntări directe ale protagoniștilor. În realitate, războiul — nu foarte rece, dacă facem re-

ferire la termenul uzual constatăm că acesta a fost un eufemism — a fost plătit de sovietici prin izolare umană, (nu și politică) ineficiență, nenumerate morți precoce, generate de opresiune, mizerie, dispreț pentru om. Agresivitatea față de Vest a adus blocului comunist, ca un recul, multe dintre aceste fenomene, ori le-a sporit, în chip intens, gravitatea. America a plătit confruntarea cea mare îndeosebi prin morți și dezolare rezultând din războaie secundare. În al doilea rând, spre deosebire de războaiele civile, în această ultimă confruntare a istoriei nu au contat, în primul rând, personalitățile aflate în opoziție — oricum nu în sensul că opoziția însăși ar fi fost bazată pe politică personală. Dar oare în istoria română, personalitățile să fi contat chiar atât de mult pe cât ni se pare acum? În al doilea rând: atunci poate că mult din confruntare se baza pe diferența dintre caracterelor în luptă, dar în vremea din urmă rolul caracterelor l-au jucat ideologicele opuse. În sfârșit, ca urmare a războaielor civile romane s-a instaurat la conducerea lumii un imperator — mai mult sau mai puțin un autocrat. Acum așa ceva nu pare posibil și nici nu s-ar zice că ideea interesează pe cineva. Trebuie totuși amintit că Roma nu s-a numit niciodată altfel decât republică și că împăratul, dacă ar fi fost deposedat de titlurile sale numeroase, dar pur republicane în stricta lor sonoritate ar fi devenit, în aparență, simplă persoană particulară, chiar dacă, într-o anumită epocă, dispunea și de atribute de natură divină. Stim noi acum, cu adevărat, către ce mergem? Totuși organizarea statală a lumii actuale nu pare să aibă nimic de a face cu centralizarea, oricât de relativă, a imperiului roman. Luând în considerație toate aceste lucruri, ținând cont de motivele arătate mai înainte, războaiele civile romane seamănă cu confruntarea americano-rusă și pentru încă o rațiune, deloc neglijabilă. Cei care au administrat spațiul lumii civilizate în epoca romană sau o fac acum, nu mai puteau, respectiv, nu mai pot fi fanțisti. **O stranie și incredibilă legătură s-a stabilit atunci și se stabilește și acum între puterea planetară maximă și fiecare destin uman. Această legătură s-a numit în lumea antică dreptul roman și se numește acum carta drepturilor omului.** Logica în a conduce oameni este dată, pe aceste baze, de acordul fiecărei persoane lipsită de puterea directă de a impune dreptul, și al celui care dispune de cea mai mare putere, acord asupra acestei legături de drept. George Bush, o personalitate al cărui echilibru interior pare neindolelnic oricărui om care îl primește vorbind, concentrează astăzi mai multă putere în mîna sa (în sensul istoric arătat mai sus) decât a avut oricare din invadatorii Europei sau, în epoca recentă, oricare dintre democrații, incluzînd aici și un Franklin Delano Roosevelt. Faptul se impune chiar și după o scurtă examinare a problemei. George Bush aduce politicii sale aproape întregul sprijin — oricum tot ceea ce este esențial ca sprijin — din partea Angliei și Europei. Uniunii Sovietice și a marilor puteri industriale a Orientului îndepărtat. Nici o opoziție serioasă nu mai există. Militar, America a ajuns la o balanță suficient de favorabilă spre a putea să nu mai fie acum prea insistență pe acest teren. Fete de sperat ca un conflict precum cel actual din zona Golfului să poată fi

condus spre o soluție a unui minimum de suferință. Este totuși de presupus că — pină la dezvoltarea unui sistem global de securitate, rapid, eficient și dezvoltat cu o contribuție a quasi-totalității națiunilor — vor mai exista, în relațiile interstatale, inflamații locale dureroase. Economic, lumea este, măcar ca model, americană. Cultural, America a devenit, de mult, zona cea mai productivă a planetei, precum ideologic reprezintă — oricite amendamente merită să fie aduse — un centru de atracție exorbitantă. Desigur, culminația este primejdioasă, mai ales prin aceea că favorizează narcisismul cultural-politic, autismul, sterilizarea. Rolul unui președinte american este, într-o asemenea epocă strălucitoare și periclitată, acela de a stabili cea mai bună asamblare a mișcărilor celor care au realizat enorma concentrare de forță și valori în emisfera occidentală cu mișcările mai puțin favorizate de destinul. Problema principală a istoriei romane a fost relația Cetății cu ansamblul lumii civilizate și necivilizate. Consecința esențială a încheierii războaielor civile a fost extinderea calității de cetățean roman la toți locuitorii imperiului. Dacă prin aceasta se poate înțelege autentică sudare — nu doar politică dar și umană — a unei zone geo-politice altminteri divizată, o unire nu prin forță, ci prin universalitatea dreptului, trebuie să ne întrebăm dacă o unire inițial europeană, apoi mondială (oricât de fantasmatică ni se pare ea acum) nu este ceea ce trebuie să sperăm de la încheierea conflictului sistemelor politice și deci a războiului rece. Aceasta nu înseamnă că fiecare din țările lumii de azi nu are dreptul să fie iubită de cetățenii ei cu iubirea cea mai patriotică și apărută, la nevoie, cu sînge. Nu înseamnă, de asemenea, că fiecare conducere politică, din fiecare țară, nu are dreptul la deplină autoritate și la respect. Se cere însă văzut că integrarea internațională actuală și mai ales cea de mine încetează a fi un principiu politic pragmatic și trebuie socotită un ideal — fie și nu foarte apropiat — prin intermediul căruia, abia, dreptul devine drept și stabilitatea politico-economică stabilitate. Marile grupări aristocratice, congregațiile cavaleresti etc., în istoria secolului lui Augustus, ori mai târziu, nu au fost încintate de prea largă coerență a lumii civilizate, și directă legătură a puterii maxime cu omul, ca om, le scurtcircuita. Fie ca aceste grupări să nu se numească astăzi CIA, KGB, SRI sau altfel, dar tot într-un asemenea gen.

În raport cu George Bush (un Augustus la scara lumii actuale, așa cum Ronald Reagan a fost, în felul acestui secol, un Iuliu Cezar) omul de azi poate avea o pretenție care s-ar fi cheltuit în zadar, așezată și în fața lui Winston Churchill și în fața lui Charles de Gaulle și în fața lui F. D. Roosevelt. Președintele american cred că-i cere, de acum, să aparțină lumii cam în aceeași măsură în care aparține și țării sale. Că George Bush va realiza sau nu această legitimită dorită se va vedea din faptul că, în cazul pozitiv, el nu va favoriza prea mult pe cineva și nu va nedreptăți deloc pe nimeni. Căci este un exemplu de neocolt pentru succesorii săi. Să mai subliniem, în final, că scriem aceste rânduri în limba română, aflîndu-ne pe pămînt românesc.

Caius Dragomir

minimax

Fără titlu (1)

(ca nu cumva să contribuim la destabilizare)

Pentru că viața e urită fără plozi
Vom sta cuminți, înghesuți la cozi
Iar joi poate se bagă și banane,
Că n-or fi dat toți banii pe avioane!
(Din folclorul nou)

Pacea și înțelegerea este cel mai frumos dar la care mai pot gândi cu ocazia sărbătorilor de iarnă pentru frumoasa și atât de incercata dumneavoastră țară.
(Allan Green jr.)

S-a împlinit dară un an de la ceea ce, totuși, încă s-ar mai putea să fi fost începutul unei mutații sociale care, prin profunzime și amploare, să permită, într-adevăr, numele de **revoluție**. Chiar dacă obsesia îndoială — **parcurem sau nu o revoluție?** — trădează și remanența unui mod de gândire stîlcit de indoctrinarea cu marxism-leninism, concepția centrată pe conceptul de revoluție, de ea, de această obsesie, nu se poate face abstracție căci, în ultimă instanță, exprimă într-o formă concentrată atât temerile cit și năzuințele majore ale societății noastre. Probabil că și prin împrejurimi oameții sînt confrunțați cu aceeași îndoială dar, în ce ne privește, se poate vorbi fără păcat de o particularitate (sau originalitate!) a **cazului românesc** date fiind cel puțin următoarele caracteristici.

1. Situația de la care s-a „plecat”: **epoca de aur** ca una dintre culmile totalitarismului comunist. Bineînțeles, nu ne referim la criza structurală, economică, des pomenită în discursul Puterii (pînă la plictiseală în ultima vreme), ci la moștenirea psiho-socială, îndeosebi la tipul de personalitate plămădit cu meticulozitate diabolică, la „omul nou”. E greu de spus cit de mulți, dar sînt mulți „oameni noi”, mai mulți și

mai „noi” decât s-ar fi crezut, unii ireversibil de „noi”.

2. Modalitatea concretă de înlăturare a dictatorului: o lovitură de stat coincizînd cu o revoltă populară, coincidență, am aflat mai târziu, deloc întâmplătoare și care, **ceea ce nu poate fi uitat**, a costat multe vieți omenești. Jertfele pentru ce **INTR-ADEVĂR** aceste vieți, majoritatea foarte tinere? Pentru eliberare de comunism odată cu răsturnarea dictaturii, cum au crezut cei ce s-au jertfit? Ori, mai degrabă, doar pentru disimularea puciului prin parcursarea unui scenariu revoluționar cum scrie-n cărțile „clasicilor”, ba încă și în fața camerelor tv ca să convingem o lume întregă de eroismul poporului nostru? Și tot aflîndu-se noi și noi detalii ale evenimentelor sîngeroase din decembrie '89, în timp ce oficial se lasă pe seama istoricilor dintr-un viitor îndepărtat **găsirea adevărului**, cum să nu capete credibilitate a doua variantă? Și, de cumva au fost, cum să poată fi iertați ei vreodată, autorii și regizorii acestei „revoluții” televizate în premieră mondială?

3. Stratagema politică a dispariției partidului comunist printr-un fel de hocus-pocus concomitent cu ivirea, la fel de bruscă, a F.S.N., stratagemă care a permis ca așa-zisul vid de putere să fie umplut imediat, dar nu de personalități ce contestaseră în trecut **sistemul comunist**, de altfel puține la număr, totuși existînd, ci de cu totul alții. Cît privește foștii disidenți disidenți, adică autentici și nu de ultimă oră, tolerați inițial pentru a conferi autoritate și popularitate **emanației**, ei au fost apoi rapid înlăturați, în continuare procedîndu-se **sistematic** la compromiterea lor fără a se face economie de

imaginație. Mai mult chiar, treptat, sursele de propagandă slujitoare noilor cirmuitori au purces și la o reconsiderare a revoltei populare, ajungîndu-se odată cu interpretările „patriotice” ale „României Mari” pînă la o culme a cinismului: bine-au făcut ce-au făcut Ceaușescu și ai săi generali la Timișoara, căci nu o revoltă anticomunistă se întimpla de fapt acolo, ci o lovitură teroristă împotriva integrității României. Și nu de mult, de ziua națională, președintele, care a putut fi ales și pentru că s-a murit înții la Timișoara, a dat mîna într-un cadru festiv cu promotorul menționatului punct de vedere!

De unde obsesia pomenită. Parcurgem sau nu o revoluție care să ne salveze de comunism? Căci de la început, sau, oricum, foarte repede, la nici o lună, cursul evenimentelor politice a luat o turnură suspectă, cele întîmplătoare ulterior nefiind deloc de natură să înlătore bănuielile. Dimpotrivă! Ce-i drept, chiar dacă în paralel cu reacții politice de o factură îndubitabil comunistă, a avut loc și o modificare a sistemului politic în sens democratic, la fel după cum și începutul unei reforme economice despre care premierul guvernului ne spune ori de cite ori are prilejul că Occidentul o admiră fără rezerve. Costul social al măsurilor luate pe tărîm economic a declansat însă reacții violente în plan politic, accentuînd toate tensiunile acumulate anterior pînă la o situație de criză, contestată fiind radical autoritatea legitimită a Puterii. Și nu doar de opoziția politică, de partid, F.D.A.R., A.C. C.A.D.A. (desființată dar ființînd!), o parte din mișcarea sindicală și marea majoritate a studenției, chiar dacă reprezintă, poate, o minoritate, raportat la ansamblul populației, este totuși, dacă se poate spune așa, o mare minoritate care reclamă necondiționat „Demisia!”. A cui, se știe. Apărîndu-se ofensiv (dar poate și distanțîndu-se de realitate) Puterea și-a perfecționat aparatul represiv și amenință (inclusiv că, la nevoie, va deschide foc), conea-

mitent, propaganda oficială (păstrîndu-și cu orice preț și risc monopolul asupra televiziunii), intensificîndu-și atacurile îndeosebi pe tema extremismului de dreapta și pe cea a trădării de neam și țară.

S-a ajuns astfel la o stare conflictual-haotică avînd stranii similitudini cu aceea existentă în urmă cu un an, semnificativ fiind nu doar deschiderea către mai mulți viitori posibili ci, îndeosebi, faptul că acești viitori sînt: a) în relație de adversitate ireconciliabilă; și îngrijorător b) cu probabilități de actualizare destul de apropiate. Și deși în asemenea momente de cumpănă n-adece anul ce-adece ceasul, fără a mai pune la socoteală și necunoscutele din evoluția contextului internațional, alternativa cu cei mai mulți sorți de izbîndă se profilează a fi aceea a evoluției pe un fîgaș care, succint și optimist, poate fi calificat politicologic pr.n **autoritarism**. Argumente în acest sens pot fi găsite atît la nivelul comportamentului Puterii (opoziția este acuzată de intenții destabilizatoare, ori chiar mai grav, iar celorlalte forme de agregare ale societății civile li se contestă de principiu legitimitatea acțiunii politice), cit și la cel al expectanței sociale ca urmare a succeselor înregistrate în trecut pe calea obținerii „omului nou”. Tocmai de aceea, într-o variantă pesimistă, poate chiar existentă latent, nu este deloc neglijabilă posibilitatea extinderii „mineriadei” la scara națională. Oricum, premise există. Deocamdată, împreună cu toată frămîntarea politică (și va fi un miting al Alianței Civice care...?) vine însă Crăciunul și după zbuiciumul aprovizionării poate vom cînta cu toții... „O ce veste minunată”!

18 decembrie 1990

Serban Lanescu

Profil călinescian

imaginea personalității lui G. Călinescu, așa cum s-a fixat în conștiința contemporanilor săi și s-a transmis posterității, este aceea a unui creator polyvalent, de un imens potențial demiurgic, cu o strălucitoare și inegalabilă combustie spirituală, din stirpea intelectuală, de vast orizont, a lui Dimitrie Cantemir și B. P. Hasdeu. Concomitent s-a afirmat ca poet, romancier, nuvelist, critic și istoric literar, eseist, dramturg și publicist în accepția superioară a noțiunii, în toate aceste domenii îmbogățind patrimoniul creativității naționale cu opere fundamentale. Vocația sa esențială, de care a fost conștient și pe care singur și-a relevat-o, în plan teoretic și practic, a fost aceea de scriitor, cu o structură temperamentală prin excelență lirică și o desăvârșită aptitudine pentru con-

strucția epică. Spre deosebire de Titu Maiorescu, susținător al ideii că poetul și criticul sînt două naturi radical diferite, G. Călinescu a pledat întotdeauna pentru interdependența raporturilor intime dintre scriitor și critic, afirmînd că un critic literar este, în esență, un creator. Într-un interviu acordat Profirei Sadoveanu, în 1936, sublinia: „Critica nu înseamnă absența însușirilor literare, ba, dimpotrivă, le implică”.

Sensibilitatea lui G. Călinescu a fost, în egală măsură, a creatorului de artă și a criticului, iar percepția acută a fenomenului literar revoluționar și contemporan i-a facilitat zădărnirea în profunzime a tipologiilor umane și realităților sociale, prin obiectivare în planul ficțiunii, ambele coordonate exteriorizîndu-se printr-o expresivitate stilistică de elevată și inconfundabilă originalitate. În întreaga activitate a lui G. Călinescu nu se poate face nici o demarcație netă între o anumită perioadă, în care să se fi afirmat numai ca scriitor, și o alta, în care să fi cultivat numai critica și istoria literară. Dimpotrivă, între ambele direcții ale creativității sale a existat întotdeauna o întrepătrundere osmotică, după cum el însuși preciza, în 1938: „Pentru cine ne cunoaște de aproape, noi nu suntem un scriitor ratat care face critică și la bătrînețe se apucă de romane și poezii, ci de un scriitor cu bătătoare la ochi aplecare (fie că are, fie că n-are talent) către lirică și construcție epică și care face și cronici literare”.

Este un adevăr unanim recunoscut că, dincolo de rigoarea și exactitatea documentară, de finețea și adîncimea analizelor estetice, de luminozitatea aprecierilor valorice, opera de critic și istoric literar a lui G. Călinescu se caracterizează prin indiscutabile virtuozități artistice, emanînd din pana unui scriitor autentic, de reală vocație. Remarcabilele însușiri literare ale lui G. Călinescu nu fost evidente înainte de apariția romanului *Enigma Otiliei*. De

pildă, referindu-se la *Viața lui Mihai Eminescu*, Perpessicius sublinia că această fundamentală exegeză „anticipa, în autorul ei, un scriitor de multiple resurse, un pictor și un portretist, un liric de sugestive intuiții și peste toate un povestitor de superioară cursivitate, de bună seamă un romancier”.

Vocația de romancier a lui G. Călinescu s-a manifestat cu plenitudine la apariția romanului *Enigma Otiliei*, în 1938, fiind apoi confirmată, la dimensiuni mai ample, impresionante, de *Bietul Ioanide* și *Scrinul negru*, impunîndu-l printre romancierii reprezentativi ai literaturii române contemporane. S-a admis, încă de la început, într-un consens general, că *Enigma Otiliei* nu este un exercițiu fortuit al criticului, bazat pe scheme teoretice prestabilite, ci o creație literară desăvîrșită, o operă de superioare valențe artistice, o vastă și solidă construcție epică. Pe bună dreptate, Pompiliu Constantinescu releva că, prin *Enigma Otiliei*, G. Călinescu „se afirmă ca un excepțional creator epic”.

Romanul, în esența sa, definește profilul călinescian al creatorului care ar-

monizează în structura personalității sale coordonate estetice ce par divergente, dar care, în consubstanțialitatea lor, se reunesc într-un aliaj de o unică și splendidă originalitate, într-o osmoză desăvîrșită de clasicism, romantism și realism. Clasicismul se relevă prin înfățișarea unor caractere care nu sînt supuse nici unei mutații, nici unei metamorfoze, comportîndu-se în același mod și pe aceeași traiectorie de la început pînă la sfîrșit, potrivit trăsăturii lor dominante. Romanticismul e sesizabil în viziunea wertheriană asupra tribulațiilor erotice ale lui Felix. Iar realismul, de factură balzaciană, cum s-a remarcat, e vizibil și în plan psihologic și în plan social, infuzînd întreaga construcție interioară a romanului, asimilînd elementele clasice și romantice.

Ca om și creator, G. Călinescu a întrupat, ca nimeni altul, sensurile fundamentale pe care întreaga evoluție a literaturii universale le-a afirmat în reflectarea epocilor succesive ale umanității.

Teodor Vărgolici

povestea vorbel

Stilistica raportului

din cîte — puține și mărunte — note informative, rapoarte și extrase din dosare securistice s-au publicat în ultima vreme, e greu și riscant să extragi substanța unor observații generale, fie ele și de natură lingvistică. Cred, totuși, că pe mulți cititori textele în cauză îi vor fi surprins prin puține dovezi de agramatism și platitudine. Ceea ce, pentru unii, va fi clătinat poate (dacă îl aveau) un mit încă foarte puternic: cel al unei inteligențe diabolice, atotpătrunzătoare, elaborînd scenarii perfecte și controlîndu-le riguros confirmarea. Sigur, un raport stupid nu e un contraargument suficient de puternic pentru a anihila o asemenea imagine și a o înlocui cu alta, caricaturală și falsă, a unei ineficiente instituții a represiei; nici n-ar fi bine să o facă. Numai că sesizarea ridicolului (chiar cînd el nu e totul) poate vindeca frica. Frică pe care se bazează, dincolo de mijloacele uriașe de care dispune, de recursul la forța brută și de incontestabilul procent de șociaști, eficiența sistemului. E totuși foarte important să observi (desigur: în absența altor documente, mai impor-

tante, capabile poate să schimbe această părere) că o forță poate lovi, fizic, poate manipula prin zvonuri și acțiuni mai mult sau mai puțin rudimentare, dar nu prea are mijloacele de a controla, „ubicu, jocul gîndirii”.

E evident și ciudat, în același timp, că textele de acest tip nu sînt fundamentale informative și obiective, nu sînt deci interesate în a oferi cu cît mai mare exactitate un adevăr care să slujească ulterior scopurilor propagandei — ci sînt influențate de la început de propagandă, conținînd o informație deja filtrată. Din această cauză „obiectivul” cercetării sînt oamenii numiți **elemente** („circa 7500 elemente, unele din ele deosebit de virulente” — „Timișoara”, 147/1990, 3), **elemente periculoase, turbulenți, indivizi și individe**. O improprietate stridentă și straniu metaforică e extinderea verbului **a destrăma** în construcție cu complementul direct; de la grup se trece la fiecare persoană în parte: „să intre cu toate forțele pentru a-i destrăma și a-i reține pe cei care umblă prin oraș”; „persoanele din grupul de mai sus au fost destrămate” (id., 146/1990, 3). În acel „limbaj tehnic” de care vorbeam acum cîva timp trebuie să fie incluși și termeni absolut specifici, ca **filor** (id., 141/1990, 3), dar și aceia cu sensuri specializate: a reține, a înfrîna,

a depista, dispozitiv, relație, sursă etc. Informările asupra unor acțiuni și persoane și „în vederea cunoașterii stărilor de spirit” deviază constant de la real prin interpretarea forțat ameliorativă, optimistă, pe care o dau, chiar din primul moment, datelor prezentate. Nemulțumirile apar ca excepții motivate de biografia vorbitorului, procentele exprimă neapărat un anumit progres față de anul trecut. Dacă nu pot fi interpretate favorabil procentele, intervin observațiile mai subtile: „Referitor la intensitatea participării religioase prilejuite de manifestările organizate de Paști apreciem că, deși numărul tinerilor a fost mare, nivelul activ și prezența efectivă au fost reduse” („Contrapunct”, 15/1990, 10).

Stilul indirect al raportului oficial alunecă, printr-un fenomen caracteristic exprimării orale și populare, în stil direct („stil direct legat”), marcînd prin lipsa de rigoare a construcției o participare afectivă și ne(mai)controlată: „Tov. Matei îi atrage atenția inspectorului șef că nu se acționează cu toată fermitatea și îi lăsăm pe huligani să ne înjure, să ne lovească și noi stăm și ne uităm la ei” („Timișoara”, 146/1990, 3). Spectaculos e un exemplu de raționament: „O individă a luat steagul R.S.R. și s-a urcat cu el pe pervazul ferestrei fluturîndu-l în timp ce gloata o aplauda și striga «Libertate» — referindu-se la statuia din S.U.A. (care a înțeles așa ceva). Avînd în vedere că individă și o parte din gloată au înțeles din mimica ei că trecea drept o Ioana D'Arc sau statuia Libertății, considerăm că este studentă” (id., 141/1990, 3). Perspicacitatea are, cum se vede, o bază culturală! Așa se poate stabili la ce se referă lumea strîgînd „libertate” și, mai ales, se poate recunoaște, prin comparație, cine este student și cine nu. Fragmentul, cu ar-

ticulații echivoce și construcții imposibile („individă” a înțeles, din propria ei mimică, drept ce trecea, „gloata” a înțeles că ea trecea — pentru cine? — drept Ioana D'Arc sau statuia Libertății s.a.m.d.) frizează absurdul mai ales prin certitudinile lui.

Materialul ar fi util și pentru studiul tipurilor de text, narațiunea și descrierea manifestîndu-se aici în forme pure și specifice. În micro-narațiuni (adesea, povestiri despre dialoguri, cu transcriere în stil indirect) e de urmărit modul de rezumare și selecția informației. Relatarea unei convorbiri telefonice, o unitate textuală autonomă, nu seamănă deloc cu ceea ce ar face din ea un romancier: „L anunță interlocutoarea că a ajuns acasă. Ea îi spune că mai are două ore și apoi pleacă acasă. L îi spune că o iubește și vor mai vorbi cînd va ajunge acasă” („Strict secret”, 35/1990, 3). Funcțiile limbajului sînt asimilate, toate, celei informative; replici de păstrare a contactului sau de exprimare a afectivității sînt transcrise („spune că”) într-un mod uniformizator, în care fiecare detaliu e potențial relevant și nimic nu se structurează ierarhic și causal; se adaugă la toate acestea evidente stîngăcie a exprimării repetitive și nediferențioare. Descrierile sînt la fel de ciudate, atît prin terminologia și frazeologia specifică, cît și, ca mai sus, prin juxtapunerea ternă a trăsăturilor importante și a detaliilor accidentale.

Desigur, poți descoperi ridicolul unor astfel de texte doar dacă reușești să uiți pentru o clipă intenția și perspectiva sistemului din care ele sînt produse, ca agresiuni duse pînă la crimă împotriva intimității și libertății individului; împotriva fricii, repulsia se poate asocia, totuși, cu risul.

Rodica Zafiu

Pragul etic (I)

Si Monica Lovinescu simte nevoia să-și dateze foiletoanele sau articolele din *Unde scurte* (Editura Humanitas, București, 1990) și să-și subintituleze chiar cartea, cu o formulă pe care a lansat-o mai de mult Mircea Eliade în legătură cu romanul, *Jurnal indirect*. Contactul strâns cu istoria, funcționalitatea imediată, nevoia de a depune mărturie, dar și de a influența, iată numai câteva trăsături imediat vizibile ale tuturor acestor foiletoane. Și asta pentru că, înainte de a lua aspectul unei cărți (pentru prima dată în 1978, la Madrid, unde a fost preluată de Editura Limite), articolele Monicăi Lovinescu au fost, cum știe toată lumea, un reper de autoritate al vieții culturale românești, căreia i s-au adresat, sub forma unor cronici vorbite, la postul de radio *Europa Liberă*. În selecția din acest volum e vorba de perioada cuprinsă între 1961 și 1971, pe care Monica Lovinescu o numește „a liberalizării” sau a „agoniei totalitarismului”, cu un moment de vîrf în 1968, pentru care au fost antologate douăzeci și cinci de articole, în timp ce pentru 1962 avem șase, iar pentru 1961, doar trei. De fapt, cei doi poli ai „barsei literare” românești au fost, în aproape toată această perioadă, cronicele literare ale lui Nicolae Manolescu, din *Contemporanul* sau din *România literară* și foiletoanele radiofonice ale Monicăi Lovinescu, de la *Europa Liberă*, în ciuda caracterului lor aproape clandestin. S-ar putea chiar vorbi, dacă lăsăm la o parte nuanțele, de două lecturi care s-au completat, una prevalîndu-se de autoritatea criteriului estetic, cealaltă punînd accentul pe etic, politic și chiar pe social.

O nouă confuzie a criteriilor, se va spune, un nou amestec al valorilor, ca pe vremea sociologismului vulgar! În realitate, sîntem avertizați în *Cuvîntul înainte* al cărții, „pentru a pătrunde din nou în literatură — după zodia realismului socialist care o anulase — se

cere un inevitabil popas pe pragul etic”. Sau, și mai limpede, într-un foileton din decembrie 1969: „După încercarea prin care a trecut România ca și întreg Răsăritul Europei, eticul era primul prag de trecut pentru a ajunge în estetic. Dacă pasul acesta nu e înfăptuit, literatura se poate umple cu vorbe, înzorzonate, spectaculare, răsunătoare, dar ea nu accede la verb”.

În 1971, cînd se încheie selecția din *Unde scurte* și „filmul” liberalizării culturale românești se rupe, „pragul etic” despre care vorbește Monica Lovinescu, e departe de a fi fost trecut. Pînă în 1971, lucrul acesta s-a întîmplat cu Polonia, cu Ungaria, cu Cehoslovacia și chiar cu Uniunea Sovietică, iar privind lucrurile din alt punct de vedere, „Germania a fost în stare să se refacă după oroaia nazismului pentru că totul s-a încheiat printr-o catastrofă și cea mai mare parte dintre responsabili a plătit”. Care a fost situația în România? În ce a constat originalitatea procesului de destalinizare la noi? Răspunsul la aceste întrebări nu poate fi dat decît dacă „sărim” de la o pagină la alta a *jurnalului*, pentru a lega între ele fragmentele unui adevărat eseu despre evoluția literaturii române și pentru a transforma *cronologia în istorie*.

În tabloul acesta intră „primul debut” al generației *întrerupte*, cu cele două ramuri ale ei, bucureștenii (Const. Tonegaru, Geo Dumitrescu, Dimitrie Stelaru, Ion Caraion, Ben. Corlaci) și scriitorii *Cercului Literar* de la Sibiu (Ștefan Aug. Doinaș, Radu Stanca, Ion Negoitescu). Apar apoi *crizii*, amintiți pe scurt, după care se intră, pentru cel puțin un deceniu, în epoca stalinizării, a literaturii partinice și a *realismului socialist*. Abia la sfîrșitul acestui deceniu apar primele semne de liberalizare, care o preocupă pe Monica Lovinescu în *jurnalul* din *Unde scurte*, „*Primul dezgheț*”, cel din

1956, produce o recoltă subțire, căci volumele de referință ale întregii perioade pot fi numărate pe degetele unei singure mîini. Ele sînt *Groapa* lui Eugen Barbu (scriitor compromis apoi prin recidivele sale cvasipolițiste), *Moromeții și Bietul Ioanide*. Cel de-al doilea *dezgheț*, mai lent în raport cu ceea ce s-a întîmplat în aproape toate celelalte literaturi ale Estului, începe în 1964, cu un apogeu la „Conferința pe țară a scriitorilor”, din februarie 1965, cînd e înlocuit Mihai Beniuc din fruntea Uniunii Scriitorilor și cînd se poate vorbi aproape pe față despre *decumul realismului socialist*. Acum se înregistrează cel de „al doilea debut” al scriitorilor din generația *întreruptă*, „evaziunea estetică” a *oniricilor*, care par să urmărească „boicotarea istoriei” și, concomitent cu aceasta, apariția unei literaturi de bună calitate estetică, dar cam prea respectuoasă în raport cu principalele tabu-uri impuse de perioada anterioară, „proceseale, închisoarea, colectivizarea, canalul”. Și asta pentru că „la noi teroarea stalinistă a fost pusă între parantezele tăcerii. Literatura nu s-a ocupat de ea”. După Monica Lovinescu, originalitatea procesului de liberalizare a culturii românești, atîta cîtă este, ar trebui căutată tocmai în această direcție: „În primul rînd, «evaziionismul» a reprezentat, de prin 1960 și ceva încoace, calea, dacă nu unică, cel puțin cea mai largă, a liberalizării în cultura românească, și a constituit, în același timp, și originalitatea ei, în configurația mai generală a liberalizării din Răsărit și din Rusia”. Dezavantajul a fost că, cel puțin în această perioadă, literatura română nu s-a putut impune în afara granițelor ei, traducerea din Argezi, Eugen Barbu sau din Zaharia Stancu trecînd ca și neobservate. Explicația? Caracterul oficial și improvizat al demersurilor culturale internaționale, absența suportului politic și etic, lipsa de interes a occidentalului pentru țările care acceptă opresiunea, fără să-i opună aproape nimic. Pe această situație specifică a României se sprijină distincția pe care Monica Lovinescu o face (reluînd argumentele lui Jules Monnerot, din *La France Intellectuelle*) între *intelectualitate și inteligență*. Prima echivalează cu o elită a spiritului, pur și simplu, cea de a doua cu o elită intelectuală a curajului civic și, cel puțin pînă la „tezele din iulie”, această categorie aproape că nu a fost reprezentată la noi. Mai mult, după o scurtă revoltă a tinerilor împotriva cenzurii, în mai 1968 (Țepeneag, Ioan Alexandru, Vintilă Ivăncescu, Sorin Alexan-

drescu, Iulian Neacșu, Virgil Mazilescu, Breban și Mihai Ungheanu), la începutul anului 1969 s-a produs un adevărat atac împotriva *oniricilor*, la care au participat mai ales scriitorii din vechea generație (Ion Frunzetti, Al. Philippide, dar și Adrian Marino). Totuși, câteva tabu-uri încep să fie transgresate, apar *Moromeții II* și *Intrusul* de Marin Preda, F de D.R. Popescu, *Ingerul a strigat* de Fănuș Neagu, piesele lui Marin Sorescu, *Iona și Există nervi*, așa încît, în continuarea unei anchete literare pe care a întreprins-o revista *Argeș*, Monica Lovinescu poate alcătui și ea un clasament al primelor zece cărți din deceniul 1960—1970. Ele sînt: *Rostirea filozofică românească* (Noica), *Vina* (Ioan Alexandru), *Iona* (Marin Sorescu), *Moromeții II* (Marin Preda), F (D.R. Popescu), *Iarna bărbaților* (Ștefan Bănușescu), *Necunoscutul ferestrelor* (Ion Caraion), *Viața și opiniile lui Zaharias Lichter* (Matei Călinescu), *Poezia lui Eminescu* (Ion Negoitescu) și *Omul cu compasul* (Ștefan Aug. Doinaș). Acțiunea procesului de liberalizare se oprește în 1971 (odată cu apariția faimoaselor „teze din iulie”), cînd scoate capul „o nouă gardă a compromisului” și stalinismul încearcă să se ascundă „sub numele fardat de umanism socialist”, dar cînd se și organizează prima noastră disidență, prin cărțile sau prin articolele lui Paul Goma, Dumitru Țepeneag și Virgil Tănase.

Și partea cealaltă a „tabloului” își are „vedetele” sale, mai întîi Mihai Beniuc, un scriitor plasat „în avant-garda poliției”, apoi Eugen Barbu, care s-a ilustrat prin a-și „denunța confrății mai puțin conformiști” și la urmă, dar foarte aproape de spiritul „tezelor din iulie”, Dan Zamfirescu, cel care a reușit să-l „întruchipeze” pe omul de știință care trădează știința din motive de oportunistism politic și arată, minunat de penibil, cum se ucide o vocație, cum se minșește o conștiință, cum se fabrică o schimbare la față”. Cum? Simplu. În funcție de cîte un mic avantaj.

Nu putea să lipsească din schița aceasta de evoluție a literaturii noastre un inventar al *cenzurii românești*. El începe cu lista celor 8 000 de titluri din *indexul Publicațiilor Interzise* (1948), continuă cu seria cărților retrase de pe piață (*Bietul Ioanide*, antologia lui Nicolae Manolescu, *Poezia română modernă*) sau „pulverizate” într-un *traj* confidențial (*Așteptare*, de Dumitru Țepeneag) și se încheie cu cele câteva exemple de autocenzură evidentă, prin care unii autori au acceptat să-și mutileze propriile cărți.

Florin Manolescu

solilocvii

Locuri comune (VII)

Îmi plac, cui nu-i plac, jocurile de societate. Între ele, de ce nu, ocupînd un loc numai la prima vedere aparte: pariul. În ciuda rezumării binare, adeseori și el poate să aibă complexitatea bridge-ului, căci un pariu nu se face aiurea, la inspirație. El este doar partea vizibilă, numai verdictul unei analize care de multe ori presupune prelucrarea unei cantități considerabile de informații.

Iar în ultimă instanță, forma cea mai spectaculoasă, rezumativă cu totul: pariul de unul singur, previzivitatea. Nu vă grăbiți, nu e nici o aluzie la specializarea noastră în bobi politicești. În definitiv există și lucruri care tin mai mult decît un guvern (dă doamne!), cum ar fi, de pildă, moda poetică.

xxx

Adică, după *postmodernism*, ce va fi? Căci, în definitiv, cît poate să țină? Mai ales că vine în finalul unui secol care ne-a obișnuit ca „revoluțiile” poetice să se calce, una pe alta, pe bătătură? Sau poate că nu este o simplă „modă poetică”, ci o *altă poetică* pe care o vor fi pregătit și căutat toate convulsiile precedente? Așa că nu se va mulțumi doar să țină afișul vreme

de două-trei decenii, — dominînd în tot acest timp (și nu numai cantitativ) alte modalități, reduse pentru moment la rolul de „alternativă” — ci va reuși să transforme radical mentalitatea generală, atît a majorității producătorilor de poezie, cît și a majorității receptorilor, specializați sau nu. Ceea ce ar însemna că se va impune, pentru foarte multă vreme, ca fiind însăși poezia.

Date care să conducă la o asemenea concluzie sînt suficiente; și nu are nici o importanță dacă ea e îndrăgită sau nu de semnatarul acestor rînduri. De la narativizarea discursului și re-liricizarea, pînă la redescoperirea eului existențial și a cotidianismului, totul arată că varianta *postmodernistă* a poeziei este singura care ar putea, cît de cît, să corespundă omului contemporan, nevoii acestuia de *fișec*. Un „fișec” înțeles în primul rînd ca abandonare a convenționalității: atît din punct de vedere al conținutului (s-au dus temele „înalte”, s-a terminat și cu „faza feroce”, cum ar zice Bacovia) cît și al formei (colocvialitatea spunerii *postmoderniste*).

xxx

Și totuși, oricît ar părea unora de infantilă, eu nu rezist întrebării jucău-

șe: ce va urma după *postmodernism*? Un *post-postmodernism* e greu de închipuit, căci e dificil de acceptat posibilitatea unei noi transformări radicale după cea mai radicală transformare a acestui secol. Ceva cu totul nou e cu neputință, căci nu se poate ieși de tot din inerția convențională a genului. Și-atunci? Mai credibil ar fi revenirea, fie și pentru moment, la una din „modele” unui trecut mai mult ori mai puțin apropiat, ieșirea de sub val a uneia dintre „alternativele” rămase o vreme latente, dar nu și nemanifestate, așa cum *romantismul* îi va fi urmat clasicizantul *parnasianism*.

Impingînd joaca acolo unde ținteam de la început, care însă să fie aceea alternativă? Printr-o logică oximoronică de care realitatea nu e obligată să țină întotdeauna seama, *fișec* ar fi ca unei epoci a obnubilării convențiilor poetice să-i urmeze tocmai inversul ei: restaurarea unui *convenționalism* rigid. Adică, din nou la tirania ritmului, rimei și mai ales a formelor cît se poate de fixe. Dar nu oricum, ci *conservînd caracteristicile generale impuse de postmodernism* (cele pomenite mai sus, dar și altele, între care ironia ori non-antropologizarea) căci acestea *corespund într-adevăr unei mentalități generale care nu se va schimba prea curînd*.

Care, însă, dintre vechile forme (fixe) ar putea fi aceea care să se plieze unor asemenea și atîtea pretenții? În nici un caz sonetul, ori rondelul, ori altele asemenea, date fiind mai ales lipsa lor de fluiditate, înghețarea perspectivei ca și fotografice și condensarea spunerii în prea puțin cîmp. Numai *balada*, dar nu atît cea romantică de sorginte germanică, cît mai ales vechea *baladă trubadurescă*, de la începuturile lirismului medieval european. Șarpele

trebuie să-și aducă aminte, pînă la urmă, de propria coadă. Și va fi poate un noroc, sau un nenoroc, că avem o atît de bogată tradiție folclorică ahtoh-tonă.

Oricum, ce-ar fi dacă peste vreo două-trei decenii, sau poate chiar mai devreme, vom fi, cei care vom mai fi, *menestrel*? Iată o perspectivă totuși atrăgătoare, cu atît mai mult cu cît periodic, ca într-un sughiț, poezia românească s-a tot lăsat ispitită de tentația baladescului, refuzîndu-și-o însă, de fiecare dată, cu promptitudine: Pann, Bolintineanu, Iosif, Barbu, Stanca, Doinaș sînt numai o parte din cei încercați.

xxx

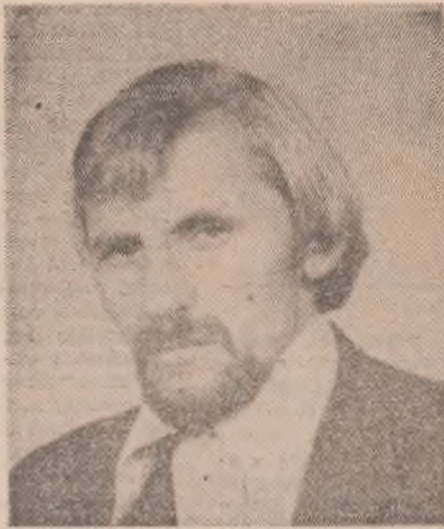
Într-un fel, chiar dacă vechi de mai mulți ani, gîndurile de mai sus devin astăzi și o altfel de lectură a semnificațiilor para-textuale ale apariției „Levantului”. Ceea ce eu doar gîndesc în joacă, Mircea Cărtărescu a și făcut, grăbindu-se, iată, să treacă *dincolo* (iar nu înapoi) de limitele unei mișcări căreia i-a fost unul dintre fondatori. Cred însă că pînă cînd ceilalți, toți ceilalți poeți tineri, mai ales cei mai tineri, se vor fi convinși de necesitatea unei schimbări, mai sînt încă multe de scris și de spus.

Deocamdată, rezumînd și mai mult sensul jocului aici prezent, ne întrebăm cu pretinsă naivitate: va rămîne „Levantul” o simplă ficțiune retro, sau va deveni statuia unui ciudat și vizionar precursor?

Mihail Oprea

marius stănilă

Și noi
așteptînd pe acei...

lui Virgil Mazilescu, pentru că
atît de mult l-a iubit pe Kavafis

Tot mai des în tot mai putreda singurătate a nopții în
în care lucrează bacteriile se aude o cum se aude
(sînt urechi care ascultă și-aceasta) sunetul cu care
disperării sîrîmă vertebrele

și noi așteptînd în zadar pe acci
barbari care de atîta vreme refuză să vină...
19 septembrie 1990

Silabele disperării

Cînd realitatea-ți pătrunde-n auz ca un poenct de
armă.
Cînd nimicul devine supraréal și frica o dogmă.
Cînd ușile trag cu urechea și refuză
Să se închidă. Într

Poezie și pîndă — o simplă eroare de grafică — sabie
însingerată silabele
disperării își filfiie leaș aripa. Rugina — o formă a
complicității cu timpul.

Alternativă

(sub ramuri de vișe înflorit întunericul crește)

Libertatea ți se lipește de buze pînă le sigilează : fruct
cu lacăt în carne

mai bine sufletul meu în caldarîmul orașului va
deschide un pașnic vulcan vom găsi un Pompei de
ocazie / orice
ocazie-i bună / sub ramuri de vișe înflorit
întunericul crește
cristalizează, asemeni parfumului rozei în vidul feroce
al uitării.
Ziarul de seară al orașului anunță mari fapte de vorbe
de
arme necunoscute / pe lingă turnul de apă trec încet
elefanții
în fruntea lor Hanibal / singuru-i ochi luminează
himeric.

Palimpsest

Oricum nimic nu se mai poate schimba / anatomia
erorii e clară și sigură / un liliac (acel ciudat animal
zburător) ți se așează pe timplă :

totul e scris chiar și adevărul se-ascunde
printre ciudate suprapuneri de texte doar timpul e
altul
mina e alta cerneala aceeași — singele tău,
creierul tău palimpsestul.

Alternativă

(pe măsură ce spațiul se strînge)
Așadar tineri frumoși plini de certitudine albastre
transpirînd optimism și bune intenții / și mai departe
pașii lor spiralați
descoperă golul sub tălpi și fințele vagi ce „veghează“
și turmele micilor animale ale melancoliei tot mai rar
scoase pe pășunile raiului. (pe măsură ce spațiul se
strînge
crește între noi tot mai înaltă umbra mireasma
primejdia
întîlnirii cu praful de pușcă, termitelile veacului ies
la ferestrele sparte ale cerului.) aclamă îndelung
spre un paradis iluzoriu

Promisiuni refuzate

Și ninsorile acestea care nu vor mai veni niciodată
s'acopere
limba palidă a zilei care intră sub uși ca o frază
din Apocalipsă în mijlocul unei petreceri de adio
craniu
scîlpind de fosfor în noaptea victoriei cînd
argintii murdari își aruncă de la o mină la alta
mireasma.

Privire

prin lacrima iernii

Dar dacă nici acum nu vom fi nu vom mai fi niciodată
decît cenușă scăzută sudoarea materiei sigiliu pe
buza ruptă a zilei de miine. Tertium
non datur. Istoria și geografia își scot ghearele prin
pereții crăpați ai mileniului. Asemeni nimicul. Acum
cître iarna absurdă cînd risul pare să întindă spre
mcarte o mină nespuse de concretă.

ÎN LOC DE CĂRȚILE SĂPTĂMÎNII

Îată că, de data aceasta, după
aproape un an, îmi voi lua libertatea
să nu mai înșir comentariile (cine le
va fi citind?) la volumele confrăților
mai vîrstnici și mai norocoși. Nu pen-
tru că nu aș avea subiecte demne de
atenție (deși încă nu m-am hotărît să
dau 60 de lei pe ultimul roman al
d-lui Uricaru). Ci pentru că, la sfîrșit
de an, în ajun de Crăciun, aroma co-
zonacilor predispune cronicarul la bi-
lanțuri.

Las de aceea plăcerea de a comenta
lovitura de forță (la modă!) a editurii
Humanitas pentru mai tirzu. Nu îna-
inte de a spune că în sfîrșit manipula-
rea, hulita manipulare, și-a arătat pri-
mele rezultate pozitive. Cîteva vitrine
luminate și aranjate vestic au determi-
nat oamenii să se înghesuie la Blaga,
să se bată pentru Noica, să se certe

pentru înțietate în chestiunea lui Ci-
oran și să se întrebe, precum altă dată
doar la fîină sau ulei: „o mai ajunge
pînă la noi Constituția din '23" sau
„Mai aveți? Sau numai ce se vede?“.

Las așadar pentru 1991, an plin de
speranțe, toate aceste comentarii și mă
grăbesc cu clasamentele. Dacă Asociația
ziariștilor sportivi și-a încununat cu
mult fast aleșii, eu n-am să le pot oferi
favoriților mei nici cecuri nici un să-
ruț de la vreo regină a frumuseții.
Pentru că literatura, așa cum știți,
deși nu v-ați lăsat niciodată de ea, din
cauza asta, oferă bucurii rare și da-
ruri mai deloc.

Anul 1990 ne-a dat cărți pe care în
alte condiții nu le-am fi putut spera și
în același timp nu a impus, propriu-
zis, capodopere. Un an de trecere, în
care au apărut multe cărți pregătite
dinainte (și care puteau sau nu să iasă).
Prea puține volume au reflectat înnoi-
rea situației (măcar formal). E vorba
decî de opere scrise în non-libertate și
apărute în semi-libertate. Poate la anu'
lucrurile se vor deplasa cu încă un pas,
apoi cu încă unul.

În materie de poezie, fără să-i uit
pe Mircea Cărtărescu și Ion Stratan,
nici revenirea lui Gellu Naum, „noul
pas pe calea sa firească a lui Ștefan
Augustin Doinaș, cred, în modesta-mi
putere de apreciere, că laurii se cuvin
lui Florin Iaru. Am ținut seama în
cele de mai sus și de debuturile reuși-
te ale Simonei Popescu și Doinei Tu-
dorovici, de alte debuturi la fel de in-
teresante (Călin Angelescu, Dorin Po-
pa) și de relativitatea, poate ridicolă
peste ani, a unei judecăți atît de ca-
tegorice. Vreau totuși să risc alcătui-
rea top-ului.

La proză, cred că nu am avut parte
de un an foarte fericit și, căutînd to-
tuși să disting, după flegmaticul „nu
se acordă“ din dreptul locului I, candi-
dații pentru locul II și III, voi fi în
mod sigur azuzat de „patriotism local“.
Trebuie să-i numesc totuși pe Eugen
Uricaru, Viorel Știrbu și Mihai Giuga-
riu.

O bogăție de titluri, neașteptată și în
premieră la noi, în literatura memo-
rialistică. „Încercarea labirintului“ a
lui Mircea Eliade va depăși oricum, de
la distanță, orice contracandidat fie că
este vorba de Virgil Ierunca, fie că
este vorba de consemnarea realității în
cronicile Monicăi Lovinescu sau ale lui
Noel Bernard. În domeniul acesta tre-
buie din nou constatat modul cum Hu-
manitas se concurează numai pe sine.

Titluri puține în critică iar în mate-
rie de istorie literară, pe lingă volumul
din urmă al Istoriei poeziei românești
de Mircea Scarlat, trebuie pomenite
Viața lui C. Stere de Z. Ornea și volu-

mul consacrat de Ion Pop avangardei
românești.

Separat trebuie considerate, într-o ca-
tegorie pe care aș numi-o „castelul în-
țelepților“ Jurnalul filosofic al lui C.
Noica și reprint-ul după Nae Ionescu.

Vitregită ca întotdeauna, dramatur-
gia și-a avut și ea momentul prin apa-
riția singulară, și poate de aceea impo-
sibil de trecut cu vederea, a pieselor
lui Dumitru Solomon grupate în vo-
lumul de la Cartea Românească.

La urmă am lăsat traducerile. Lu-
mea s-a înghesuit la Cămașa lui Hristos
sau Conan Doyle, apreciate ca best-
seller-uri. Alții au preferat să tipăreas-
că adaptări mai mult sau mai puțin fi-
dele după Dürrenmatt, cu titluri exci-
tante ca Violul. Cei înțelepți au scos
Mama Noapte de Vonnegut la preț ac-
cesibil binemeritînd de la cititori.
Deasupra acestor mici capitaliști în

devenire, omnipotentul Stat și-a văzut,
prin Univers, de treabă, învingînd la
pas; un singur exemplu: Kobo Abe!

Pe scurt, 1990 n-a fost un an prea
potrivit pentru cine a vrut să facă doar
literatură ceea ce nu înseamnă că n-au
ieșit volume remarcabile. Totuși, me-
moriile, restituirile, documentele vor
interesa mai mult și în anul următor,
așa cum au avut succes de stimă și de
cassă în acest an.

În sfîrșit, dacă ar fi să aleg Cartea
Anului, dintre aștea și atîtea cite mi-a
fost dat să citesc (și uneori să comen-
tez) aș alege, cu tot didacticismul ei sau
poate tocmai de aceea, convorbirile
Claude-Henri Rocquet cu Eliade. Deci,
din nou, nu o operă de ficțiune. Se
vede că sînt, la rîndu-mi manipulat
de climat.

Horia Gârbea

În căutarea cititorului pierdut

Un semnal de alarmă tras încă din primăvară anunța pierderea spațiului tipografic necesar tipăririi cărților, spațiu sufocat de noianul de publicații de tot felul și de, normal, manualele școlare care-n mare parte trebuiau să-și schimbe atât forma dar și mai ales fondul. Cu această a doua situație, nerезolvată nici până acum, toată lumea a fost de acord, ba dacă ar fi fost cazul, lumea ar fi susținut accelerarea acestui act în măsura în care s-ar fi făcut un apel, știu eu, din partea ministerului de resort sau chiar din partea guvernului. Dar acest lucru nu s-a întâmplat, iar acolo unde s-a încercat un astfel de impuls a fost respins ca neavenit, trezindu-se în guvernanți orgoliul că ei pot rezolva toate treburile la timp. Dar iată că timpul a trecut și ei se văd bătând gura caprei de lemn în același demagogic conținut idealist-utopic. Pe când prima situație și anume aceea a publicațiilor de tot felul, mie personal mi s-a părut a fi principala piedică de care guvernul s-a folosit întru sărăcirea unor instituții de cultură prin nerealizarea beneficiilor, cum ar fi editurile de stat și publicațiile de cultură, află ale Ministerului Culturii și ale Uniunii Scriitorilor. Și cum anume? Doar o singură comparație poate lămurii acest aspect paradoxal. Să luăm fenomenul privatizării în toate domeniile, începând de la simigerie și chioșc răcoritoare până la fabrică sau întreprindere. Dacă statul, în ceea ce privește o unitate comercială privatizată, nu ajută cu nimic în aprovizionare, lăsându-l pe proprietar să se descurce cum știe și cum poate (lucru normal în efectul privatizării), nu același lucru se întâmplă, să zicem, cu proprietarul unei publicații independente, particulare, cărui statul i-a oferit totul, de la spațiul redacțional la hirtie și spațiul tipografic. Și nu vă întrebați de ce? Creșterea boom-ul de publicații, sufocând tipografiile, care de altfel au fost și primele întreprinderi de stat (particularizate?) care au liberalizat tarifele (banii negri dați cu sacul!), celelalte publicații de cultură și de cultură s-au văzut nevoite să-și ducă viața de pe o zi pe alta, în timp ce redacții ca *Baricada*, *România Mare*, *Papagalul*, *Zig-Zag*, *Vremea*, *Totuși iubirea* și altele, precum și unii păduchi provinciali cum ar fi *Arca lui Noe*, *Sărutul* etc. sfidează prin sperțurile pe care le dau tipografilor. De exemplu *Arca lui Noe*, a unui oarecare Radu Gligor care se bate cu pumnii în piept a câștigat de pe urma „produsului“ cu 8-9 milioane de lei, n-are temeri nici dintr-un punct de vedere, nici din cel al hirtiei, nici din cel al banilor, în timp ce editurile nu lucrează din cauza lipsei de hirtie și a inexistenței spațiului tipografic. Urmare firească a acestei „penurii“, librăriile se văd nevoite a face loc altor unități economice mai eficiente, cum ar fi cafă-barurile, circiu-

mile etc. Sărăcind librăriile, sărăcește implicit și scriitorul, care-și făcuse iluzii că poate de aici încolo va putea trăi din scris. Cu toate semnalele de alarmă trase în presă, ceara din urechile infundate ale guvernului n-a sărit, lăsându-l surd, dorind parcă să se împlinească un vis al fostului regim (prin renunțarea savantă!) și anume acela de extindere a intelectualilor, de lăsare a unei pinze de întineric peste ochii cititorilor, învățați până mai ieri să cumpere carte așa cum cumpărau piște. Să nu mi se spună că acești cititori au ce citi zilnic, pentru că adevărul asta este, îl știm și noi, dar noi mai știm că asta este și nenorocirea lui. Obligat să citească zilnic în cea mai schilodită limbă română tot felul de articole care mai de care mai gregare și suburbane (a se vedea numai *România Mare*, care este la ora aceasta cea mai citită revistă din România și care este scrisă cu laba gîștii și cu mintea încețoșată de aburii scatologici ai gândirii redactorilor ei) acest cititor se va forma într-un anume fel, în așa măsură încît la contactul cu un lucru serios, cu o revistă serioasă de cultură, va avea alergii, dureri de cap, de ficat, spunînd că-i prea elevată, prea elitistă, prea nu știu cum, că nu-l distrează așa cum o face cutare și cutare revistă. Acest lucru deja l-am constatat din chiar gura unor intelectuali („profesori de liceu“, vorba lui Al. Piru), convertiți ușor la lectura leneșă de revistă de scandal. Credem că astfel se dezintoxică de „prețiozitățile și uscăciunile“ culturale, însă, desigur, nu-și dădeau seama că se intoxicașă nevindicabil, aflați într-o acută poftă de proxenitism intelectual, care-n curînd se va croniceza, lăsîndu-ne să constatăm că adevărații cititori pot fi numărați pe degete, și ei pot fi depistați ușor după revistele pe care și le cumpără. Ei, cam asta ar fi tristețea: pierderea cititorului adevărat, care ne va obliga la o căutare destul de lungă și istovitoare, pentru că a ajunge la zero este ușor, în timp ce a pleca iarăși de la zero este foarte greu. Și lucrul asta, probabil, guvernul nostru îl știe și faptul că le înlesnește tuturor neaveniților să călărească mașinile tipografice existente cu tot felul de fleacuri (ignorînd mai curînd acest aspect, pentru că nici actul de interzicere n-ar suna bine!), mi se pare o gravă inabilitate a acestuia și dacă nu poate chiar o modalitate bine gândită prin care urmărește sufocarea unor instituțiilor și organizațiilor de cultură. Dacă guvernul nu este în stare să acorde spațiu fizic pentru o tipografie Uniunii Scriitorilor, atunci această uniune a scriitorilor români are dreptul să se considere condamnată la pieire de către actualul guvern. Nu există precedent în lume, în istoria acestei lumi, asemănător cu acesta prin care trece scriitorul român, obligat să se reprofileze pe broderii sau știu eu ce boală merge mai bine pe piață.

Deocamdată sintem în pericolul de-a ne pierde cititorii, pentru că aceștia ducîndu-se să cumpere o carte găsesc rafturile librăriilor goale sau pline cu ce-a mai rămas de la vechiul regim, iar în unele cazuri găsesc în locul librăriilor alte unități comerciale care-i pot „ameți“ prin produsele lor sau prin prețurile liberalizate. Dacă primul-ministru, din câte am auzit, este proprietarul unui bar de lux, comerciantul român, care nu poate fi decît un epigon după modelul potentatului, nu face altceva decît ceea ce vede, și astfel în câteva librării din București se instalează luxosele baruri în care cititorii vor citi etichetele sticlelor și pachetelor de țigări sau citatele publicitare de pe tricourile și hainele consumatorilor. Poate fi și asta o lectură desigur și dacă asta a dorit guvernul asta să aibă. Ce-ar fi ca noi scriitorii să scriem astfel de tricouri și să le edităm în tiraje cit mai mari (se pare că imprimăriile textile nu sînt supraaglomerate) că de vîndut s-ar vinde și-am putea menține în continuare Uniunea noastră? Totuși un lucru serios trebuie făcut, poate guvernul își va aduce aminte că-n țara asta mai sînt și scriitori și dacă cineva a avut curajul să înfrunte deschis fostul regim, aceștia au fost scriitorii, totuși, nu economiștii, care au mințit alături de fostul

guvern, umflînd cifre și date, sau tehnocrații care au clădit monștri de toate felurile. Cred că o grevă generală a scriitorilor și a colegilor ziaristi (cei adevărați), ar atrage atenția într-un fel surzilor și orbilor din guvern. Altfel ne scufundăm și lor nici nu le pasă.

Și-n final, din grija față de cititorul pe care-l pierdem, o întrebare președintelui României: dacă Domnia Sa n-ar fi fost acum președinte și-ar fi lucrat în continuare la editura de la care a plecat invitat în „balconul revoluției“, văzîndu-și colegii în situația în care sînt, ce-ar face? Un răspuns cinstit ne-ar mai liniști. Dar oare este în stare să ni-l dea, în două-trei cuvinte cite știe Domnia Sa să-nvăluie cu șablonizata-i limbă?

Gellu Dorian

P.S. — Dacă tot nu se știe care va fi rostul „Casei Poporului“ din care trebuia să cadă întinericul neînstatat al epocii de aur, să i se găsească de către „noii oameni de bine“ restul călăit al luminii și anume să se instaleze în ea cea mai modernă și complexă tipografie din lume, eventual după modelul japonez, că nu ne supără.

fragmente dintr-o etică a autorului

„Kitschul“ și fericirea (Sărăciei cu duhul) II

PARADOXUL INTELEPCIUNII. Pe de-o parte: omul „cultivat“, cărturarul. (Plin de rafinament. Citit: adică citind mult, dar și pregătindu-se pentru a fi citit de ceilalți, gata oricînd pentru a fi în-șuși prilejul unei lecturi plăcute celorlalți; în cel mai bun caz — pregătindu-se conștient și pentru Lectura Finală, cea judecătorească, de Sus. Avînd oricînd îndeminarea de a distinge între plăcere și fericire. „Vesnic“ în-doiț: între un zînd și altul, între o stare sufletească și alta). Pe de altă parte: omul „Kitsch“, cel sărac cu duhul. (Nici nu-i prea șade la inimă și nici nu-i trece vreo dată prin cap să facă deosebire între fericire și plăcere. E prost și doar — numai și numai — fericit. Neîn-doiț: poate semăna bine cu Adam cel din Rai, pentru că-și pune toată nădejdea și are multă în-credere în Noul Adam. Nu are „probleme“. Și-o pune — rareori, și a-

tunci numai la inimă — pe cea a Judecării de Apoi. Dar — pină la urmă — ce poate face? Oricum știe că toate firele din cap îi sînt numărate).

Aceștia ar fi cei doi termeni ai paradoxului. Iar termenul mediator, al treilea, ar fi dragostea. (Oricum, DRAGOSTEA este Principiul uniunii). Închîpuîndu-ne aceste două tipuri umane existînd în concrețea istorică a unui individ, a unei persoane, iubirea ar fi cea care ar putea rezolva posibila sciziune interioară. Om cultivat și om-„kitsch“, om în-doiț și om sărac cu duhul pot — de fapt — exista simultan în aceeași persoană. Se pot iubi. Iar în acest caz, un asemenea individ ar putea fi numit înțelept. El s-ar putea oricînd lăsa cuprins de FERICIREA IUBIRII ȘI A INTELEPCIUNII.

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ ȘI-N BIRLAD. Birladul e un sat-orăș.

Adică un oraș încă mioritic. El are fabrici-și-uzine-mioritice cu furnale de os și cu sirene de fag care cheamă în zori, cu drag, muncitorii la muncă. (Satul-orăș este o realitate vie și semnificativă a României. Bucureștii, orașul meu natal, capitala țării, a fost și el numit: sat. Pot băga mina în foc ca să mă credeți că și Bucureștii e mioritic. Singura dovadă — zdrobitoare, însă — pe care o am în această privință este că unul din milioanele sale de locuitori, deci cel puțin un bucureștean — am mai spus-o — nu se folosește de străzile acestui oraș pentru a merge pe ele, ci și le-a făcut poteci, bătătorindu-le cu pasul). Birladul are un parc mult prea mare, parcă, pentru întinderea sa mică. Parc de provincie desuetă. Un parc aproape sălbatic, neîngrijit, care se-ntinde, dă-n răscoale și se revarsă — cu-neținitorul — peste Birlad. În acest parc se află (într-o cușcă) un leu. Ce soartă crudă și caraghioasă (adică: ce soartă blindă) de leu: să te naști în junglă și să mori în Birlad! Bineînțeles că acest leu a devenit și el mioritic. Prin august '84 sau '85 l-am auzit cu urechile mele cum „de trei nopți încoace botul îi tot rage“. Urla de foame, mi-a explicat gazda, soacra vechiului meu prieten Radu Voinea. În fiecare noapte se-auzea leul urlînd de foame. În liniștea Birladului, „Ce-i asta?“, am întrebat. „Ce să fie?, mi s-a răspuns, rage leu!“ Bineînțeles că, atunci cînd va muri, leul-mioritic din Birlad va fi îngropat în parc. De-abia aștept să mă duc, într-o iarnă, de Sărbători, în luxuriantul parc de junglă-moldovenească, la mormîntul Leului.

Dar, dac-am fost fericit prin august '84-'85 am fost fericit pentru că am putut cunoaște BILCIUL. Am cunoscut la Birlad BILCIUL, așa cum, în adolescență, am cunoscut femeia, BILCIUL MIORITIC! Cu-ncearcă puterii: puterea-metamorfozată, puterea-in-gol — dai cu pumnul nu-n fața omului, ci-ntr-un fel de masinărie zăngănită și cu cîntec. BILCIUL MIORITIC! Chiar că mi-a pus la-ncearcă puterea poemelor. Toate pe care le-am scris și le-oi mai scrie. Mi-a pus la-ncearcă puterea (poemelor) așa cum mi-a pus-o și prima femeie. (O cheama CARMEN. Sper s-o mai cheame și-a-cum. Sper s-o cheame cineva, drept pe nume, întotdeauna). BILCIUL MIORITIC! Cu cei doișpe — vesnic învîrtîndu-se și scriînd — cai de lemn. (Pe unul îl cheama GIONI). Știu două versuri dintr-o culegere de folclor-de-tip-nou, muncitoresc: „Mașina urie ca basul, / Bobinele se-nvîrt ca ceasul“. Ca ceasul scriștii călușei în BILCIUL MIORITIC. Urule mereu ca basul, zăngăne și urie cu muzică dă sferă.

Om cu multă facultate, mi s-a-ntîmplat, prin '84-'85, să fiu vreo juma' de ceas, și om-„kitsch“. Am fost fericit. Și, dacă-n Birlad a fost odată ca niciodată, credeți-mă pe cuvînt că și-acum este și că va mai fi.

Cristian Popescu

„EL NU A FOST CONTAMINAT DE ACEST VIRUS“

1. DESCHIDEREA SPRE UNIVERSAL

În Eminescu, naționalul și universalul se contopesc într-o desăvârșită simbioză. Filosoful Constantin Noica l-a definit cum nu se poate mai bine ca „un uomo universale în versiunea românească”. O însemnare eminesciană fugară, aruncată pe un vers de pagină — proprie sau transcrisă de undeva, așternută cu litere mărunte glăsuiește: „Dumnezeul genului m-a sorbit din popor, cum soarele soarbe un nor de aur din marca de amar” (ms. 2254, f. 18v.). Tragedie și înălțare. Era conștient de dimensiunea creației sale nemuritoare, cu rădăcini profunde în ființa neamului său, pe care îl iubea cu pasiune copleșitoare, dar totodată era conștient de capacitatea sa și a fiecărui om de a cuprinde și înțelege lumca întregă. „Al lumii-ntregul simbur, dorința-i și mărirea / În inima oricărui i-ascuns și trăitor! (Impărat și proletar). Făptura umană oglindește și exprimă toate civilizațiile pământului, ba chiar întreg Cosmosul, dacă omul răspunde marii lui chemări: „În fiecare om Universal s-opinteste” (ms. 2262, f. 42v.). Iar în ms. 2269, f. 39, mărturia și îndemnul răsună și mai clar: „În fiecare om se născăru spiritul Universalului, se opinteste din nou, răsare ca o nouă rază din aceeași apă, oarocum un nou asfalt spre ceruri”. Și aceasta fiindcă „omul deplin al culturii românești”, cum l-a numit tot Noica, s-a simțit aparținând nu numai poporului său, ci lumii întregi. Avea dreptate gânditorul și esteticianul H. Sanielevici, când, în iunie 1909, scria în „Viața Românească”: „Cece ce deosebete pe Eminescu de toți scriitorii însemnați pe care i-a avut țara până acum este faptul că el a fost tot pe-atita gânditor cit și poet.”

Dimensiunea universală a personalității lui Eminescu cuprinde timpul și spațiul în același timp. Dacă cercetăm cele două rafturi cu cărți provenite din biblioteca poetului-gânditor (vai, cât de tragic împuținate de prostia omenească), păstrate în sala de manuscrise și Carte Rară a Bibliotecii Centrale Universitare din București) întâlnim două istorii universale în limba germană, una de Fr. Chr. Schlosser (1870) și alta de A. von Rottek, prima în 18, a doua în două volume, cu adnotații eminesciene pe marginile poeziilor, o istorie a Revoluției Franceze de J.F. Poulouat, o istorie a „Hebreilor” de V. Duray. Alte două istorii universale, de G. Weber (9 vol.) și C. Cantu (24 vol.) au făcut și ele parte din biblioteca poetului, dar oferite cu donație Bibliotecii Fundației Universitare de pe vremuri de către Matei Eminescu, s-au numărat printre cele „neacceptate” (!) Alături de cărțile de istorie recuperate — figurează volume de geografie a lumii, drept, filosofie, științe exacte, lexicoane, s.a.

Manuscrisele eminesciene cuprind ample liste cronologice, enumerând regii, împărații și alți șefi de stat din Roma, Bizanț, Egipt, Imperiul Otoman, Polonia (adesea cu indicarea împrejurărilor succesiunii), informații detaliate despre popoarele migratoare, despre evenimente și bătălii importante ale istoriei. O însemnare bibliografică indică patru lucrări, în germană și franceză, despre Timur Lenk. Poetul consacră sub influența profesorului său K. R. Lepsius, multe file civilizației Egiptului antic, filosofiei, artei și scrierii egiptene (de ex. în ms. 2287, f. 35), dând o interpretare proprie enigmaticeilor piramide, considerând că „sfinxul e o-ntrere și piramida un răspuns (...) amindouă la un loc sunt o ecuație” (ms. 2261, f. 181); în poezia *Egiptul* sint evocate monumentele și cultura țării Nilului, perenitatea lor.

În cunoscutele sale „Amintiri despre Eminescu” (Iași 1983), Teodor V. Ștefanelli, coleg de liceu și universitate cu poetul, notează: „Cetise *Ramayana* și *Mahabharata*, apoi *Sakontala* din literatura indică și apoi frumoasele versuri ale lui Hafis din literatura persană și trebuie să-i fi plăcut foarte mult acele opere, căci foarte adesea vorbea despre ele, până ajungea la *Budha-Sakhia Muni* și la *Nirvana*” și Ioan Slavici, prietenul său apropiat, observa în „Amintiri” (București, 1983):

„Tot bine-mi aduc aminte că-mi vorbea mult despre *Budha*, despre *Nirvana* și despre *Confuciu*; și făcea un fel de vinătoare asupra cărților privitoare la *China* (...) scootea pe *Confuciu* drept cel mai cuminte dintre oamenii ce-au trăit pe fața pământului.” Voia să știe „totul, citea filosofie și literatură în mai multe limbi (germana, franceza, după unii și engleza), „*Divina comedie*” era o lectură preferată a sa; precum se știe a tradus din sanscrită, a întreprins studii de slavistică (ms. 2307 și 2369) scria litere chineze, în caietul manuscris 2269 se înființază pe pagini întregi în studiul limbii grecești clasice, s-a încumetat în traducerea „*Criticii rațiunii pure*”, folosește curent expresii și locuțiuni în greaca veche și latină; Babilonul, Fenicia, Palestina, Siria îl preocupă de asemenea, se interesează de Cabala numărului (ms. 2267, f. 106). Cultura sa întinsă de orientalist iradiază intens în scrierile lui, îi fecundează poezia și proza, așa cum sint fecundate de cultura sa filosofică și științifică de autodidact-erudit. „Stăpinit de o neastâmpărata sete de știință — observă Slavici —, el studia mereu și nu era ramură de știință omenească pe care nu ținea să o aprofundeze. Mereu se simțea om neisprăvit, mereu își dădea silința de a se desăvârși sufletește. În ce privește știința, nu acumula doar, ci adesea anticipa căile viitoare ale cunoașterii, element definitoriu al forței de pătrundere a inteligenței sale, al clarviziunii sale, al largimii orizontului său.”

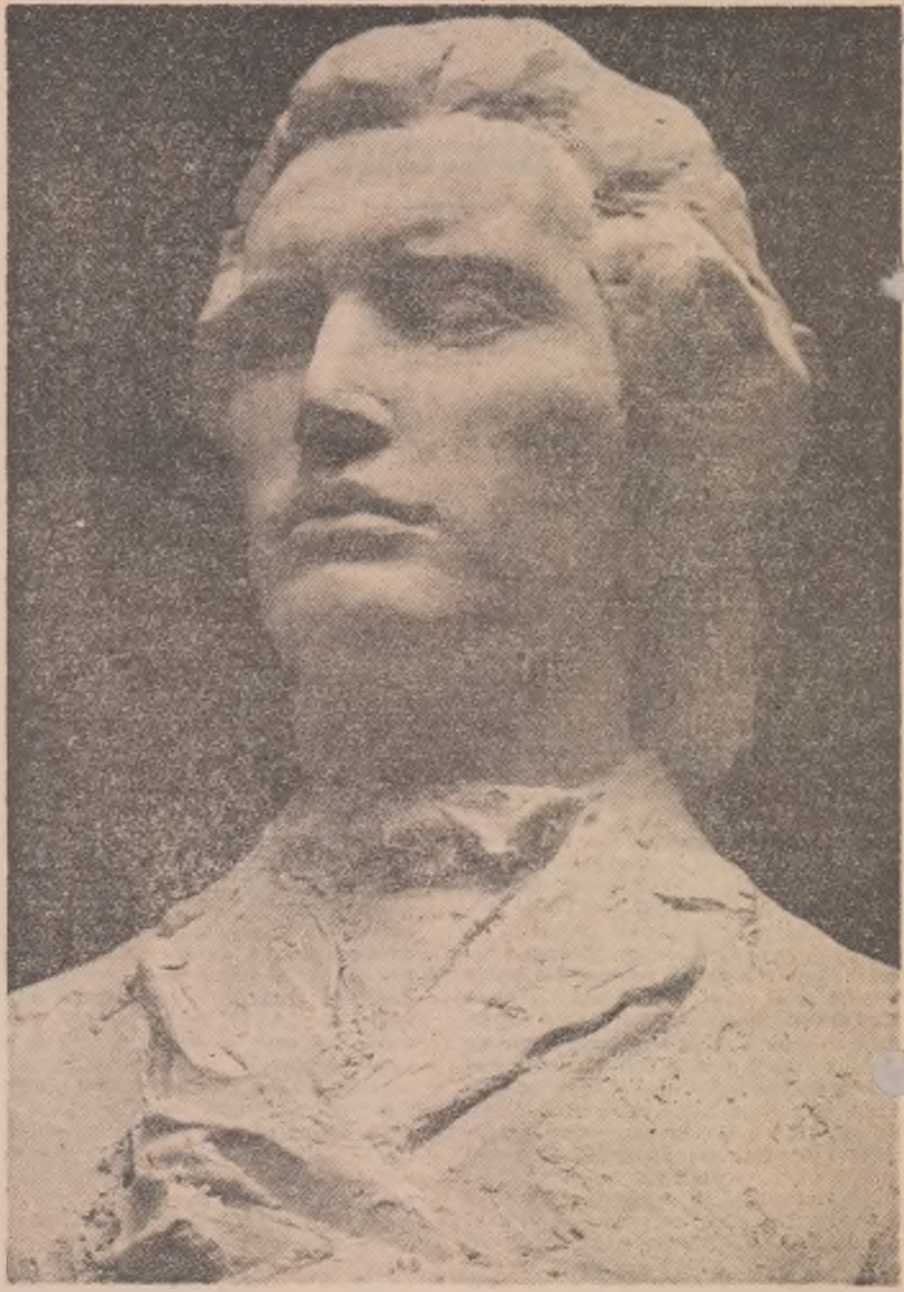
2. EMINESCU ȘI IUDAISMUL

Numai în raport cu acest orizont putem înțelege și poziția lui Eminescu față de evrei și față de iudaism; iudaismul e conceput ca un fundament al civilizației moderne, ca o nouă viziune asupra lumii.

„Spiritele mari se nasc adesea prin nevoie — observă Eminescu în ms. 2258, f. 163. Tările cele mai neroditoare au avut cei mai mari guvernatori. Dovezi — Moise, Petru I și regele Prusiei” (Frederic II). Și mai net în ms. 2255, f. 364: „În fața poporului egiptean stăteau două popoare (indescifrabil); grecii și evreii — Marte și Moise. Marte și-a ales pentru practică artele, apucăturile industriale, chițibu urile (indescifrabil), orele dintr-o zi. Moise și-a ales partea cea mai bună: elementele substanței cosmice și nemurirea sufletului. „Aceasta este esența atitudinii eminesciene, dincolo de expresii și observații conjuncturale. Să încercăm deci să înlăturăm confuziile și prejudecățile vechi de peste un veac, tăind nodul gordian.

Mari poeme eminesciene au nu o dată teme sau surse legate de iudaismul antic. În splendida poezie „*Memento mori*” se evocă frumoasa Palestină din vechime, „miticul Ierusalim”, templul cel mai minunat, apoi „regii Iudeii, în biserică marență”, regele David și „aria” lui. Să ne amintim și de versurile: „Solomon poet-ur-roge, tocind glasul unci lire / Și făcînd-o să răsună o psalmodică gândire, / Moaie-n sufletele știute degetele” de profet... „Urmează evocarea tragică, a distrugerii templului („templul se sparge”) și a pustiirii „verzii Palesline”, a palmierilor desfuzunți, în timp ce populația evrească risipiță „printre secorii pătăcește”, cu alte cuvinte a nașterii *Diapora*. În poezia „*Fata-n grădina de aur*”, cheia supremă a înțelepciunii este divinitatea iudaică: „O Adonai, al cărui gând e lumea / Și pentru care toate sunt de față...”

În nr. 1 1934 din „*Revista de teorie și istorie literară*” Zevin Rusu publică articolul „*Între scrisoarea I și Zohar*”. Observând că pentru istoria literară izvorul principal al cosmogoniei din „*Scrisoarea I*” îl constituie *Imnul Creației* din *Rig Veda*, autorul argumentează convingător, demonstrând că viziunea vedică a fost lărgită prin asimilarea unor „idei și termeni care aparțin numai Cabalei” iar din cadrul acestei *Cărți Creației* (*Sepher Ietzireh*) și *Cărții Strălucirii* (*Sepher Zohar*); Z. Rusu relevă cum acestea au pătruns în cultura europeană, influențând pe un Pico della Mirandola, Paracelsus, Hieronymus Cardanus, Leibnitz, Pascal, Milton, Goethe etc. La rândul său (poate cu sprijinul prietenului său M. Gaster), Eminescu a valorificat unele dintre aceste idei, firește „transfigurate în sinteze și expresii poetice.” Analizînd „între alte pasaje ale poeziei, versurile „N-a

fost lume pricepută și nici minte s-o priceapă, / Căci era un întuneric ca o mare fără o rază, / Dar nici de văzut nu fuge și nici ochi care s-o vază...” cercetătorul arată că întinericul primordial, pe care îl presupun cosmogoniile, Cabala îl explică prin aceea că *Infiniul* sau *Nefiș* era inițial „cu totul ignorat și nu răspîndea nici o lumină” (*Zohar*, part. I). Mai departe: „Dar deodată-un punct se mișcă, cel întâi și singur. Iată-l / Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl... / Punctu-aceia de mișcare, mult mai slab ca boaba șumii, / E stăpînul fără margini peste marginile lumii”. Zevin Rusu observă că prin aceste versuri „ajungem la cheia de boltă a cosmogoniilor din *Scrisoarea I* și din Cabala, aflate aici într-o surprinzătoare și precisă identitate de sens și chiar de termeni ce le aparțin în exclusivitate față de oricare alte cosmogonii, asemănătoare.” În partea I a *Zoharului* se spune că Creatorul „a început prin a forma un punct imperceptibil”. De aici încolo, arată *Zoharul*, elementul hotărîtor este *mișcarea punctului*; căci „totul se face printr-o mișcare (...) și astfel este format Universalul”. Și demonstrația lui Z. Rusu continuă, riguroasă, detaliată...

Elementele Torei, ale Vechiului Testament, pătrund adesea și în proza lui Eminescu. În povestirea neterminată „*Iconostas și Fragmentarium*” (ms. 2255, f. 1 și urm.), tragică croină poartă numele Hagar (de la roaba Sarci din *Biblie* — Agar), unul dintre eroi se numește *Levy Canaan*, în narațiune este vorba de „un aspect trist ca o viziune din *Izaia*, ca o tînguire a lui *Izechiel*”, iar „*Eloimii* asupra intrărilor străluciau ca scriși cu stele”. Într-un articol publicat în revista „*Lumea*” (2 decembrie 1943), G. Călinescu scria: „Interesul lui Eminescu pentru lumea ebraică nu-i prin urmare superficial, cum s-ar crede la intia vedere, dimpotrivă, poetul pare într-o vreme obsedat de destinul poporului din Israel. „În proza lui Eminescu, evreul apare ca prototipul înțeleptului departevăzător. Ideea se repetă adesea, dar cel mai pregnant este exprimată în nvela *Sărmanul Dionis*. Eroul ei principal — nimeni altul decît Eminescu — se întilnește cu un „evreu învățat”, „pribegit din Spania în Polonia”; „pe creștet avea un fes mic, asemenea iarmucei iudovești”. Eroul exclamă: „Ce adine evreul acesta!” Este „*Ministrul Ruben* (...) un bătrîn de o antică frumusețe.” Moșneagul îi vorbește despre relativitatea spațiului și timpului, îi spune că „spațiul deșert nu există”, raportează scurgerea timpului și dimensiunea spațiului la mișcare și materie, imaginează o întimplare care prefigurează chiar celebrul paradox einsteinian al gemenilor. În ambianța lui „*Sim. Ham și Iafii*”, cei trei fii ai legendarului Noe, apare din nou bătrînul „c-o manta lungă în spate și, cu marginile foarte largi” (povestirea *Ashaus* — ms. 2269, f. 19—39) și iarăși devăluie mari adevăruri, anticipează altele, postulează posibilitățile nelimitate ale cunoașterii, pornind de la timp spațiu și causalitate, afirmînd chiar că, în realitate, „*Cugetări imposibile* nu există”. Iar

cînd spune că „O lume ca nelumea este posibilă” nu poți să nu te gîndești la anti-substanța și antimateria căutată astăzi de fizicieni, pe cale de identificare (antiparticule au și fost detectate).

3. SPAȚIUL EVREESC ÎN VIZIUNEA EMINESCIANĂ. ANTISEMITISMUL

Dar cum privește poetul cadrul în care trăiesc evreii din vremea lui, de pildă cei din Bucovina? Cumva cu dispreț, cu ură și indignare față de cei îmbogățiți cum s-a spus uneori? Nicidecum. Ia imaginea unui cartier evreiesc din povestirea deja citată (ms. 2255, f. 1 și urm.): „*Ciudată* ca o scrisoare în ieroglife sta ulița iudovească a Sucevei în lună. Șiruri de case sărace, petecite cînd uniforme ca legile *Pentateuchului*, cînd pestriți și meștecate ca hainele rupte și lucrurile vechi din desagul unui iudov. În ferestă, bucăți de sticlă colorată, lipite cu hirtii sfîșiate din *Gemara*, pe care se coc colacii de sărbătoare (...) El văzu cărți vechi la dulapurii vechi — sfenice de alamă — copii ce dormeau la pămînt — cafetane de atlas și cafetane sărace...” Nu e o descriere ca cele ale lui *Salom Alehem*, dar e o imagine infatisată cu vădită compasiune și simpatie față de o comunitate ce cu greu își duce existența.

Să adăugăm admirația sa pentru filosofii ca *Baruch Spinoza* (ms. 2267, f. 93v., ms. 2267, f. 83, ms. 2291, f. 31v.)? Semnificativă e și atitudinea sa față de autori evrei contemporani lui. O carte care a făcut epocă în cultura românească, instruind întregi generații „*Minunile naturii*” de *Iuliu Barasch*, apare într-o listă de cărți a poetului (as. 2267 B pe ultima copertă). Regretatul profesor ieșean *Dan Petrovanu* observa că „Eminescu nu s-a despărțit niciodată de cartea sa *Minunile naturii*”, dovadă și a simpatiei sale „pentru patriotismul și abnegația” autorului (*M. Eminescu, Opere*, vol. VIII seria Ed. Minerva, p. 332). Tot *D. Petrovanu* a identificat „reminescențe de lectură” din revista lui *Haresch* „*Isis sau Natura*”, cu izvoare de inspirație, în proze și poezii eminesciene (*Cezara, Memento mori, Geniu pustiu, Antropomorfism* și altele). Iar *Magdalena B. Vatamaniuc* relevă concordanța dintre principalul text astronomic eminescian (ms. 1829 — *Pământul ca planetă*) și *Minunile naturii*, ed. 1852, p. 77 și urm. (*Fragmentarium*, 1981, p. 351).

Așa cum a dovedit tot profesorul *D. Petrovanu*, esul de un mare interes „*Cultură și știință*”, a fost tradus (de f. o traducere „însufletită”, adoptată, tipică poetului de Eminescu din lucrarea filosofului evreu-german *Moritz Lazarus* „*Das Leben der Seele*” (1856) — pe care o și menționează într-o notă bibliografică (ms. 2285, f. 177 v.).

Oricum în poezia, în proza, în dramaturgia, în caietele manuscrise eminesciene nu există aprecieri, să le spunem „evreofobe”, ci cum s-a văzut, dimpotrivă.

În amintitul său articol din „Lumea” (2 decembrie 1945), intitulat „Eminescu și iudaismul”, G. Călinescu precizează, împotriva unei opinii din păcate larg răspândite, la noi și aiurea: „Antisemit n-a fost niciodată și ceea ce se socotește antisemitism e numai o anumită poziție fiziocratică față de «clasa sterilă», dar după expresia lui Quesney „lucrurile ar trebui odată puse punct” (subl. ns.). Foarte adevărat — și cu argumente de necontestat. Nu mai puțin explicit este, în memoriile sale despre generația scriitorilor Independenței, (Things that where), venerabilul Moses Gaster: „Am devenit foarte înlim cu Eminescu și l-am vizitat adesea (...) El știa citi foarte bine vechile slove cirilice, dar eu știam mai bine, așa că sedeam împreună și citeam, în special cronicile vechi. Acestea îl plăceau cel mai mult și au avut o mare influență asupra purității limbajului său. Se zicea că era antisemit. Pe atunci antisemitismul era foarte răspândit, dar el n-a fost contaminat de acest virus...” (subl. ns. citat după N. Gaster în *Correspondență*, 1985, ediție îngrijită de Virgiliu Florea, p. 24, nota 9). Ce mai rămâne din această judecată veche de peste o sută de ani?

S-a pedalat nu o dată, ca argument principal pentru a infirma învinuirea de antisemitism adusă poetului, pe simpatia și prietenia sa cu unii oameni de cultură evrei din România. Argumentul e mult mai puțin convingător în opinia mea, decât scrierile lui de cit mărturia lui Gaster sau concluzia lui Călinescu. Antisemitismul pur și simplu nu încăpea în „Weltanschauungul” lui Eminescu.

Să amintim totuși și noi că poetul a fost coleg de ziar și prieten cu Ronetti Roman, Aron Blumenfeld „un băiat cuminte și foarte cumsecade” (cum își aduce aminte că-l caracteriza T.V. Stefanelli), că nutrea o sinceră admirație față de Heimann (Hariton) Tiktin, că i-a scris în august 1872 din Botoșani o scrisoare lui Titu Maiorescu (publicată de I. E. Todorțiu, republicată în revista „Steaua” nr. 11/1988 de Iosif Sava), în care-l solicita pe mentorul său să-l sprijine pe tânărul violonist Toma Micheru, de origine evree, căci, deși nu este „un Rubinstein” (e vorba de A.G. Rubinstein, 1829—1894), merită din plin, pe baza talentului său, bintuit de un „demon viguros și armonios”, să-i se faciliteze afirmarea, prin prezentarea unor concerte la Iași și la ședințele „Junimii”. O boare de înfrățire spirituală, plutește parcă peste o crîmpă dintr-o scrisoare a lui Moses Gaster către profesorul D. Mărăcineanu (reprodus și în revista „Extemporalul” nr. 1—2 1937) „Am stat multă vreme în legătură prietenească cu Eminescu. Trebuie să mă mărginesc însă numai la o amintire care mi s-a întipărit în minte, și anume, de câte ori veneam pe la dinsul, citeam cu tot dinadinsul manuscrisele vechi și letopiseții ce le avea și citeodată din „Viețile sfinților”, căci el nu se sătura de limba veche și frumoasă din aceste texte. Iar citeodată, când dădea de cite o frază frumoasă ticluțată, el exclama: «Ei, Gaster, ce spui? Așa-i că scrie frumos?» Am stat uniți mai ales în dragostea pentru limba veche”

Adolphe Stern (1848—1931), jurist, scriitor și ziarist, traducător în limba germană a unor poezii de Alecsandri și Boilac, a unor povești de Slavici, traducător din limba engleză a numeroase drame shakespeariene, istorisește că la o „seară literară”, organizată în locuința din București a lui Titu Maiorescu, se pregătea să citească traducerea unui act din *Romco și Julieta*. „În acea seară, relatează el cu emoție — avui ferocirea să cunosc pe marele nostru Eminescu. Era atunci în plina floare a genului său”. La început, Eminescu citește poezia *Cugetările sărmanului Dionis*. Și A. Stern își amintește: „Îl ascultăram cu evlavie spinzurați pe buzele lui, și la sfârșit aplauzele izbucniră. Toți alergară să-i strângă mâna. Era firesc ca, după ce simțisem filiflutul de aripi al genului, eu să mă sfiesc să citesc traducerea mea. Dar gazda stăruia. Cei doi dar, și Jacob Negruzzi îmi ceru manuscrisul pentru „Convorbiri literare”. Însă cel mai bogat dar au fost vorbele pe care mi le spuse, încet ca un suflu, Eminescu: «Faci bine că ne dai pe Shakespeare în românește. Și așa de bine». Le păstrez ca nestemate în sertarul amintirilor mele scumpe” (A. Stern *Însemnări din viața mea*, vol. II, București, 1921, p. 25).

Aliații sinistrului morbid al antisemitismului, de ieri și de azi, vor să-l anexeze pe Luceafărul poeziei crezului lor anti-uman, după cum încearcă să-l anexeze obscurantismului pe marele umanist modern, strălucit istoric al spiritualității, care a fost Mircea Eliade, fără să-și dea osteneala să cerceteze faptele și documentele.

4. COMPUTERUL ȘI ARGUMENTELE SALE INFALIBILE

Pe ce se bazează acuzația împotriva lui Eminescu? Pe doar câteva articole din publicistica sa — în ansamblu de o vervă atât de strălucită — articole ce i-au fost atribuite. În România literară nr. 50 din 11 decembrie 1980, Pompiliu Marcea arată de pildă că A. C. Cuza „selecta” din Eminescu articolele nesemnate ceea ce convenea ideologiei sale retrograde. Să amintim că îndată după publicarea așa-zisului tom de Eminescu „Opere complete”, într-un volum (!) de către A. C. Cuza, în 1914, N. Iorga a criticat vehement această ediție mistificatoare. Cum aproape totalitatea articolelor a căror paternitate este considerată sint nesemnate, erorile de atribuire sînt posibile, uneori chiar din bună credință. Dacă am accepta însă toate articolele ce-i sînt atribuite lui drept autentice, ar însemna că în ele avem de-a face cu un alt Eminescu, decît în poezii, proză, manuscrise — cel puțin în ceea ce îi privește pe evrei și iudaismul. Desigur, există anumite metode elementare de recunoaștere; de pildă cînd în caietele manuscrise găsești ciorna sau punctajul, iar în articole dezvoltarea temei, apoi comparația stilistică etc. Alteori însă „preferințele” își spun greu cuvîntul.

Există o întreagă literatură în legătură cu stabilirea științifică a paternității unor texte nesemnate, cu paternitate controversată, de pildă *Evidence for Authorship* de E. G. Fogel (Ithaca, 1966). Începînd din 11 mai 1988, profesorul Solomon Marcus a publicat în „Viața studențească” un întreg serial pe această temă. Cea mai sigură metodă de identificare este punerea textelor pe calculator, expusă de pildă în volumul *Computers and Literature* de B. H. Rudall și T.N. Corns (Cambridge, 1987), bazată pe frecvența utilizării unor cuvinte și sintagme, distribuția părților de vorbire în frază, parametrii stilistici, variantele specifice de ortografiere, lungimea uzitată a propozițiilor etc. Academia de Științe a U.R.S.S. cu concursul unor specialiști norvegieni, avînd de pregătît o nouă ediție a operelor lui Dostoievski, a analizat cu calculatorul articolele atribuite marelui romanțier, în general nesemnate (Geir Kjetsa *Written by Dostoievski?*, 1981), comparîndu-le cu texte de paternitate certă, cum sînt articolele semnate și scrierile scriitorului. După șase luni de lucru pe calculator, a rezultat că o mare parte a articolelor presupuse ale sale de fapt nu îi aparțin — și ele nu au mai fost incluse în ediția ce se pregătea (totodată, i-au putut fi atribuite alte texte care nu se cunoșteau a fi ale sale); aceeași operație ar fi durat decenii fără calculator și ar fi comportat desigur erori.

Pe aceeași bază, au putut fi eliminate o seamă de interpolări neautentice din opera teologului și gânditorului Toma d'Aquino. Metoda a fost aplicată în ultimile decenii și la textele cu paternitate nesigură ale altor autori iluștri. Ar trebui folosită în cazul tuturor marilor scriitori, fără îndoială și a lui Mihai Eminescu, mai ales în ce privește publicistica, aceasta ca un act de corectitudine și pietate, de natură să înlăture toate confuziile, pe o bază strict științifică. Dubioase, mai exact „apocrife” îmi apar și unele strofe răzlete ce i s-au atribuit marelui poet gânditor de către A.C. Cuza și alții și care circulă abuziv pe seama lui.

5. NICI URĂ, NICI DUȘMĂNIE

Uneori întîlnim totuși formulate, chiar în manuscrise, texte cuprinzînd unele „rezerve”. De pildă în ms. 2262, f. 87, citim: „Adevărat că de oje vedea un chinez, un evreu sau un sălbatec bolnav sau sărac nu-i voi da cu piciorul. Este un om drept și trebuie ajutat...” În continuare însă, Eminescu arată că nu acceptă ca aceștia să fie puși cu el „la aceeași masă”. Alteori, poetul își exprimă într-un articol (autentic?) preferința pentru vestimentația evreilor „spanioli” (modernă) față de vestimentația evreilor „lehi”, care nu e pe gustul său. Dar oare acestea pot fi socotite manifestări de „rasism”? Tatuajul sau dansul suprarimat al negrilor poate să apară uneori ridicol, chiar grotesc europenilor care nu înțeleg spiritualitatea specifică pe care acestea le exprimă. În cazul unor texte ca cele din publicistica sau manuscrisele eminesciene, aparatul științific, notele lămuritoare — concepute neechivoc, cu deplină probitate — sînt menite să evite orice interpretări eronate sau tendențioase.

„Tu mi-ai deschis a ochilor lumine, / M-ai învățat ca lumea s-o citesc, / ... Cu-a ta zimbire, dulce, lină, clară / A lumii visuri eu ca flori le leg...” i se adresează Eminescu ilustruului Will, cu care se simte înrudit. În scrierile marelui poet, subliniază istoricul, folcloristul și publicistul evreu Moses Schwarzfeld, „nu se constată nici ură, nici dușmănie”, detestate fiind doar așa zisele „clase suprapuse” („Egalitatea” nr. 35—36 din 6 septembrie 1934). Eminescu, continuă autorul articolului, „nu se atinge de nici o credință. Față de evrei n-a manifestat niciodată acele prejudecăți și nici acea perfidă răutate ce stăpînește grupările ce practică un naționalism cu clopoței și cari caută să stoarcă din scrisul lui tot ce nu-i în sersul lui” (subl. ns.).

I.M. Ștefan
Mai 1989

* Distrușe în zilele fierbinți din decembrie 1989

mihail grănescu

Gazel

un mare domn mi-a apărut în vis
și mi-a făcut un gest cam imprecis
să merg cu el să fac o promenadă
în față-ne porți largi ni s-au deschis
dar mă opri și-mi spuse: pentru vii
acesta este sensul interzis
iar celui ce privește adevărul
să-și piardă și ființa îi e scris
așa cum ești acum nu o să poți
să intri niciodată-n paradisi
acolo formele sînt doar idee
acum să mă urmezi mai ești decis
eu l-am urmat era un fel de punte
ca un ocean holbat peste abis
ce sînt acele umbre slute
sînt crimele pe care le-ai comis
să urci pînă aici — profund mirat
am continuat: dar ce-i acel dichis
acel miraculos și crud sabat
orgiile pe care le-ai promis
în cinstea mea răsplătă că te-ajut
dar cine-i el el fratele ucis
fratele frînt în muncă și bătut
cum am putut — o simplu a prezis
că e minciună tronul tău și-al meu
dar cine strigă — tatăl tău închis
dar cine sînt cei doi cel ca un țap
cu coarne barbă ghiare — ce proscris
e insul mizerabil ce-l urmează
acea sintem noi rizînd mi-a zis
(1974)

Scufița Roșie plîngîndu-l pe lup

(farsă grotescă)

tătucule de ce-ai fost retrograd
și fariseu în cel mai înalt grad
tătucule de ce-avuși tu mustață
privirea ta de ce da fiori de gheață
tătucule de ce-ți fu pieptu lat
cu-atîtea decorații tapițat
tătucule de ce-avuși gura mare
continuă ea cu-o stranie candoare
tătucule de ce m-ai inghițit
de ce-ai miștit de ce m-ai urgisit
tătucule de ce așa ușor
te-ai lăsat păcălit de vînător
tătucule de ce-ai fost oare lup
de ce-ai ucis și n-ai sfîrșit la zdup
tătucule mai bine e-ai murit
destul purtași caftanul aurit
scufița roșie urmă plîngîndu-i trupul
de azi încolo eu o să fiu lupul
(1974)

Peleringaj burgul Bach — (ic)

un tub un cor de tuburi ce erup
gigantic un organ și dintr-o dată
asemeni duhului închis în chiup
eliberat începe să se zbată
(maestrul nebunînd îi dete drumul)
diverse forme tuburi il intrup
dintr-un aluat incoerent ca fumul
vin fluturiicacapetedelup

e burgul invadat de-un sumbru grup
la colțuri criminali se string în ceată
perversi donjuani din umbră te corup
cetatea de-o otravă rea e beată
și a crescut la arme krupp consumul
pumnul de fier lovește fălci se rup
și cotropind întregul er și tumul
vin fluturiicacapetedelup

femei pierdute cu golani se ciup
rizînd pe străzi — imagine ciudată
din cripte ies fantome fără trup
să strige sloganuri de altădată
o față fără pată trece drumul
e despuiată — sticle se destup
un domn în negru e stăpîn pe cumul
vin fluturiicacapetedelup

floare arzînd cui să-i oferi parfumul
cînd oamenii cîștiți sfîrșesc la zdup
cînd n-a rămas din toate decît scrumul
vin fluturiicacapetedelup
(1974)

Semnale cu flori

o dați-mi flori de lut
că m-am născut

să-mi pun pe față

dați-mi și flori de scrum
cînd plec la drum

și flori de mucegai
să-mi pun pe strai

și dați-mi flori de crin
că nu mai vin

și dați-mi flori de fier
că miine pier

mai dați-mi flori de gheață

(1974)

TĂIATUL PORCULUI

Tăiatul porcului prefața sărbătorilor menționate în calendar la pagina înfățișând brazi stropiți cu lăcufieri de cristal și colindători sub fereastra scâldată-n sfîntenie. În ajunul memorabilului eveniment aveau loc pregătiri intense ce antrenau familia de la mic la mare. În făptuirea lor impunea atenție maximă. Uzina casnică, pusă a doua zi pe roate, trebuia să funcționeze fără greș. Pentru bănașan preparatul porcului înjunghiat însemna muncă strașnică, însoțită de o știință specială, ca să nu spun artă, deprinsă din tată-n fiu. Cum de regulă pe altarul unei gospodării erau jertfiți trei, patru, ba și cinci răzătorii temeinic îngrășați, se apela la ajutorul apropiaților sau al casapului întotdeauna secundat de calfe vajnice. Închid ochii și retrăiesc totul aievea.

...S-a pogorit seară lucitoare. Pretutindeni în casă plutește căldură de aur străveche. Flăcările din „spoler“ murmură silabe cu miezuri de aur. Pe lungă masă de bucătărie scriesc cuțitoarele, satirele, mașinile de tocat carne și celelalte scule de măcelărie, între ele evidentându-se un tub uriaș în formă de siringă: moderatorul cîrnatului. Pe polița privegheată de „văilingurile“ și „rainele“ (crațitele adică) frecate lună, sunt gata să-și îndeplinească rolul ceapa și usturoiul mișaloz curățate, sare și făinșurile de ardei și piper. În „spaisul“ plasat la cițiva pași de bucătărie au fost adăpostite mațele de vițel asemănătoare unor benți de pergament străvezii și „pecina“ (muschiul) de vită, ambele cu înfrățirea cărnii de porc sortite peste puțină vreme să devină salam de vară. În aceeași cămară se găsesse făloasele damigene care urmează să intre pe scena muncii exact în momentele ce reclamă aripă. Al mei se declară satisfăcut. Verificind pentru ultima dată inventarul celor trebuincioase lucrării de minezi, experienta anilor trecuți l-a îndreptat că buna orînduială este acasă la ea. Dar tata își aminteste că-l scăpase inspectarea „sopronului“. Scoate din sertarul „credentului“ lanterna și iese energic pe ușă. Mă strecoar după el. Namilele destinate tăierii grohăle nelinistite, rațiuni practice au poruncit să li se taie cina, ultima. În „sopru“ larg somnolează „făpligile“ (lemnle despicate) stivuite lângă perechea cazanelor care odată cu revărsatul dimineții vor sta necurmat sub presiune de locomotivă. Lanterna Dura-Lux aruncă în dreapta și-n stînga fâșii de lumină prăfoasă. Privirile tatei stăruie asupra troacei căpșusită pe dinăuntru cu tablă zincată: a adus-o de

cu seară măcelarul laolaltă cu alte aparate indispensabile procesului de căsăpire. Revenim pe teritoriul bucătăriei. Părintele meu își freacă miinile mulțumit. Poruncește glumeț-sever: „Și acum toată lumea la culcare, ne așteaptă o zi grea“. Pe mine mă așteaptă o zi ușoară. Ghiozdanul rămîne spinzurat în cui, voi absentă de la ore cu învoirea părinților. Cunosc o bucurie care o întrece pe-a fratelui meu, încă străin de hamurile școlii. Dacă zior peste noapte? Maică Precistă, îndură-te de mine și lasă-mă s-apuc dimineața! rostesc în gând. Lămpile se sting mai devreme ca de obicei. Îndărătul ferestrelor dinspre stradă involburarea confetilor albe pe fundal de albăstrime îngerească, ameteste inima. Pe cununa amintirilor asemenea clipe dănuie în chip de nestemate. Deocamdată însă magicele clipe au menirea să vestească iminenta mult-visatului eveniment. De-abia adormit, sunt smuls din somn de niște țipete înflorătoare. În fața mea se cascadează o genune pe fundul căreia mișună tritoare scuihind scintei. Ce se întâmplă? Arde satul? Ne-au potopit hoții de cai, cîți există pe lume? Au reînviat lotrii Uzduinului? Incet, incet, mă dumiresc: s-a pornit înjunghiatul porculor. Tipetele se repetă aidoma. Și fratele meu a ieșit din somn, se viră în mine. Se dezlănțuie noi valuri de zgomote ascuțite și asurzitoare ce par suiere luncate de pe o tociță cosmică. Stăm neclintii în pat, pe trupurile noastre „duna“, norul fulgilor de giscă, se prefacă-n greutate de plumb. Pînă nu sîfîrșește uciderea grohătoarelor ne este interzisă părăsirea odăii. Ochii puri ni se cer neapărat feriti de scene brutale, în această privință dispoziția părinților are caracter sacrosanct. Și iată că muzica de iad încetează definitiv. Se înscăunează tăcerea, apăsătoare tăcere a biruinței. Ne imbrăcăm aierea și năvălim în aerul rece. Ninsora clipește rărită. Disting anevoie siluetele învingătorilor, într-atît de compactă-i bezna. Felinarele intruchipează o horă fantastică la care se adaugă fumul cazanelor, pierdut pe un drum suind înspre slava cerului ruot de stele. Pe nesimțite, cele înconjurătoare se dezghioacă de învelșii lor negrii. Miscările oamenilor trădează repeziune diavolească. Pe cînd un cuțit imens despică burta porcului atîrnat de cîrligele buiandrugului, brațe vinjoase trag de capetele lanțurilor petrecute pe sub cealaltă namilă, răsturnată în lîntoliul de apă fierbinte din troacă. Conținend manevrele de rostogolire, cupe cu buza subțire rad fulgerător rapănul și perii masei opărite. Și această

masă inertă, acum alb-trandafirle, la loc sus în cîrlige. Altă nămetenie de soiul york e săltată în troacă. Femeile care au adunat strop cu strop prețiosul sînge, își concentrează atenția asupra măruntaielor amușinate de mițe. Degetele lor despletesc dibace mațele ce se impun numai-decît deșertate de necurătenie, apoi spălate-n șapte ape și minuțios răzuite. Cad rînd pe rînd în văilinguri urechile, labele și cozile, sufletul viitoarelor „cotoroage“, denumite altfel pitfie. Ivirea luminii de ziua trece neobservată. Aburii și aroma tuicii fierte, împletite cu mătașea curgătoare a țigărilor Plugar, pier în fumăraia cazanelor suprasolicitate. Pauza rezervată odihnei ține cit bătaia pleoapei, cănuțele cu tuică sunt golite din mers. Mina specializată fasonază „soncurile“ (jamboanele) cîntărend între 10 și 12 kilе — o bucată meschină pentru înghititoare drăgălașului Flămînzilă, hrană interminabilă pentru ființa normală. Alături, secunzii casapului tranșează „pecina“ și „cărmanadla“ (cotletul), desfac înveltoarele de purpură călduță prinse de coaste. Arhitectura, anatomia porcului este complet destrămată... În cuprinsul cazanelor fierb molcom rinichii, ficaiții, gurile, limbile, carnea căpăținilor. O furnicătură îmi străbate dulce stomacul. Mama ne pune pe farfurie, mie și fratelui, cite-un picuț din pomenitele bunătăți prînciare. Orele trec neînchipuit de repede. Dangătele clopotului din turla înaltă a bisericii anunță duioase amiaza. Prînzul, parcă ignorat, durează puțin, se mîncă numai un singur fel. Papricasul e însă consistent, suficient să-i scrutezi reflexele auzii, și te-al și săturat. Și vinul se dovedește a fi consistent, calitatea lui întru-neste laude unanime, care îl bucură pe tata. Curtea își redobîndește aspectul de vast atelier fremătător. În ritm grăbit lepezile de slănină geometric croite laudrumul cămării dimpreună cu sulurile de „untură mare“, savoarea, frăgezimea aluaturilor de copt cîndva în „rer“. Direct în cazan poposec micile cuburi și dreptunghiuri de grăsime ce vor da, pe lîngă untura pe anul întreg, divinele jumări. Elanul oamenilor crește pe măsură ce scade conținutul damigenei. Acti-

vitatea se deplasează treptat de teritoriul bucătăriei. Afară întirzie doar femeile. Unele culeg prisosul holărnicit săpunului de casă, altele supraveghează cazanele, toarnă untura incinsă în „câni“, sortează jumările, pe cele de calitate inferioară tescuindu-le pentru „pogăci“. Ajung printre primii în împărăția, în minunatul punct unde se porcede la fabricarea mezelurilor. Tocaturile sunt ici încercate pe limbă, colo supuse dozării și combinatele savante. Și dintr-odată se arată minunea. Din aparatul imitînd siringa răsăr funii elastice de nuanță rozmaronie. Dirijate de mina atentă, ele descriu spirale, mulindu-se apoi leneș pe rotundul văilingului. Totodată cresc morman caltaboșii, singereții și tobele, înodate cu fluturași de sfoară. Isprăvinduse și executatul salamului de vară, cîrnatăraia e-ntinsă la zvîntat pe podina cămării. Are loc ultima întreprindere. Cărnurile, jamboanele, slăninile, „sub-produsele“, virtos sărate, ajung în căzi. După ce maistorul casap constată mîndru că lucrarea zilei și-a găsit împlinirea, sunt scoase șorturile ce și-au pierdut albeața de crin încă din primele momente ale dimineții. Pe cînd bărbații își spală miinile în „lăvorul“ de faianță înflorată, femeile aștern cu mare înțeleaș masa. „Luai loc, așezați-vă“, îndeamnă tata, pregătit să umple paharele. Murmurele, dresul vocii, țîrșitul scaunelor, zdrăngănitul farfuriilor și-al veselici răsună-n urechile mele asemenea unci simfonii corești. Incepe o năucitoare procesiune de tăvi frumos chitite cu tot ce ziua a dat mai oșebit. Se înfățișează vederii jumări lungulețe, egal crestate și prefrînte cu boia, rotocoale de cîrnată aburinză, „mafoși“ speciali cu amestec de oroz, motereze de fripturi pe temelii de varză călită. Cantitatea lor coplesce. Natura moartă, demnă de penelul vreunui vechi meșter olandez, o completează murăturile, variate-n forme și culoare. „Să mîncăm și să bem, că ne-o fi foame și sote, glăsuiește părintele meu. Da, da, continuă, și să ne veselim, că darnic s-a arătat Domnul cu noi“. I se răspunde în cor zgomotos: „Așa fi, așa fi!“ Grăsimea oprită pe buze, pe mustați, și mai adesea pe bărbie, este stearsă cu șervetul, cu bucate de piine, cu dosul palmei, cum socotește fiecare. Glumele, risetele, urările de sănătate și belșug, se încrușează cu aprecierile legate de calitatea bucatelor. De bunăseamă, ele vor fi și mai și la Crăciun, după ce fumul hornurilor le va fi imprimat pecetecă savoarei regestii. Laudele curg, curge și vinul în pahare. Pe fețele comesenilor osteniti licărește roseața căldurii împrăștiată de spiorul îndesat cu tălpiți. La semnul mamei, pe masă răsăr prăjiturile, realizarea ei de fieri. Unde să mai încapă atîta mîncare? Unde? Nu mai merge, sugerează palma rotită moale pe pîntec. Dincolo de crucea noții lumea se îndoale din sale, iar căscatul abundent destramă șirul cuvîntelor. Și totuși, resursele de energie n-au pierit în întregime. Cîntecele, depănatul, snoavelor, reîncep... Întru țîrziu, zeii rurali își părăsesc unul cite unul tronurile de lemn. Părintele meu îi conduce pînă în stradă. Eu, deslîncind cîntinat de somn, mă încapăținez să particip și la epilogul neasemuitului spectacol: pomana porcului.

* Amintiri din Țara Copilăriei.

ion gheție

NAȘTEREA PRUNCULUI

După o peregrinare de optzeci de ani prin nesfîrșitele spații ale universului, cometa se întorse din nou pe cerul țării noastre. Mai mare și mai luminoasă decît fusese vreodată, strălucua semeață în înaltul bolții de la primele umbre ale înserării pînă în faptul zilei. Așa cum o zăream de aici, de jos, părea un bulgăre incandescent trimis anume ca, după o călătorie dinainte hotărîită, să întâlnească pămîntul și să-l strivească. Mărimea, dar mai ales poziția astrului, gata oricînd să se prăvale peste noi, reinviară vechi și numai adormite superstiții. Prevestiri sumbre se răspîndeau în fiecare zi, din tot mai multe guri. Se vorbea despre o îndelungată secetă, urmată de foamete, de molimi pustiitoare, de război. Și tot a-celeși guri, înmulțind firicelul de speranță ce pîlpii în adîncul inimilor, șopteau pe ascuns despre o schimbare în rosturile lumii și despre ivirea, de atîta vreme așteptată, a unui mîntuitor. Amestecul de teamă și speranță dădea naștere celor mai absurde născociri. Orice întîmplare, cît de banală, stîrnea închipuirea mulțimii. Întoarsă pe față și pe dos, i se citeau înțelesuri ascunse pe care nu le putea avea. Părăsite de ani, bisericile se umplură cu credincioși și necredincioși. Aveau cu toții nevoie de ceva ce ei înșiși nu puteau numi.

Vara fierbinte, anul larna timpurie venită să întărească grozavele proorocii. Nimic mai simplu în biata noastră lume nouă care îmbătrînise înainte de a fi ieșit din vîrsta copilăriei. Stîlpul de sprijin al subrelei construcții, ridicată în pripă de meșteri smintîți, trosneau din încheieturi

la cea mai ușoară bătaie a vîntului, vestind apropiata năruire.

După vara pirjolită de secetă, hambarele se goliră odată cu întilele brume. Foametea dădea tircoale caselor. Din zori și pînă seara, într-o așteptare istovitoare, femeile și bătrînii pindeau momentul nesigur cînd se aduceau cite ceva de-ale gurii. Șiruri nesfîrșite se înfiripau în fața grăvăliilor pentru orice, dar mai ales pentru o fărîmă de piine, pe care zecile și sutele de miini flămînde și-o disputau cu îndirjire. E de mirare, de aceea, că fiecare încerca să tragă spre sine, prin orice mijloace, cit mai mult din puținul aflat la îndemîna tuturor? Au fost destule două-trei săptămîni ca să ne dăm seama că sub învelșul înșelător al unei închipute civilizații, ne păstrasem la fel de sălbatici și de cruzi ca înainte cu un mileniu.

Foametei îi urmă frigul. Pe la mijlocul lui noiembrie ninsorile imblăniră pămîntul. Metereze de zăpadă, pe care nimeni nu o ridica, străjuiau străzile, crescînd neconștient. Apoi cerul se limpezi și săptămîni întregi gerul fu singurul stăpîn al orașului. Respirațiile înghețau, degetele arse de frig se lipeau de clantele ușilor. Lemnele se topiră de pe o zi pe alta, puținul adunat peste vară fu repede cheltuit. Ceasuri și zile întregi țevile cu apă caldă stăteau reci. Alte ceasuri lungi becurile rămîneau stinse. Infofolii cu tot ce aveau, oamenii se strîngeau grămadă într-o singură odaie, împrejurul cazanelor cu apă fierbinte, ca să se mai încălzească, sau zăceau sub plăpumi, amotîți, undeva între somn și viață. Frigul de afară se răsfrîngea în suflete, iar acestea deveniră de gheață. Erau tot mai mulți cei ce se îndoiau că vor mai ieși vij din iarna grea care abia începuse.

Și totuși, prin nu știu ce miracol, oamenii supraviețuiau, oțeliți poate de crîncena lupă pentru existență sau împartășindu-se din vreo hrană necunoscută, des-

coperită în vîlmășagul atîtor încercări. Într-adevăr, te întrebai, urmărindu-i, ce anume îi tine în viață pe nenorociții aceea, flămînzi și înfrigurați, părăsiți de Dumnezeu și de oameni în adîncul unui abis de durere? Și nu puteai răspunde decît că, asemenea celor învinși, găsseau puterea de a rezista în înșăși nemărginita lor disperare.

Bănuiesc că la fel ca mine destul au uitat în acel an că se apropie Crăciunul. Izgonită din calendar, sărbătoarea dispăruse pe incetul din suflete. Mai rămăsese numai obiceiul de a ne strînge laolaltă, fără a ști prea bine de ce, în jurul mesei încercate de belșugul unor oameni săraci. Dar acum ne lipsea pînă și pretextul acesta.

Într-o seară geroasă de decembrie, am luat tramvaiul spre unul din capetele orașului. În vagon, lume puțină și tăcută. Nu era țîrziu, dar frigul ascuțit îi alunga pe oameni acasă. Doi băiețași pipirîii, cu fulare la giț și miini vinete, îmi amintiră printr-un colind că ne aflam în seara de Crăciun. Am coborît la ultima stație și m-am infundat într-una din ulițele mărginașe. Fusese o zi umedă și cețoasă, cu copacii imbrobodiți de chiciură scinteitoare. După-amiază, un vînt tăios rățăcit pe întinsa cîmpie, alungase pictele, descoperind bolta cerească. Stele pilpii-

toare clipeau în înălțimi, reci și depărtate. La fel de strălucitoare ca la început, cometa își despletia în locul știut lungă și involburată coadă de foc.

Am bijbit un timp pe ulița cufundată în beznă pînă am dibuit casa. Omul, un meseriaș cîndva înțărit, care-mi dresese o sculă, m-a primit într-o odaie rece, abia luminată de un bec chior. Am isprăvit curînd treaba ce mă adusese la el. Un surub de lumină juca la o fereastră a magaziei din fundul curții. Pe vremuri, meșterul obișnuia să închirice o odăiță aflată acolo, pentru a mai scoate un ban.

— Ai pe cineva în gazdă? I-am întrebat.

— Da, a încuviințat el, o femeie tînără de undeva din Ardeal. A picat așeară pe la șase, prăpădită după atîta drum. M-a rugat s-o găzduiesc pentru o zi-două. Avea niște cunoscuți prin cartier, dar nu-i găsise, se mutasera. Pînă să dea de ei, o apucase noaptea. Mi-a fost milă de ea, înghețată cum era și pe deasupra înșercînată în luna a noua. Bine am făcut, deoarece azi după-amiază a născut un băiat sănătos și voinic.

— E singură?

— Nu, e cu un bărbat mai în vîrstă, ceva rubedenie, parcă unchi, n-am înțeles prea bine.

Am făcut calea întoarsă spre capătul tramvaiului. În jumătatea de ceas cit stătusem în casă, frigul se înăsprise. Vîntul subțire bătea acum din față. Zăpada muțată de negurile de peste zi scrițîia sub tălpi. La colțul străzii, trei bătrîni înalți, imbrăcați în sube groase cu toiege în miini, înaintau șovăitori pe cărarea săpată printre nămeți.

— Să ne ierțai de întrebare, mi s-a adresat cu o voce cumpănită cel dintîi. Nu știți cumva o casă de pe strada asta unde s-a născut un copil?

Înfășurați în largile cojoace, cu glugi în cap și cu bărbile albite de promoroacă, veneau negreșit de departe și osteniseră întrebînd de-a surda despre nașterea pruncului. Le-aș fi răspuns și eu asemenea celorlalți, dacă nu mi-aș fi amintit de femeia călătorită din străfundurile Ardealului, ca să nască în marginea aceea de oraș.

— Țineți-o tot înainte, i-am lămurit, pînă la a cincea casă pe mina stîngă. E acolo o odăiță într-o magazie.

I-am urmărit cum se depărtează pășînd grăbiți unul în spatele celuilalt. Sus, în înaltul bolții, cometa strălucia ca o flăcără vie deasupra străzii cufundate în giulgiul curat al zăpezii.

Mitologia — știință cu n frontiere

În mod curent, se vorbește de câteva decenii de o serie de științe de frontieră (viitorologia, noua retorică, sociologia, fenomenologia, politologia, poetica, estetica... et j'en passe), dar, foarte curios, mai întotdeauna, în panorama noilor tipologii, nu puțini sînt savanții „de frontieră” care uită să pomenească în acest cadru tocmai mitologia. Cea mai veche și cea mai nouă știință de frontieră, ale cărei surse pot fi ușor identificate nu numai în științele deja menționate dar chiar și în economie politică, ori în semiotică și, îndeosebi, în teoria (comparată) a comunicării. Că așa stau lucrurile — și deci adevărul în „carne și oase”, — nu ne rămîne decît să consultăm un dicționar de mitologie, pentru a ne da seama de îndată că autorul (sau autorii) lui este deopotrivă antropolog și epistemolog, lingvist, sociolingvist, etnolingvist — etician și folclorist —, a fortiori etimolog în ținută de filolog specializat în gramatica istorică, deci și poliglot ținut să exploreze și să compare arheii ascunși în etimoane, și nu în cele din urmă filozof.

Am meditat asupra acestor lucruri și cu prilejul apariției, în urmă cu cîțiva ani, a primei ediții a **Dicționarului de mitologie generală** a(l) lui Victor Kernbach, dar acum, după ce am cercetat pe îndelete recenta ediție, fundamental argumentată și revizuită, adevărurile de mai sus mi-au apărut ca niște truisme. Într-un **Argument** ce deschide monumentală întreprindere, Victor Kernbach uită — probabil dintr-o neferică modestie intelectuală — să evoce nenumăratele frontiere ale mitologiei, lăsînd cititorului să le constate ori să și le amintească singur nareurgînd lucrarea. Mă bucur că mi-a lăsat, astfel, posibilitatea să-i... denunț cu plăcere această inexplicabilă sfială, cu atît mai mult cu cît, în citatul de mai jos, se află invocată o știință fundamentală cu care se îngemănează volens, nolens, mitologia, și anume: istoria religiilor. Fapt evident incontestabil pe care, firește, n-aveam nici un motiv să-l ignor, dar l-am lăsat anume acum și aici să-l declare însuși Victor Kernbach care o face cu argumente mai pertinente și mai autorizate decît ale subsemnatului, pentru că vizibile și pretutindeni atestate de/in întregul său opus enciclopedic: „Fără a fi în același timp o lucrare integrală a doctrinelor și ideilor religioase, dicționarul își extinde atenția și asupra mai multor repere din istoria religiilor, întrucît orice formă religioasă își asumă responsabilitatea mistică și teologică a miturilor aferente pe care și le-a încorporat ca materie tradițională și le-a codificat într-un sistem propriu de dogme, de principii odată cu responsabilitatea reînălțării cu formele arhetipale, de tradiție tabuală sau mistică în exercitiul ritual de cult.” (p. 5).

Ceea ce, în alți termeni, vrea să spună Victor Kernbach, înseamnă că în ansamblul articolelor tratate în **Dicționar**, sînt invocați / lexicografați nu numai termeni mitici aflați la „liziera” cu fizionomia unor doctrine și scenarii inițiativ-religioase ori a unor comportamente „pur” religioase a căror legătură subiacentă cu mitologia (va) rămîne adesea inexplicabilă (dar ar putea spune **inefabilă** fără a exagera ori forța arcul semantic). De unde și necesitatea de a inventaria în context itemuri comparative ori cvasisimilare (coincidentia oppositorum) pe diverse meridiane antropogeografice, în istoria inextricabilă a unor etnii și limbi defuncte, atestate doar de argumente și dovezi arheologice dar și etimologice. Se impune totodată, aici, ca necesitate subsecventă, „indexarea” tuturor acelor cercetători care au deschis căi fertile de cercetare în ceata deasă a timpului, și, în consecință, Victor Kernbach înserează în vastul său dicționar savanți iluștri, reamintind întreaga bibliografie interferentă cu antropomitologia, istoria religiilor, etnolingvistica etc. Iar cînd nu dedică acestora articole separate (Eliade, Frazer, Tillich, Frobenius...), rememorările se produc pe cale indirectă, lucrările de specialitate fiind menționate ca suport-rappel, la finele unor articole controversate ori pentru care cititorul exigent citește: oarecum de

specialitate) dorește „întăriri” suplimentare.

Dar ceea ce uimește cu adevărat în **Dicționarul**... lui Victor Kernbach este de data aceasta nu atît numărul impresionant al articolelor, cît profunzimea datelor generale și a detaliilor legate de apariția și evoluția unor termeni în timp și în spațiu dimpreună cu toate componentele înrudite sau numai bănuite ca atare și avansate spre studiu — în astfel de cazuri — cu precauțiuni academice, și ele susținute de o cohortă întreagă de supoziții mai mult sau mai puțin trecute anterior în revistă de congenerii săi în domeniul cercetării ca și ilimitate a mitologiei în general. Spre deosebire însă de mulți dintre ei, Victor Kernbach — după ce vede că a epuizat aproape toată „tabla” argumentelor demonstrative bazate pe exegeze și studii anterioare — revine cu mai multă încredere spre etimologie, supralicitînd convingător nebănuitele forțe ale acesteia; am putea spune că demersul lui se bazează pe deviza înțelept subînțeleasă că nimic nu există în realitate care să nu fi existat, să nu ființeze mai înainte în limbă. Că o asemenea strategie științifică se dovedește cu adevărat fructuoasă, e în afara oricărei îndoieli, iar dacă totuși ar fi suspectat eventual de un **pro domo**, invitat cu toată deferența pe orice eventual Toma Necredinciosul să consulte în paralel o voluminoasă **Encyclopaedia of Myth** (Larousse, Paris, 1965); de fapt o amplă mitologie a mitologiilor în care premisa etimologică este exclusă pe nedrept din pornire. Aparent exhaustivă, opera citată nu este desigur lipsită de valoare, mai ales că dispune de un Index general final al materiei tratate ca și a terminologiei de frontieră. Dar pe de o parte, ea nu acoperă totalitatea mitologiilor — așa cum o pretinde titlul însuși; mitologiile geto-dacice ori cea românească sînt tratate extrem de sumar, iar cea românească, oricum destul de bogată, cum ne-a convins Mircea Eliade și, mai apoi, Romulus Vulcănescu, este pur și simplu survolată —, iar pe de altă parte, criteriul lingvistic (etimologic), fiind exclus **ab initio** — renunțarea aceasta conduce indirect la o serie de pierderi esențiale. Mai orgolios pentru a nu spune „totalitarist” în sensul cel mai eficient, progresist în acest caz, al cuvintului, Victor Kernbach ne propune o metodologie programatică personală care favorizează explorarea acestui domeniu cu n frontiere. Mai întîi, fiindcă exegetul — dar de ce m-aș feri de cuvîntul savant(ul) — evită conștient orice prejudecată teoretică, nu-și „propune” nici o excludere, mergînd atît de departe cu programul său atocuprinzător, încît din marea său op nu lipsește, atîta cît e, nici mitologia țigănească, investigată, și aceasta, cu o maximă pertinentă, bazată pe studii și documente în a căror existență nu ne venea să credem. Se înțelege, voi face pe scurt dovada acestei generoase atitudini, invocînd — spre surpriza celor ce nu au reușit să-și procure această mare carte de cultură și știință interdisciplinară — cîțiva termeni a căror exegeză minuțioasă surprinde, ne bucură în ordine intelectuală, permițîndu-ne să întreprindem mai mult sau mai puțin imaginari excursuri nebănuite de pitorești... Mă refer nu la pitoresc în accepțiunea de exotic, dar la conotativul acestuia de **csoteric** (= ascuns, lăuntric, tănuț).

Deschid așadar lista acestor succințe demonstrații chiar cu un astfel de termen: „**Beng**; **Benga**. Nume generic dat de țigani * **Diavolului** (...) similitudine clară cu tătarii * **Eriik** (...) **Devlacap**”. Restului desigur extrem de fragmentar, din lipsă de spațiu, ampla demonstrație științifică de care beneficiază acest articol, pentru a cărui identitate diacronică și sincronică sînt invocați J. G. Frazer (**Creanga de aur**), Mircea Eliade (**De la Zamolxis la Gîngis-Ilan**), precum și o serie întreagă de conotații mitofolclorice ori de uzanță popular-familiară (**devla**), pentru a nu mai vorbi de expresii și locuțiuni populare care au transgresat spațiul existențial și psihosociogeografic al mitului „nomad”, însinuîndu-se în limba altor etnii și popoare. Să ne amintim de imprecizia populară românească (doar sugerată de autor): „Luata-ar bengă!”, desigur cu inițială minusculă.

În altă ordine, nu pot să nu amintesc un termen — **moloh** — care circula frecvent sub pana scriitorilor și eseistilor ori sociologilor educației de pe diferite meridiane, dat fiind că a pătruns în aproape toate limbile moderne. Cînd credeam, pînă la... certitudine că vocabula aceasta de o vigoasă plasticitate materială, este de sorginte ebraică, aflui, grație lui Victor Kernbach, că ea își află sorgintea mistică în vechea Cartagină (**deleda, deleda Cartagina**, aș adăuga amintindu-mi de distrugerea strălucitei cetăți de armatele romane). Ei bine, parafrazez din lipsă de spațiu: articolul **moloh** demna sacrificiul (sacrificarea) copiilor de nobili cartaginezi aruncați de vii în

tr-un cuptor în flăcări, pentru ca să exorcizeze astfel îndurarea zeilor și salvarea cetății (îndeosebi înaintea unui iminent război). În plus, ritualul trebuia să se petreacă într-o nesfîrșită bucurie colectivă, delirantă, mamele mai ales fiindu-le interzis să plîngă. Abia mai tirziu, cuvîntul, dimpreună cu formele anterioare ale conținutului său s-a instalat în mitologia ebraică în forme și formule diferite. (În paranteză fie spus, în diverse accepții dintre care unele aberante în raport cu etimologia primară a termenului, cuvîntul circula în zilele noastre în presă ori în limba vorbită cu o ușurință... înfloritoare; cu cîțiva ani în urmă, presa franceză vorbea de o criză a învățămîntului, propunînd reforme radicale și vorbind cu dramatism de un „moloh al învățămîntului francez”. Să admitem că, în materie de învățămînt, exista și exista, evident nu numai în Franța, o criză incontestabilă, dar un moloh... — mai ales dacă nu uităm semantica originală a termenului — mi se pare o hiperbolă greu digerabilă).

Nu lipsesc din **Dicționarul de mitologie generală** al lui Victor Kernbach miturile străvechi ale unor civilizații arhaice, a căror mazăcă etnică a fost atestată istoric de existența unor popoare sau semînții de mult dispărute, dar și azi prezente, printr-o serie de filiații antropomitologice, în gîndirea sau civilizația unor națiuni moderne. Fenicienii și eseninienii, sumerienii, hitiții și akkadienii, geto-tracii, dacii și vechii polinezieni — ale căror tradiții și ritualuri succedane le-au marcat pe viu sau i-au inspirat nemuritoare pînze unui oarecare Gauguin... — vechii indieni, egipteni ori strămoșii scandinavilor de azi trăiesc în paginile operii lui Kernbach prin obiceiuri, scene, scenarii și ritualuri mitice, alături doar printr-o serie de cuvinte încă evocatoare folosind în multe privințe cititorului de azi, dar îndeosebi, scriitorului, pentru a nu mai vorbi de specialistul, forțamente interdisciplinar, în domeniul explorării civilizației. Faptul că, mai ales, acesta din urmă este în permanență irigat de informații multiple, invitat să mediteze asupra unor filiații, comparații și interferențe frec-

ve it indicate direct și examinate prin prisma unei vaste bibliografii, alături — în cazuri mult mai rare — sugerate de autor cu certitudinea... îndoiei (cînd documentele paleografice au fost macerate de pulberea veacurilor). Iată un exemplu dintre cele mai convingătoare: „**Nikkai-Ibbu** Zeiță ugarită (mitologie feniciană) a* Lunii corespunzînd zeiței selenare sumeriene Ningal (mitologii din Mesopotamia) cultul careia a fost adus în Ugarit de huriti. A devenit zeiță selenară prin căsătoria cu zeul-lună Yarikh (identificabil cu zeul babilonian * **Sin**). Supranumele (ugarit. **ibbu** — fruct) este o contaminare: în Mesopotamia se numea uneori așa, cu semnificația de «fruct care se naște din el însuși...»”. (p. 419).

În ediția de față a crescut simțitor numărul conceptelor și termenilor de frontieră cu mitologia, antropologia, istoria civilizației — ca de ex. **roata și simbolul roții**, evocînd „ciclurile temporalității” (p. 514) — sau al acelor articole/vocabule pe care le-aș numi, într-un caz multiteritoriale (sinucidere colectivă, **Rude**: **harakiri, kamikaze**, p. 543) sau operaționale (un singur exemplu: **sincretism**, p. 542—543). Tratarea acestora impresionează prin multitudinea conotațiilor diferențiale de la o știință la alta, autorul nerezumîndu-se doar la explicarea itemului comparatist, ci la disocierea uzanțelor tematică și semantice ale termenului în diverse științe derivate mai mult sau mai puțin direct din mitologie, antropologie, istoria religiilor etc.

Într-un cuvînt, ca să apelez la un termen-concept care aparține în totul lui Victor Kernbach, o asemenea tehnică de cercetare vizează demonstrația (apărată de autor în **Argument** și preenunțată), că această carte „rîvnește să arate că (...) că specificitatea speciei biologice (...) rezidă și în aceea că este producătoare de **mitosferă**” (p. 6). Termenul fusese avansat de Victor Kernbach într-o serie de lucrări anterioare, îndeosebi în **Istoria miturilor astrale**. În ce mă privește, mă bucură o astfel de inventivitate creatoare din partea unui mitolog, lingvist, antropolog și filosof, cu atît mai mult cu cît conceptul propus de el susține, din alt unghi, adevărul de necontestat — și atît de convingător demonstrat de-a lungul întregului **Dicționar**... — că mitologia este poate știința cu cele mai multe frontiere din lumea de azi și că așa cum a dovedit-o cu alte argumente Mircea Eliade în **Aspecte ale mitului** ea face parte din fizionomia existențială a omului contemporan. (Pe scurt, să ne amintim, Mircea Eliade vorbea în cartea citată că romanul polițist contemporan e basmul de ieri — al omului de azi — care-și inventă noi mituri sau creează subconștient veșminte noi pentru mituri vechi pe care doar aparent le-a dat uitării).

Într-o substanțială și binevenită post-față, Gheorghe Vlăduțescu nu susține altceva cînd afirmă că mitul are și azi o funcție **revalorizatoare** pe multiple planuri: „...filozofic, religios, artistic, mitul trece în altceva, în alte modalități de reconstrucție și explicare a lumii, în alte limbaje, în alte logici.” (p. 662).

Dar, de abia din acest punct atît de fertil pentru o discuție sistematică, de la evaluarea filosofico-socială a mitului și mitologiei, aș putea reîncepe un comentariu mai viu despre importanța cu adevărat multivalentă a unei astfel de opere în cercetarea destinului culturii și al civilizației în lumea de azi. Oricum, impresionanta lucrare a lui Victor Kernbach — organizată pe criterii lexicografice extrem de moderne și comode care ușurează lectura și facilitează operațional rapiditatea identificării itemurilor prin sistemul de trimitere și regăsire — o dovedește din plin. Tradus într-o serie de limbi de circulație, **Dicționarul** lui Kernbach ar putea face cînte oricărei mari culturi care prin tradiție se numește așa, în ciuda faptului că „tradiția” aceasta este, sau cel puțin așa îmi apare mie, demult înădecvată. Cea mai nouă dovadă este chiar cartea impunătoare de care am vorbit pînă acum.

Constantin Crișan

* Victor KERNBACH, **Dicționar de mitologie generală**, Postfață de Gh. Vlăduțescu. Referenți științifici: Al. Tănase, Gh. Vlăduțescu. Redactare și coordonare lexicografică: Rodica Pandele, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Eugen Simion și „Scriitorii români de azi“

Calitatea principală a textelor lui Eugen Simion, din cele trei masive tomuri de **Scriitori români de azi** este poate cantitatea de informație critică. Am numit „critică“ această informație, pentru că și atunci când relatează detaliat subiectul nuvelor, romanelor sau pieselor de teatru în discuție, autorul nu încetează a păstra distanța teoretică față de acel subiect, prin aprecieri îndeajuns de nuanțate. Luăm așadar la cunoștință întotdeauna dacă opera literară tratată place sau nu criticului, Eugen Simion fiind și din acest punct de vedere un spirit tradiționalist. Dind dovadă de o conștiințiozitate impresionantă, el nu numai că citește integral toate cărțile scriitorilor respectivi, dar, bune sau rele, acestea sunt cu îngerească răbdare prezentate și comentate, cu riscul doar ca răbdarea cititorului să fie astfel greu încercată uneori. Deși se referă la perioada de după al doilea război mondial, criticul trece în revistă adesea, când e cazul, și scrierile din epoca antebelică ale poetului sau prozatorului de care se ocupă. Metoda de a relata în amănunt conținutul Eugen Simion a moștenit-o de la G. Călinescu și Al. Piru, față de care admirația sa este de altminteri aproape nemărginită, în ciuda faptului că el a dedicat o laborioasă, foarte meritorie și desigur deosebit de utilă monografie, impunătoare de asemenea prin masivitatea sa, lui E. Lovinescu. **Auto-rii Scriitorilor români de azi** a străbătut apoi, cu nu mai puțină conștiințiozitate, toate sau aproape toate contribuțiile critice privind temele de dînsul propuse, ceea ce transpune în mod clar și atunci când el nu menționează, nici direct, nici indirect, sursele bibliografice, de care se servește în general cu un discernământ și o rodnicie, care pun încă o dată în evidență propria lui vocație. Undeva, în **Tei Quel**, Paul Valéry spune: „Rien de plus original, rien de plus soi que de se nourrir des autres. Mais il faut les digerer. Le lion est fait de mouton assimilé“, ceea ce ține fără îndoială mai mult de scriitor decât de critic. Pe drept cuvînt însă, Eugen Simion se consideră el însuși scriitor, adică artist, căci are despre critică următoarea concepție: „Facem critică din motivele pentru care poetul face poezie și prozatorul proză. Scriem critică poate și din pricina că nu avem timp să scriem altceva. Cei ce nu au suficientă încredere în ei înșiși și în disciplina spre care i-a împins o vocație misterioasă, fac atunci, de toate,

Devin oameni de litere, specle totdeauna utilă. Criticul adevărat, criticul pur, își urmărește însă toată viața obseșiile și, adeseori, moare înainte de a avea sentimentul că le-a zidit definitiv în operă“. Arta lui Eugen Simion constă în stilul său: modern, limpede, suplu, literar fără poetizare, insinuant printre abstracțiuni, dar mai puțin teoretic decât cel al lui Mircea Martin, penetrant când recurge la asociații vii, chiar dacă nu tulburătoare precum cele ale lui Gheorghe Grigurcu. Un stil mobil, degajat, mulindu-se cu vizibilă, mărturisită plăcere, pe obiect; stil care, prin eleganta-l impersonalitate, se constituie ca un instrument larg eficace, și mai cu seamă ca un instrument ideal pentru istoricul literar, în dubla sa calitate de critic ce valorifică, și de istoric ce situează structurile literare în timp și spațiu. Accentuez calificarea istoricului literar, deoarece ambiția lui Eugen Simion de a duce la capăt o istorie a literaturii române contemporane este nu numai foarte explicită, ci și justificată. Și nu în ultimul rînd prin faptul că el își stăpînește ca puțin altii — ca să nu zic ca nimeni altul — materialul extraordinar de vast. Deocamdată însă mi se pare că acest material, cuprinzător și în continuă extensiune, ne este înfățișat, în respectabilele volume deja apărute, sub o formă destul de provizorie. Căci mă întreb dacă, într-o lucrare totuși de sinteză, analiza și descrierea care adesea se substituie analizei propriu-zise, nu sunt prea factologice. Interesul manifestat față de multe opere fără valoare ale unor scriitori parțial valoroși încarcă sute de pagini din această dezvoltată sinteză cu povara mediocrității critice inevitabile. Ceea ce frapază mai cu seamă deja în ce de-al treilea volum al seriei de **Scriitori români de azi**, care mi se pare mai obosit și mai obositor decât primul. Frapază în mod curios, avînd în vedere că scrisul lui Eugen Simion este într-o neîntreruptă evoluție pozitivă: dovadă îmbunătățirile aduse celei de-a doua ediții a primului volum. În volumul al doilea, dedicat scriitorilor realizați încă din perioada interbelică, atenția cu care criticul se apleacă de pildă asupra publicațiilor postbelice ale lui Sadoveanu este de-a dreptul descurajantă. Nici măcar vestitul dar pletisitorul roman **Nicoară Potcoavă** nu se poate salva în viziunea critică a lui Eugen Simion. Drept consecință a acestei metode exhaustive prin urmare, la ce de-al treilea volum autorul cade în cursa ce sin-

halku

Pasărea se mută de-a lungul crengii —
ori norul
își schimbă lumina ?

Constantin Abăluță

literar vizează de asemenea opera lor integrală, un tratament preventiv și cordial, în care nemulțumirile criticului au un aer de cochetărie și mondenitate nelalocul său în atari împrejurări.

gur și-a întins-o cînd, ocupîndu-se impavid de vulgaritatea lumii zugrăvite de proza și teatrul lui Teodor Mazilu, ne oferă, prin contaminare, un text critic la fel de dezagreabil. E de neînțeles cum finul Eugel Simion poate gusta și încă aprecia drept „excepționale“, eseurile aceluiași Mazilu, din care etalează un șir de citate cel puțin anoste. Iar stăruința ce o pune în a cita și comenta estetic produsele atînd la conceptul de literatură ale Mariei Banu sau ale altora, din perioada realismului socialist, poate stîrni interes doar dacă o considerăm sub specia sadismului. A te ocupa serios și pe înțelele de nonliteratură realismului socialist, are sens doar într-o lucrare specială sau într-un capitol special închinat acestui fenomen patologic — și incluzînd atunci pe toți cei implicați și nu numai pe unii aleși pe sprînceană. Eugen Simion nu pare a sesiza faptul că avem aici de a face, dacă ne coborîm la cazurile individuale, mai mult cu o problemă de morală decât cu o problemă estetică. El poate scrie deci fără răspundere astfel de rînduri: „Nu-i deloc ușor să fii critic literar într-un timp în care A. Toma este primit la Academia Română, iar T. Arghezi și Lucian Blaga sînt siliți la tăcere. Sau să faci istorie literară într-o literatură din care lipsesc T. Maiorescu, Goga, E. Lovinescu, Arghezi, Bacovia, Barbu, Pillat, Blaga, N. Iorga, Hortensia Papadat-Bengescu și alții alți scriitori importanți...“. Aceasta înseamnă că, împreună cu Eugen Simion, astăzi, scriitorii care atunci au fost siliți la tăcere sau care au zăcut în închisori ar fi trebuit să compătimizească cu cei care, oricît de greu să zicem că le-a venit („nu le-a fost ușor“!), au scris totuși ineptii degradante și infamii pentru uzul cititorilor benevoli, dar și pentru uzul elevilor și studenților obligați să se adape la aceste ineptii și infamii, nu altfel decât copiii și adolescenții constrînși la scatofagie într-unul din filmele lui Pasolini...

Eugen Simion a dedicat pagini excelente studiilor eminescologice ale lui G. Călinescu; poeziei lui Gellu Naum, Geo Dumitrescu, Nichita Stănescu, Virgil Mazilescu, Daniel Turcea; prozei lui Romulus Vulpesco și Jordan Chimet; romanelor lui C. Toiu și mai cu seamă celor ale lui Al. Ivasiuc. **Auto-rii Cunoașterii de noapte** a prezentat cu o pondere critică exemplară, textul critic fiind în perfect echilibru cu opera căreia se aplică. Lui Zaharia Stancu și lui Marin Preda li se aplică în schimb, avînd în vedere că istoricul

Abuziva utilizare a noțiunilor de „simbol“ și „expresionism“, ca și a atributelor „profund“ și „fin“, ce urmăresc pe critic te miri unde, repetițiile frecvente (ca de exemplu în cazul descrierii și analizei poemelor lui Arghezi, Blaga, Beniuc, Dimov) dăunează și lui și operelor. Criteriile de grupare a scriitorilor și periodizarea sunt apoi prea arbitrare, inconsecvente, contradicții ori cu totul învechite — dar ele vor fi desigur puse la punct cînd lucrarea va lua forma definitivă. Nu trebuie neapărat să-l pretindem criticului ca, în stadiul final, să treacă peste unele idiosincrazii, dacă nu poate: istoria oricum face dreptate pînă în cele din urmă celor pe care noi îi judecăm părtinitor și asupra noastră înșine cade răspunderea greșelilor de acest gen. Dar pentru că Eugen Simion este atît de capabil totuși să realizeze, prin concentrare obiectivă și subiectivă, o lucrare just amnată, extrem de folositoare, ca mărturie spirituală a epocii noastre, de ce să nu-i cerem să ne dea satisfacția unei opere armonios finite ?

Ion Negoitescu

gavril ciuban

Proiect neterminat de ars poetica

Colonii de furnici
pe trupul dimineților mele
tot mai ades învelite în pățuri cazone

Frig de jăratec
cum ar ploua cu nisip
într-atîta mă ustură singele

Și-nținereste în mine doar spaima
alteța mea serenismă
cu torțe sleite în mîini mă petrece
cum pe orb în culorile sunetului
vorba celui fără de grai

Degeaba-l traduc
turmele stelor păstorite de lupi
ori pe tata lanurile ploii cosindu-le

ee nu mai apuc să le spun
ee nu mai apuc să le spun

Furtuna din călimar
le înecă înțelesul

Urnese neînțelesul
și prieteni răminem
sub această lumină
ce-mi asuprește copiii

Iar în peștera pieptului meu
respiră clepsidra
precum într-un neinventat peisaj

izgoniți sunt ochii cetădinii
ai țaranului

Tresare nisipul în visul iubitei
cu protinse veleități epice
ideile își dezbracă adolescența

(Slavă ție imperiu al frigului
dincolo de tine se întîmplă zăpezi
și lemn de sicriu în afară !)

Ca pe un ghem
bun de lovit cu piciorul
urnese amintirile

și numai privelește bastonului
celui ce-n suflet poartă o halță
îmi împrumută singurătatea
mai departe ducînd-o

Cum un hamal
în perspectiva naufragiului

destinul și-l poartă

pe Styx

Poem

Ca un răsărit cu gîtul de lebădă
aciuat pe ruinele mării

fantoma unui țipăt în pielea goală
prin liniște-mi umbliă

aminte-mi aduce și iedera
înăuntrul căreia foșnește un zid

înăuntrul cărui zace o pasăre
și-ntr-însa o rază speriată...

aminte-mi aduc de acea singurătate
pe care nu mă mai pot bizui

În căutarea poemului pierdut

De ce se ofilește pasărea poete
și cum de mesteceni accia
cu solzi lucitori
înaintează prin fluviul amiezii
aidoma unui sunet angelic
prin nerostitul cuvînt ?

asteaptă
I-am spus prietenului meu
ce îndruma o turmă de porumbei
nu vezi tu că abia de mai pot
cruța singurătatea femeii
ce tocmai acum trece
prin arșița sinelui meu
însoțită de-un ciine abstract

Un ciine mai alb ca omătul
ce-și strigă strămoșii

De ce poete marea
azvirle la țărături lebede cernite
și cum de cerul acesta trandafiriu
întîrzie pubertatea macilor ?

o, așteaptă
i-am repetat prietenului meu
tu nu știi că sunt doar proprietarul
unui hectar de cuvinte
și tot ce mi-a mai rămas este strunga
prin care va trece Carul Mare...

Așteaptă, rogu-te !

Anul zero

Si atât numai de ar fi, anul nașterii lui Iisus este, pentru toată suflarea creștină, anul zero „începutul noii ere”. Borna de la care civilizația s-a împlinit într-un spațiu al celei mai înalte spiritualități. Două milenii în care artele au dat chip și întrupare idealului, împingând istoria în legendă și legenda în Eternitate.

Am avut prilejul să văd la Nazareth, pretinsul loc al nașterii lui Hristos, (Bethleemul fiind mai accesibil, turistic vorbind, de Jerusalem și, deci, convențional atribuit ca loc al nașterii sale, deși lângă Nazareth se află și astăzi așezarea Beth-Lehum, unde probabil s-a și zămislit Mântuitorul, supranumit, după cum se știe „nazareneanul“!) o franda câtorva zeci de artiști din toată lumea ce-și fixaseră drept subiect „nașterea” și mitul Fecioarei. Este de necrezut cum motive atât de frecventate de-a lungul secolelor, să poarte în ele atita prospețime a viziunii plastice, atita diversitate a formelor de exprimare. Orientul întreg (cel creștin, se înțelege) și largul cuprins al ortodoxiei post-bizantine depozitează tezaure impozante de valori picturale; o artă cultică de mare rafinament expresiv și nens spiritualizată, care a contribuit decisiv la definirea structurilor culturale, a profilului civilizației fiecăreia dintre semințiile ce au înflorit în această arie. Motivul „Nativității” al Maicii cu pruncul în ieslea miraculoasă, populată cu toate simbolurile ce fac obiectul întimplării biblice, de la magii și păstorii pelerini la veghea nevinovată a animalelor din staul, a străbătut timpul și fantastica memorie a creștinătății cu foarte puține abateri de la canonul narativ, dar într-o bogăție de versiuni interpretative, care i-au con-

ferit mereu prospețime și credibilitate. Este poate momentul cel mai domestic-realist din întreaga suită a evangheliilor cristice, faptul care autentifică dintru început umanitatea fiului lui Dumnezeu. Nici una dintre reprezentările ce ilustrează periplusul existenței pămîntene a lui Iisus nu conține atât de puține elemente ale sacrului, iar acelea care sînt, totuși, au parfumul misterelor, al tainelor, mai fericit spus, care ne incintă de obicei copilăria. Este teritoriul unde artiștii nu au fost ghidați de imaginație, ci de fluxul sentimental al propriei lor obirșii. Pictura „Nașterii” pruncului Hristos ne apare ca o simplă compoziție de gen, în care rolul ambianței peisagere nu e deloc secundar, acesta indicînd, uneori cu minuție de documentarist, anume locuri și repere din orizontul existenței imediate a pictorului. Cu eif mergem mai spre Vest, aerul concret, recognoscibil al ambianței — arhitecturale, botanice, geomorfice — este mai pregnant. În iconica orientală, referindu-ne la Estul european și Asia Mică, asemenea indicii, deși prezente, au o consistență mai mult generică, simbolică, datorită caracterului canonic intens spiritualizat al artei bisericesti. În schimb, în același areal, acolo unde evul de mijloc a dat o extensie pronunțată manifestărilor de acest fel, exprimările miilor de artiști anonimi, multi clerici sau meșteri populari hălăduind prin lumea satului, au repus în drepturi detaliul peisager specific locurilor din care ei înșiși proveneau sau în care se găseau în acel moment. În spațiul românesc, ca și în cel din sudul Dunării, aceste însemne aduc o notă de originalitate incontestabilă, care a îmbogățit nu numai limbajul, dar și viziunea plastică asupra lucrărilor cu subiect religios.

Fenomenul a fost oarecum asemănător și în orizontul mediteranean, unde pictura prerenascentistă, cea italiană îndeosebi, a urmat trasee aflate mai aproape de spiritul picturii bizantine ce-și impusese rigorile, dar și libertățile, dezvoltate ulterior de școlile aflate sub înfrîurirea ortodoxismului. Abia cu pictura lui Giotto, Cimabue și Bonisegna s-a rupt acest curs, anunțînd resurecția prerafaelită și elocvența gravă a rostirilor goticului.

Restringîndu-ne la arealul românesc, trebuie spus că iconografia „Nașterii Domnului” cunoaște aici una dintre cele mai calde și mai bogate forme de ilustrare. Este semnul prin care se afirmă, cred, cel mai elocvent tipul de spiritualitate în care se încadrează filosofia sacrului la români. Nimic din atmosfera mistică a picturii rusești, de pildă, sau din severitatea reprezentărilor din Germania și Țările de Jos. Faptul că între practicile curente ale bisericii de la noi este și străvechiul „colind cu steaua”, ca și mersul din casă în casă cu icoana „Nașterii” al păstorilor duhovnicești, din ziua de Crăciun, este un indiciu că de acest moment sînt lezate, în colectivitatea populațiilor carpato-dunărene, credințe și speranțe dintre cele mai curate, dar în accepțiune foarte domestică. Imaginea însăși a „pruncului Iisus” este tratată ca un simbol al purificării. Un popor al

inocenței și blajinătății, ce ne-am adevărit a fi din străvechime (chiar dacă, mai nou, asemenea date comportamentale și-au mai pierdut din intensitate) nu putea privi altfel această scenă biblică. Nașterea Domnului rămîne, în viziunea artiștilor ce au immortalizat-o în altarele și pe pereții lăcașurilor de cult de pe aici, altcunva decît o naștere, pur și simplu. Toată împrejurarea (legendară) a acestui moment biblic este conformă, în datele ei esențiale, cu reperele fundamentale ale propriei noastre deveniri ca popor în continuă prigoană a vremurilor și dușmanilor, dinlăuntru și din afară, ce ne-au „pîndit” nașterea. Este un sens care a alimentat, credem, această **blîndă lumină**, deloc misterioasă, însă, ce emană din icoanele bisericilor noastre. O lumină a omenescului în care ne-a plăcut să învăluim orice a intrat în cămărule ființei noastre, fie vieteate ori lucru nefîsuflețit. Colindele, toată tradiția orală și religioasă legată de Crăciun, ce se cunoaște și se mai practică încă pe la noi, reflectă un asemenea imbold al înșușirii Marii Taine ca pe un bun mezin existenței noastre domestice. Poate tocmai de aceea, în fața icoanelor care zugrăvesc Nașterea lui Iisus lumina candeliei pare un zîmbet de copil, iar aerul din jur miroase a cozonac.

Corneliu Antim

muzică

Puzzle

- Melodie — jocul cu mărgelile de sticlă.
- O formă neîmplinită, în „coadă de pește”? Prejudecată. La urma urmelor peștele e o viețuitoare la fel de perfectă ca oricare alta. M-aș teme mai degrabă de finalurile în „coadă de pînă”.
- Nu-ți definești opera. Ești definit de ea.
- A fi constructiv înseamnă să arăți că împăratul este gol. Istoria sau croitoria de curte n-au decît să-l îmbrace.
- Radu Lupu demontînd genial mitul „transparenței” mozartiene (Concertul în fa major pentru pian și orchestră). La început sînt surprins de

„gretatea” tușului. De „încordarea” frazei. Dar mă convinge deplin simplitatea severă și totuși luminoasă. Sublimul — categorie a tragicului. Așa cum Alice Voinescu vede în Aristofan mai mult tragism decît în deznădejdiile lui Euripide.

● Un singur cuvînt ar putea schimba soarta bisericii. Din păcate, morților le-a fost refuzat darul vorbirii.

● Un dirijor grăsuț, agreabil, jovial, cu un zîmbet însoțit ca și țara de unde vine, Spania. Sau ca un preludiu de Rossini. Elev al lui Celibidache, aflăm. Dar ce distanță nepermis de „respectuoasă” față de partitura Concertului în re minor pentru pian și orchestră de Mozart. Sînt cazuri cînd e mai bine să nu-ți faci cunoscut maestrul... La pian Sorin Melinte, cîndva o promisiune. Acum...

● Nimic despre muzică, puțin despre decembrie... Minciuna și aroganța subculturală. Transparența unei camere goale. Mizeriile dintotdeauna ale Puterii.

● Morala nu trebuie renovată, ci reconstruită.

● Cu Viorel Grim, despre viața capodoperei. Lansez cîteva banalități arzătoare? pe care nu le scuză nici „sinceritatea”. Spun că am ascultat, după mult timp, o piesă celebră și mi s-a părut, cum să zic, altfel. Puțin stranie. Mai bună chiar. Grim nu se miră. Îmi explică în felul lui. Ca un pictor. Există o „creștere” a capodoperei în timp. Degradarea fizică e aparentă. În fapt e „încărcare”. Dacă e investit în ea spirit, opera se „îmbogățește” precum vinul vechi. Sau ca lemnul viorilor. Viorelilor, zic eu. El nu aude. Își plimbă palma pe marginea unui tablou. Suficient cu jocurile de cuvinte. Mai bine punem un disc pe care nu l-am ascultat de mult.

● Revoluțiile nu pot fi conjugate decît la timpul viitor.

● Înaintea mesei scria cîteva aforisme. După, compunea poeme lirice.

● Să gîndești „legatto-ul” absolut. Linia continuă. Despre forța crochiului.

● Ființă buimacă a secolului XX... Un decret care anunță un alt decret care anunță...

● Nefericită Dacie Felix

Valeptin Petculescu

t.v.

Cite ore au fost?

Șapte? Să le uităm!

În anul 101, un fotograf-amator a izbutit să-l tragă-n poză pe împăratul Traian, cinci minute după ce acesta ieșise biruitor în luptele de la Tapae. Glorie eternă lui, fotografului învingător!

La 20 iulie 1514, un alt fotograf (semi-profesionist) a reușit să obțină patru clișee — voalate — din timpul supliciilor la care era supus numitul Gheorghe Doja. Glorie eternă lui, fotografului creator de istorie!

În anul 1601, un fotograf care lucra „la minut” a obținut două „instantanee” (din față și în profil) ale numitului domnitor Mihai Viteazul. În răstimpul în care acesta realiza prima unire a celor trei principate românești. Glorie eternă lui, fotografului înfrățirii naționale!

Cu o podoare pentru care ne cerem scuze, trecem peste imaginile de o gingăsie unică surprinse pe peliculă în timp ce Romulus și Remus sugeau cu mare poftă țitele lupoaicei, precum și peste micul film, realizat de un sclav ce-l urmărea pe Decebal sorbindu-și otrava. Ignorăm, într-un mod de neiertat, realizările genialilor fotografi ce ne-au lăsat imagini de la Rovine — cu acea jalnică reprezentare a lui Balazid ce tocmai întreba, curios: „Tu ești Mircea?” — albumele de fotografii de la Dealul Spirii, Mărăști, Mărășești, Oituz etc., pentru a ne apropia cît mai lute, în pas alergător, de prezent. În partea a doua a lunii decembrie 1989, cînd un număr imens de oameni neînarmați — dintre care unii au fost uciși — au izbutit să înfăptuiască o

puternică mișcare revoluționară împotriva dictaturii și a terorii, urmașii celebriilor fotografi pe care i-am evocat — urmași beneficiînd, firește, și de faptul că între timp, pe neobservate, fuseseră inventate dagherotipia, apoi fotografia, în sfîrșit (minune cerească!) televiziunea, au redat **IN DIRECT LA TELEVIZIUNE (GLORIE LOR!)** partea ultimă a acestor mișcări revoluționare, petrecută la București. În felul acesta, **TELEVIZIUNEA ȘI-A DOBÎNDIT DREPTUL LA RECUNOȘTINȚA NOASTRĂ**. Cu evidente riscuri, cu eforturi supraomenești, ea a rămas în toate acele zile la înălțimea situației.

Și totuși, cine o fi inventat ideea nădrăvană că televiziunea a fost personajul principal al revoluției? Adică, înțelegem noi, eroii — morți și vii — au filmat luptele teleaștilor, nu? Am urmărit de curînd pe micul ecran nu mai puțin de șapte ore de dezbateri — la care au participat reprezentanți ai parlamentului și ai televiziunii — și (din cuvîntul unora dintre oratori) a reieșit limpede că suferințele de oameni ce și-au riscat viața (unul pierdînd răpuși de gloanțe) au fost nu altceva decît un fel de angajați ai televiziunii, pe post de figuranți, într-un mare spectacol. Fără îndoială că doleanțele sindicatelor televiziunii, ale conducătorilor administrativi ai instituției, ale parlamentarilor sînt demne de interes. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, dacă nu se inventa televiziunea, cele ce s-au petrecut în decembrie ar fi pierit în haos? Radioul se desființase? Familiile celor căzuți nu mai puteau comunica nimic? Murise și telefonul? Nici nu ne trece prin minte să punem la îndoială meritele celor care, înfățișînd „pe viu” evenimentele, le-au dat un impuls necesar, au contribuit — uneori decisiv — la lămurirea oamenilor etc. Dar expresia „o revoluție la televiziune” e o reușită figură de stil, nu mai mult decît atât! Mulțumiri celor care au contribuit la răspîndirea rapidă a vestilor, dar — după părerea noastră — trufia exacerbată, de vedete, cu care și-au apărât drepturile (reale!) cîteva dintre reprezentanții acestei instituții nu a putut decît să compromită (fie și trecător) o instituție care avea, într-adevăr, cu ce să se mîndrească. Să uităm cît putem de repede acele șapte ore — cu destule momente iritante — și să le dorim realizatorilor talentați ai spectacolelor de televiziune ceva mai multă luciditate, un strop de modestie. Și, firește, un Crăciun fericit!

19 decembrie 1990

Florin Mugur

O ANTOLOGIE RECUPERATOARE

2

1
a Elena Ștefci, traducătoarea a trebuit să opteze pentru formula maximei concentrări sintagmatice — în versuri căzând ca ghilotina peste o realitate năucitoare (a noastră) și care, în lipsa contextului, riscă să cadă în gol; iată „Love letter — What should you understand? A biography / that hangs on my words like / a ton of dynamite? / know: I don't breathe by the rules, / my shoulders are slightly bent forward. / From noun to verb a murderous device / performs exercises in style / and waits for you / Hear me out: I have lied, / stolen, betrayed my friends / shamelessly...“ etc. Recitesc varianta engleză și-mi dau seama că, da, toată violența implicită a textului românesc este adusă la suprafața textului original prin acest „should“ din primul vers, prin acest neașteptat „hear me out“ traducând aparent-benignul „află și tu“: Oana Lungescu a încercat cu „explozibil“ impecabila sintaxă engleză, i-a dat acesteia acei ascuțiți amenințător fără de care subtextul lui Ștefci nu ar fi fost auzit. Analiza se poate extinde

asupra tuturor poemelor traduse — în unele cazuri, turul de forță de care aminteam (nici de cum o exagerare) putând fi constatat cu ușurință prin aceeași citire paralelă; iată finalul „Poemului de dragoste cum o fi“ („Love poem as it may come off“): „For our well-being's sake I promise to indulge my sense / of reality as I would a baby, to weigh it daily / and show it the cardinal points of disorder, I promise / to spoil it even though I have sometimes confessed / that I am struggling in a mass grave where / there's room for not even one more word“, în care inteligența soluțiilor găsite permite o lectură în crescendo dramatic a versurilor — virtuozitatea constând în amânarea semantică a deznodământului prin folosirea a două verbe diferite pentru „a răsfăța“, prin inspirata permutare a comparației spre finalul versului („Spre binele binelui nostru promit să-mi răsfăț / ca pe un prunc simțul realității“), prin opțiunea pentru prezentul continuu în cazul verbului esențial din acest fragment (acolo unde o traducere „logic-lucidă“ ar fi preferat prezentul simplu, ca având o valoare generică indubitabilă), opțiune care arată din nou preferința pentru acel „ascuțit“ expresiv, emoțional-manifest, imprimat versiunii engleze. La Liviu Ioan Stoiciu, Oana Lungescu propune un idiom diferit — amestec de prețiozitate metafizică („I have just one measure for your unparalleled / solitude, my love: my unparalleled solitude. My love, / you are not of terrestrial origin.“ — „Resurrection“ / „Inviere“) și dicțiune modernă, o colocvialitate cit se poate de naturală oscilând între tonul rural și urban („I can feel // the presence of a second being in me. A young being, / younger, would you believe it and more nonchalant, unlike / me, ironical and shaped / at the mouth of the river. A primitive clay

statuette... / River of the souls of our souls, beaten / with a quince rod, swollen, / ready to wash / the sacrilege away...“ — „From behind only the ashes“ / „Din urmă numai cenușa“). Aceeași lectură paralelă, aplicată lui Liviu Ioan Stoiciu, scoate la iveală soluțiile mai mult decât ferice găsite de Oana Lungescu: în finalul de la „Where space changes its meaning“ / „În care spațiul își schimbă sensul“ — „...you call out / «comforting / forgetfulness» and it answers / in kind, a sweet echo...“, de pildă, în care expresia „in kind“ (= cu aceeași monedă), pentru „la fel“, provoacă, la nivelul textului englezesc, o dublare semantică de înfinit farmec datorită contiguității cu „sweet echo“. Să mai notăm, în fine, ca și la Elena Ștefci,

că lucrul cel mai surprinzător pe care îl realizează Oana Lungescu prin versiunile ei la poezia lui Stoiciu este căutarea obstinată a unei echivalențe de topică — fapt cu totuși rar dacă avem în vedere diferențele uriașe între cele două limbi, mai ales la acest nivel.

„Antologia de poezie est-europeană“ publicată la Londra înseamnă, în multe privințe, un gest recuperator. Istoria contribuind, poezia adunată între cele 247 de pagini ale cărții capătă pe neașteptate un caracter premonitor, se singularizează într-un spațiu mai mare căruia îi delimitează utopia; căci expansiunea sistemului comunist, redus astăzi la o tot atît de progresivă, imensă inexistență, poate să fi constituit într-o oarecare măsură activarea anticorpilor individuali în stare să se opună, latent, acestui cancer. Privită astfel, poezia scrisă în această perioadă în această parte a Europei, adeseori înfruntînd deschis tabuurile unanim acceptate, regăsește în fragilitatea „nu“-ului personal forța exemplară capabilă să articuleze conștient o opoziție colectivă: recuperarea ei de la (inclusiv) etichetare documentară, prin includerea într-un volum care, deși conjunctural, are meritul de a impune spațiului lingvistic anglo-saxon valori certe, recuperarea acestei poezii așadar înseamnă, în ultimă instanță, recuperarea celui ton de care aminteam la început — gest inefabil și cu atît mai emoționant...

În zarva generală, „Child of Europe“ aduce exact acel sunet distinct care, ordonînd trecutul, dă un sens prezentului.

Alex Leo Șerban

Paul Celan în lumina utopiei

1
n celebrul său discurs rostit a Darmstadt, în octombrie 1960, cu prilejul primirii Premiului „Georg Büchner“, Paul Celan definea poemul ca „acei loc, în care toate imaginile și metaforele ne presează să le ducem pînă la absurd“. „O explorare topologică? Desigur. Însă în lumina a ceea ce rămîne de explorat: în lumina utopiei“.

În înțelesul său cel mai precis, care este cel al originilor sale, cuvîntul UTOPIE înseamnă „nicăieri“, ceea ce uneori poate să însemne și „pretutindeni“. În acest sens, orice poezie este utopică, deoarece — orice ar afirma poezii înșiși — oamenii nu se exprimă în chip firesc în versuri. Poezia este o utopie nu doar pentru că reprezintă un limbaj aparte — „un langage dans le langage“, cum spunea Paul Valéry —, ci și pentru că pune cu destulă ușurință între paranteze datele reale ale istoriei și ale geografiei. Sau, ca să nuanțăm puțin această judecată cam sumară, poezia există în măsura în care, trăind în timp și în spațiu, își inventă o realitate proprie, la drept vorbind, o „suprarealitate“. Carl Sandburg, un poet american scump lui Paul Celan, propunea această definiție: „Poezia este un document imaginar care explică în ce fel se fac curcubeiele și de ce dispar.“ Sau: „Poezia este jurnalul unui animal marin care trăiește pe pămînt și care ar vrea să zboare...“

Există numeroase dovezi și semne care atestă vocația utopică a poeziei. Să ne amintim cîteva „cazuri“ ilustrate din secolul 19, secol în care aproape că n-a existat mare poet care să nu ne fi propus o utopie: Shelley, cu proiectele lui de transformare a deșerturilor în pămînturi mănoase, Keates cu utopia lui estetică, Rimbaud cu programul expus în „la lettre du Voyant“, și așa mai departe. Victor Hugo avea dreptate să scrie: „Le poète en des jours impies / Vient préparer des jours meilleurs. / Il est l'homme des utopies: / Les pieds ici, les yeux ailleurs...“.

Secolul 20 va rămîne în istorie ca

secolul înfrîngerii spectaculoase a mai multor utopii. Cea a „omului nou“, îndeosebi, a inspirat un totalitarism, de care oamenilor le vine greu să se desotorosească — la noi ca și aiurea. Se pare însă că omenirea are mereu nevoie de o utopie sau alta. Și tocmai în această nevoie, probabil permanentă, poezia are șanse să-și găsească și în viitor o rațiune de a exista.

Să privim mai îndeaproape exemplul lui Paul Celan. Utopia lui este, întii de toate, o existență imposibilă, căreia i-a pus de altfel capăt înainte de a fi împlinit vîrsta de 50 de ani. Primii 25 de ani din această viață poartă pecetea Cernăuților, orașul său natal, dar și orașul din care au plecat spre moarte părinții săi, victime ale holocaustului nazist. În 1945, tînărul Paul Antschel, unicul fiu al acestora, a plecat din Cernăuți la București, capitala unei României devastate de război dar încă bogată în resurse și speranțe. Cel aproape trei ani petrecuți pe malurile Dimboviței și-au lăsat amprenta pe destulul poetului. În primul rînd, capitala României este locul unde Paul Antschel și-a găsit pseudonimul — grație lui Jetty Sperber, soția poetului bucovinean Alfred-Margul Sperber, care a avut ideea de a anagrama numele de familie „Antschel“, transcris fonetic. În al doilea rînd, Celan a putut intra în contact nemijlocit cu grupul supra-realist bucureștean, un grup restrîns dar extrem de activ în perioada imediat postbelică. Prin suprarealism, tînărul Celan și-a putut desăvîrși formația poetică, începută sub zodiile romantismului și expresionismului. În sfîrșit, capitala României i-a oferit prilejul de a publica, pentru prima oară, poemul *Todesfuge* (tradus de mine sub titlul „Tangoul morții“ — titlu pe care-l purta, pe atunci, și în limba germană, „Todestango“).

Către sfîrșitul anului 1947, Paul Antschel devenit Celan, a părăsit România pentru a pleca, pe căi anevoioase și clandestine, la Viena, un oraș la care visase îndelungă vreme, dar în care n-a putut rămîne decît vreo șase luni: din motive ce n-au fost încă elucidate pe deplin, capitala austriacă l-a decepționat profund, așa că s-a strămutat

din nou la Paris, unde a și rămas, pînă la sfîrșitul vieții.

Cernăuți, București, Viena, Paris, iată itinerariul vieții lui Paul Celan. Un itinerar presărat cu obstacole și capcane de tot felul. Chiar după apariția, în 1952, a primului volum de poezii *Mohn und Gedächtnis* (Mac și uitare), acest drum n-a fost un drum al gloriei, ci și un calvar. Pentru a reduce acest calvar la esența lui, se cuvine amintită drama fundamentală a morții părinților, precum și pierderea patriei. Poetul era nevoit să scrie în limba celor care-i ucisese părinții, nu avea de ales; tocmai de aceea n-a dorit niciodată să trăiască în Germania, preferînd să ducă o existență de exilat la Paris. Această formulă existențială (ine, cred, de utopie. Însă de o utopie salvatoare pînă la un punct, — punctul la care fraza s-a frînt. Sau, pentru a-l cita pe Henri Michaux, unul din puținii săi prieteni din Paris: „Tratamentul venit din scriitură nu era de ajuns, n-a fost de ajuns... Și a plecat!“

În acest punct al biografiei sale, opera trebuie să ne intereseze mai mult decît viața poetului. Să părăsim deci utopia care a fost existența lui chinată, pentru a privi puțin utopia intruchipată în versurile sale. Ele proclamă și instaurează triumful unei utopii care, spre deosebire de utopiile politice, sau de cele existențiale, are toate șansele să supraviețuiască.

Utopia își semnalează prezența în poezia lui Celan, încă din timpuriu, și sub forme variî. Peisajul care domină primul volum este cel al unui tărîm mai degrabă imaginar, în ciuda unor trimiteri la geografia reală. „Lowenzahn, so grün ist die Ukraine“ exclamă poetul, pentru a adăuga numaidecît acest vers teribil: „Meine blonde Mutter kam nicht mehr“ (Maica-mea bălala nu s-a mai întors)... Geografia celaniană este un spațiu traversat — și pustiit — de istorie. Chiar cînd vreun nume țîșnește de după un cuvînt, el nu indică o localitate, ci un „topos“ al geografiei interioare. În poemul intitulat „Nachtstrahl“ (Raza nopții) — din primul volum — poate fi citit acest vers, caracteristic pentru „primul“ Celan: „...als ich wollte auf Reisen in Reisen in Spätland und Briefe schrieb an den Morgen“. (...pe cînd călătoream prin țara țîrzie și trimiteam scrisori dimineții). Poemul se încheia prin mărturisirea amară: „Ich bin leichter: ich singe vor Fremden“ (Sînt mai ușor: cînt în fața străinilor).

Ne aflăm încă într-un peisaj familiar, pe care utopia poetică nu l-a transformat cu desăvîrșire: putem identifica anumite locuri și situații. Deși geografia e mai degrabă imaginată cît reală, mai degrabă metafizică decît fizică, ea își păstrează parțial urmele realității, ale istoriei. Pornind de la un anumit prag, să zicem de la cel

de al treilea volum, publicat în 1959 sub titlul *Sprachgitter* (al doilea se intitula *Von Schwelle zu Schwelle*, Din prag în prag), lirica lui Celan „se contractă“, așa cum s-a spus, ritmurile și metaforele ei „se chircesc“ (*schrumpfen*).

Utopia devine, în această fază, o tentativă deznădăjduită de a găsi un echivalent verbal experienței complexe și dureroase a deznădăcinatului care-a fost Paul Celan. Alături de cuvintele germane, întîlnim în poeziile sale cîte vînte venite din orizonturi diverse, din limba idiș sau din ebraică, precum și din rusă, engleză sau chiar din latină. Acest poliglotism, care produce uneori în poezie efecte surprinzătoare (Whimman, Rimbaud și mulți alții le-au cultivat cu osîrdie) se manifestă și în corespondența lui Celan. Bunăoară, într-o scrisoare trimisă lui Sperber, în martie 1962, el adăuga la propria-i semnătură: „Russkij poet in partibus nemetskich infidelium“ (poet rus în tîntul păgînilor nemți). Nu peste mult timp aveam să primesc eu însumi un volum cu poeziile lui Esenin traduse în germană de către Celan, cu următoarea dedicație, în patru limbi: „Für Petre Solomon na dobruju pamiat, frățește, din inimă, Paul Celan, Lutetiae Czernowitiorum“.

Asemenea combinații devin frecvente în opera poetică a lui Celan care, repet, pe de o parte „se contractă“, iar pe de alta se „fisurează“, lăsînd să pătrundă în fisurile ei tot soiul de elemente lingvistice străine. Un poem din volumul *Niemandsrose* (1963) poartă titlul „Eine Gauner-und Ganovenweise gesungen zu Paris Empres Pontoise von Paul Celan aus Czernowitz witz bei Sadagora“ (Un cîntec golănesc, cîntat hoște la Paris lîngă Pontoise de către Paul Celan din Cernăuții de lîngă Sadagura...) Mi se pare extrem de semnificativ faptul că poetul își recuperează, chiar sub o formă ironică, orașul natal, trecut îndeobște sub tăcere (ca și Bucureștiul, de altfel) de exegeții lui Celan, din motive ce nu tîin totdeauna de „estetică“. În înșuși orașul natal al poetului, devenit — din 1944 — un oraș ucrainean, numele lui nu putea fi pronunțat; nici în țara noastră de altfel, pînă acum cîteva ani. Cît despre „occidentali“, ei ignorau la rîndul lor, sau treceau sub o penibilă tăcere, faptul că primii 25 de ani de viață ai poetului fuseseră trăiți de el la Cernăuți, iar următorii trei ani la București. „În 1947 a anărut la Viena un tînăr cu numele Paul Celan. El venea literalmente din neant“, afirma de pildă Milo Dor, un publicist austriac, puțin timp după moartea lui Celan. Acest punct de vedere, nu numai injust, ci și extrem de superficial, nu mai poate fi acceptat în momentul de față. Căci ar fi o utopie să reduci opera lui Paul Celan la perioada afirmării ei în

TATIANA MILOVA

tinara poetă sovietică Tatiana Milova face parte din cercul literar al revistei „Iunosti”. Cu toate că a publicat pînă în prezent un singur volum de versuri, numele ei este deja notoriu în rindurile iubitorilor de poezie moscoviți.

Încercare de statistică

„Fiecare al zecelea dintre noi stă la rînd, Fiecare al zecelea din rînd are cravată, Fiecare al doilea din cei cu cravată citește, Fiecare al zecelea din aceștia din urmă

il citește pe Tolstoi...”

Totodată nouă zecimi din cei cu cravată din afara rîndului Știu că pe Tolstoi e mai bine să-l citești în autobus, Totodată nouă milionimi din cei cu cravată din afara rîndului Știu că alimentele e mai bine să le primești acasă...

Dar mai există nouă zecimi din populație peste numărul celor cu cravată Din care aproape jumătate trăiește în localități rurale, Din care aproape fiecare al sutălea face trăscau,

Din care cu aproximație doar unul cunoaște legile.

De unde decurge situația paradoxală, Cînd trăscau îl cumpără la prețuri infernale Fiecare al douăzecilea din acea jumătate, care se află în oras, Totodată fiecare al zecelea din cei cu cravată...

Totodată fiecare al miilea din cei cu cravată merge la concert, Totodată fiecare al o sutălea din populație încearcă să se strecoare peste rînd, Ceea ce face ca un oarecare cetățean cu cravată Să dea o lecție de karate unui cetățean în pufoaică...

„Și, deci, vă întreb, Lev Nicolaevici: cui folosește opera dumneavoastră, Dacă fiecare al zecelea din populație stă la rînd? Și de ce a mai dansat Natașa Rostova la bal

Dacă fiecare al zecelea din cei cu cravată cumpără și bea trăscau? Și cu vă întreb, Serghei Alexandrovici Esenin, oare acum ați înțeles De ce v-ați tăiat venele în camera hotelului Engliera?

Și vă întreb, Alexandr Sergheevici Pușkin: mă așteptați, Pînă merg pentru o jumătate de oră să-mi cumpăr sardele?

In românește de Axinia Krasovski

exprimare filozofică pură, calmă și senină ce s-a constituit într-o formă literară elevată și un model etern. De bună seamă s-a slujit de metaforă iar metafora este esențială — cit de esențială, am putea spune că reprezintă una din problemele esențiale ale filozofiei... Platon se teme de consolările pe care le oferă arta. El nu a oferit în schimb o teologie consolatoare. Cu realismul său psihologic l-a prezentat pe Dumnezeu supunnd lumea unei judecăți la fel de implacabile ca și bătrînul Zeus deși, într-un fel, mai justă. O cauzalitate morală de o mare complexitate determină soarta sufletului. Faptul că în drumul său spre salvare, Erosul se îndreaptă spre un vid impersonal și fără chip este unul din paradoxurile unei religii finite. A prezenta totuși ideea de dumnezeire — chiar și sub forma unui mit — constituie o consolare căci este imposibil de apărut această imagine în fața atențiilor, ce tind să înfrumusețeze, ale artei. Artă mediază și împodobește, ea creează structuri magice pentru a ascunde absența lui Dumnezeu sau depărtarea sa. În prezent asistăm la colapsul multor structuri de acest fel și, cum atît religia cît și metafizica Occidentului se desprind din îmbrățișarea artei, s-ar părea că sintem siliți să devenim mistici datorită lipsei unei imagistici ce ar putea oferi satisfacții minții. Din cînd în cînd, sofistica și magia se prăbușesc, dar ele nu dispar. Pactul lor secret cu arta nu încetează niciodată ca, de altfel, și consolările pe care, din fericire pentru specia umană, ni le pot oferi: cît despre artă, asemenea scrisului și Erosului, ea continuă să existe și la bine și la rău.

moda, altfel

Un apus de soare pe APUS DE SOARE

În Los Angeles, vara și toamna, apusul e tandru, împrăstie o lumină moale, un albastru lăptos, care reflectat de sticla peretilor giganti ai blocurilor ce vor să impună prin înălțime și prin „Vedeți-mă!” sau de albul imaculat al vilelor înlăntuite bogat de perdele și cordoane de flori, pare un fior de culoare, un fior de albastru în devenire. Nu știu cum e iarna și primăvara. Not yet. Bulevardele largi, aproape goale în timpul zilei, încep să capete prezența omului. Începe seara speranțelor, „people looking for love”, sub un albastru ce se intensifică de la o clipă la alta. Pe cupola de aur și turcoise a vechii primării, între turnulețe și merloane, ultimele raze se taie între ele cu scîlpiri de săbii iar albastrul se intensifică și se înstelează în cerul înalt și în vegetația parfumată și totul e o senzație de „bien être” și de îndulcire a spaimei pentru ziua de mîine.

Oamenii încep să se îndrepte spre Sunset, strada mirajelor sentimentale și a afacerilor suspecte. Sunset — apus de soare care acoperă puzderii de metafore, care mai de care mai ingenioase. Metafora Sunset e „figură de stil care constă în a atribui unui cuvînt un înțeles nou, pe baza unei comparații subînțelese”. Metaforic vorbind, Sunset înseamnă „viața de noapte”. Sunset e un pseudonim mercant, preocupat exclusiv de un câștig, de orice fel, pentru o noapte sau pentru o viață.

După apusul soarelui, spre Sunset încep să se îndrepte „people looking for love” și pe fața lor, în tinuța și îmbrăcămintea lor există rugămîntea adresată apusului albastru, „if you know someone, please tell me who, I'll be so grateful...”. Aceste cuvinte le cînta Nat King Cole și ele plutesc încă în aerul plin de speranțe și parfum de mirodenii.

E coadă în fața unei uși! Coadă ca la noi la carne și piine. E coadă și la altă ușă, tot ca la noi la carne și piine. Apusul de soare se umple de cozi care vor să apuce bucuriile nopții și să uite grijile zilei de mîine. E coadă la Discotec, la Baruri, Cabarete, Restaurante cu surprize și Colțuri intime în care se poate găsi fericirea de o clipă, de mai multe sau pentru totdeauna.

Sunset devine o scenă uriașă și vie

pe care Shakespeare și-ar fi dorit-o cu siguranță. Fiecare metru pătrat din spațiul apusului de soare e supraîncărcat de pitoresc, de interesant, de inedit, de teatral. Dacă n-aș fi văzut Sunset ziua (cînd e pace și cînd „Dormiți cetățeni ai Madridului!” i se potrivește mai bine decît vremii lui Ruy Blas) aș fi crezut că Sunset e o invenție teatrală, un teatru în teatru, ca un stat în stat, ca Lumea lui Disney în Lumea americană. Mesianismul apusului de soare pe Sunset e mesalinic.

Un tînar, foarte blond, parcă prea blond pentru înălțimea lui jupiteriană (n-am timp să cercetez cu ce culoare își vopsea Jupiter păruj), poartă o mantă lungă, genul „militar”, din piele neagră, costă o avere (și e și cald, e foarte cald, în fiecare familie s-a mai cumpărat un ventilator), e larg deschisă în față și lasă să se vadă pieptul gol, împodobit cu coliere, nenumărate coliere și cizmele de lac de smoală, care-i urcă pînă la coapsele goale, de sub chiloșaii de paie. E, totuși, foarte sobru. Așteaptă pe cineva... poate...!

Majoritatea e „blue-jeans”. Dar în pas cu moda. Pantaloni sint tăiați de sus pînă jos, pe lung și pe lat, ca în iubita noastră constatare națională. „E lung pămîntul, ba e lat”. Bunicii mele, dacă ar mai trăi, i s-ar umple ochii de lacrimi și inima de durere, văzîndu-i și ar întreba cum de-i lasă părintii să iasă în stradă (ea n-a apucat acest Sunset) atît de zdrențăroși. Privite de aproape, în buticurile rafinate, zdrențele le sînt extravagant de scumpe; toa-

te găurile și tăieturile sînt dublate cu piele sau antilopă și manopera e una dintre cele mai fine. Ca să vrei să pari zdrențăros e, cu siguranță, o ciudățenie. Dar să și plătești pentru asta e chiar cum zice francezul „Mister et bouille de gomme”.

„Fetițele” nu-s vesele ca în cunoscuta operetă. Poartă minți sau maxi și printr-un inexplicabil secret al „mercantului” picioarele expuse sub fuste scurte sînt mai lefține decît cele acoperite sub fuste lungi. Să fie costul metrajului de vină? Homosexualii predomină dar nu-l ajung, încă, pe Oscar Wilde (mă refer la moda, de opera lui nu cred că au auzit).

Tînarul foarte blond, de la începutul Sunset-ului, n-a întîlnit pe nimeni, nu întîlnește niciodată pe nimeni, pentru că nu așteaptă pe nimeni și nu vrea să întîlnească pe nimeni. În fiecare seară vine și așteaptă să fie văzut. Atît.

Dar noaptea nu e chiar atît de lungă cum se pretinde a fi. După orice apus de soare, urmează noaptea — cu plîntărea ei de complicată, apoi zorile. Disnar legendele și totul pare curat și proaspăt. Așa să fie! Să nu uităm însă că Micului Prinț îi plăceau numai apusurile... Poate că nu-i plăcea să se trezească la realitatea zorilor care ne așteaptă.

Corina Cristea

Occident, fără a ține seama de originile și de căutările ei. Dacă această operă, altminteri enigmatică și greu accesibilă, cuprinde un „mesaj”, mesajul acesta este cel al diversității și al dialogului necesar între componentele ei. E, desigur, un mesaj utopic, dar fiindcă se încarnează într-o operă autentică și tulburătoare, devine convingător în cel mai înalt grad. — În poemele lui Celan revine des un gen de metaforă bazat pe punctele cardinale: „...als brennende Gäste von Süden” (ca niște oaspeți febrili ai Sudului) (într-o poezie din primul volum, intitulată „Spät und Tief”, Tirziu și profund); „...In den Flüssen nördlich der Zukunft” (în râurile de la nord de viitor) (într-o poezie din Niemandrose), etc.

Avem de a face cu o adevărată obsesie a punctelor cardinale. Fiind vorba de o obsesie cu temeuri existențiale atît de adînci și cu urmări atît de importante în creația poetului, se cuvine să fie luată foarte în serios. Personal, văd în această obsesie un indiciu destul de clar al deschiderii operei sale spre toate punctele cardinale, fără a exclude vreunul. În discursul rostit la Bremen în 1958, cu ocazia primirii Premiului acestui oraș german, Celan a încercat să dea „o schiță topografică” a peisajului din care venea. Bucovina natală — le spunea el ascultătorilor săi — era „un loc unde trăiau oameni și cărți” „Cu peste trei decenii mai tîrziu, orașul natal al poetului, Cernăuți, sau Cernavți cum îl ortografiază ucrainenii, încep să-i recunoască printre filii săi, ba chiar să se mîndrească cu el. E un început modest, dar care trebuie totuși salutat. A trebuit să se năruie o utopie politică sinistră și distrugătoare, pentru ca poetul cernăuțean să se întoarcă în sfîrșit, acasă. Utopia poetică, intruchipată în opera lui, s-a dovedit a fi mai trairnică și mai folositoare oamenilor decît utopia totalitară care i-a interzis atîta amar de vreme, atîta vreme amară, să umble printre ai săi, cu pașii săi de poet. La 20 de ani de la moartea lui, la Paris, și la 70 de ani de la nașterea lui în Cernăuți, Paul Celan își poate privi cu încredere posteritatea, care abia începe.

Petre Solomon

* Text pregătit pentru un Colocviu despre Celan, organizat la Cernăuți cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la nașterea poetului în acel oraș, azi ucrainean, Colocviu ce nu s-a mai putut ține din pricina îmbolnăvirii poetului Mikola Buciko, organizatorul prevăzutei manifestări, la care fusesem invitat să particip. Am participat totuși la alte manifestări organizate în orașul natal al lui Celan (la Televiziunea locală, etc.). ezdicău

IRIS MURDOCH

SOARELE ȘI FOCUL

a ni de-a rindul, profesor de filozofie la Colegiul St. Anne din Oxford, marea romancieră britanică Iris Murdoch și-a intruchipat convingerile filozofice într-o serie de mici opusuri („Sartre — raționalist romantic”, „Suveranitatea Binelui”, „Soarele și Focul”, „Acastos — două dialoguri platoniciene”) în care rigoarea specialistului se îmbină armonios cu măiestria scriitorului. Printre lucrările menționate, un loc aparte îl ocupă eseu „Soarele și Focul” (subintitulat „De ce l-a izgonit Platon pe artiștii”), reluare lucidă, în spirit modern, a vechii „dispute dintre filozofie și poezie” și implicit artă. Făcând o minuțioasă incursiune în lumea filozofiei lui Platon, evocând mituri și urmărind implicațiile acestei problematice în gândirea lui Kant, Kierkegaard, Tolstoi sau Freud, cu insolite referiri la Budismul Zen, autoarea ne oferă o pasionantă pledoarie pentru rolul benefic al Artei în existența umană — autentică profesiune de credință în adevăr și transparență, în funcția revelatoare a marii Arte.

Artă este ceea ce este imaginat cu justețe și profunzime, a ceea ce este verosimil, de ceea ce este banal, găunos sau fals, de prețiozitate și sentimentalism, de ceea ce este obscur și bombastic etc. Un spirit critic riguros va discerne totdeauna ce este contrafăcut; pe de altă parte, se cuvine să știm că „ceea ce imaginația acceptă ca frumos trebuie să fie adevărat” (Keats). Artă de proastă calitate reprezintă o viziune falsă, mincinoasă despre lume iar ceea ce prin contrast este considerat a fi artă de bună calitate este ipso facto o expresie a adevărului și realului. În acest sens se poate afirma că Seurat îi este superior lui Burne-Jones, Keats lui Swinburne, Dickens lui Wilkie Collins etc. În „Philebus”, Platon spune că pentru a învăța să discerni falsul în artă și a te bucura de adevăr este nevoie de un lung proces de cultivare a discernăminții morale. Aceasta nu înseamnă, bineînțeles, că s-ar cuveni să trăim într-o claustrare estetică. Artă de calitate — indiferent cât de complexă ar fi — prezintă o evidentă îngemănare a purității cu realismul și dacă ne gândim imediat că învățăturile morale îndeplinesc aceeași menire (Evangheliile, Sfântul Augustin, Iulian din Norwich, pasaje din Platon) trebuie să admitem că ele sînt în chip firesc tot artă. A-ți însuși o artă înseamnă să înveți tot soiul de artificii stranii — în esență însă înseamnă, mai degrabă, să înveți a fi în stare să exprimi un adevăr perceput și să-l înfățișezi cât se poate mai frumos pentru a fi la înălțimea unei ființe cu atenția pură și îndelung cultivată, fără însă ca în tot cursul acestui proces să falsifici ceva. Realismul viguros și suplu (care nu înseamnă, bineînțeles, naturalism fotografic), cuprinderea obiectului, fără efuziuni sentimentale sau jocuri subiective ale imaginației, reprezintă ceea ce putem numi valoare în toate artele și în această valoare rezidă cea plăcere epurată de iluzii în care recunoaștem aerul eliberator al realității. În cursul elevatului joc liber al atenției imaginative ce a cunoscut un proces de clarificare, spiritul creator se fixează asupra obiectului său. Artă are, bineînțeles, un caracter ludic, dar jocul în artă este serios. Freud spune că opusul jocului nu este munca ci realitatea. Acest lucru poate fi valabil cînd este vorba despre jocul fanteziei, dar nu atunci cînd ne referim la caracterul ludic al artei de calitate care, cu voluptate, iscodește și revelează realul. Nu este cazul să recurgem la argumente metafizice pentru a minimaliza sau a apăra arta. Rolul său de modest soldat este cit se poate de limpede — o artă liberă este o condiție esențială a unei societăți libere. În timp ce o artă degradată, ce cultivă minciuna, este apănajul unei societăți în care domnește tirania. Artă concepută ca o uriașă sursă universală de informații este un rival evident — nu neapărat ostil — al filozofiei și științei și trebuie spus că Platon nu a acordat funcțiilor de comunicare a adevărului cu care este înzestrată arta dreptul ce li se cuvine... Ambiguitatea spirituală a artei, legăturile sale cu inconștientul „fără limite”, ironia de care se folosește adesea precum și interesul ce-l manifestă față de spiritul răului îl nelinișteau pe Platon. Trebuie să subliniem că în însăși această ambiguitate și vorace ubiuitate rezidă libertatea specifică artei. Artă — și în special literatura — este o imensă sală unde ne putem înfili cu toții și unde tot ce există sub soare poate fi examinat și disecat. Din acest motiv ea a fost dintotdeauna temută de dictatori ca și de moralisții rigoriști cum este cazul lui Platon. Artistul este un mare furnizor de informații — în cel mai rău caz îl putem califica drept un clevetitor, în cel mai bun caz, el poate fi numit un înțelept — dar și într-un caz și în altul se bucură de multă iubire. El conferă amănuntului ce altora le scapă atât concretețe cât și un nume. El pune lumea în ordine, oferindu-ne ierarhii ipotetice și imagini intermediare; asemeni dialecticianului, el mediază între unitate și pluralitate și, în ciuda faptului, că el ne poate nedumeri plin de har, el, de fapt, ne instruiște. Artă este, fără doar și poate, lucrul cel mai instructiv de care dispunem și, în această privință, este cu mult mai presus decât rivalii săi — știința și filozofia. Artă este un minunat limbaj internațional al omului, ea este valabilă pentru toți. De bună seamă, arta nu are un rol social formal și artiștii nu trebuie să se simtă constrînși să-și slujească societatea căci ei și-o vor servi automat numai dacă vor oglinzi adevărul și se vor strădui să dea tot ce este mai bun în ei, creînd opere cât se poate de frumoase. Legătura dintre adevăr și frumos rezidă în faptul că arta care reușește să fie pentru ea însăși va reuși,

totodată, să fie pentru toți. Și cî lipsită de sprijinul esteticii platonice, arta nu se cuvine să se simtă limitată. În acest sens, cuvintele lui J. Austen sînt revelatoare: „Ce ai în fond, domnișoară? O, un șimpanș și nimic mai mult, răspunde la ra față în vreme ce, cu afectată indiferență sau trecătoare stînjeneală, cartea de o parte. Romanul meu numește „Cecilia”, „Camilla” sau „Linda”, în fine, este una din acele în care ni se dezvăluie uriașele răscoluri ale minții, în care cunoaștere săvîrșită a firii umane și analiza mai fină a felurilor sale înfruchesc sînt înfățișate lumii într-o limbă tre cele mai alese, dimpreună cu înfățișate manifestări ale spiritului umorului”. (Northanger Abbey”, capitoul V).

Paradoxul problemei ce am abordat-o constă în faptul că Platon a fost un mare artist. Este puțin de presupus că acest paradox l-ar fi tulburat prea tare. Cărturarii și posteritatea sînt cei ce se ocupă de opere și inventariază problemele. Platon avea alte preocupări, multe dintre ele de natură politică. El a dus o luptă îndelungată împotriva fanteziei și a magiei — cu toate acestea el este creatorul celor mai minunate imagini din filozofia europeană susținut într-una că Binele este de imagine și departe de noi, cu acestea, în scrisul său s-a folosit reu de cea mai rafinată artă. În dialogul însăși este artificioasă directă, folosind abundent ironia și mentalul ludic. Afirmările făcute de artă evadează, cum este și firesc, sloboda ambiguitate a vieții umane, în ultima clipă, arta trădează vocația religioasă și se dovedește a fi ostilă categoriilor filozofice. Și totuși nici filozofia, nici teologia nu se pot lipsi de ea. Aidoma pactului dintre rațiune și plăcere despre care se vorbește în „Philebus”, și între ele trebuie să existe o înțelegere. Platon spune („Protagoras”, „Scrisoarea a VIII-a”) că „un om cu minte nu-și va încerca gândurile cuvintelor și că, prăbabi, gîndește un om este mai valoros cît scrierile sale. Fără a ridica problema filozofică a ceea ce înseamnă durile unui om, se poate răspunde disciplina ce o implică înveșmîntarea gîndurilor noastre într-o formă pe înțelesul tuturor, este firesc și ne poate aduce decît satisfacții dacă cele mai importante descoperiri sînt adesea făcute atunci cînd formulăm un enunț. Folosirea măiestră, atentă și spirit de răspundere a cuvintelor instrumentul nostru de gîndire mai înalt și unul din modurile cele mai elevate ale existenței — o idee pe care o părea evidentă, dar prin aceasta nu înseamnă că este și universal acceptată. În orice studii teoretice ca și în artă, de altfel, pot exista la orice nivel, așa-zise intuiții ultraverbale — a nu înseamnă însă adevărul final drept înșelabil — seamnă a rostit un principiu cvasi-logios ce nu se cuvine a fi pus în contradicție cu atența transpunere în cuvinte a adevărilor umile. De altfel, în practică, Platon nici n-a făcut acest lucru. El dădea ceea ce a demonstrat în dese rînduri și enunțe — obținut prin artă. El simțea deosebit și se străduia — asemenea artistului — să producă obiecte dotate de valoare este în iur și avînd o desăvîrșită unitate interioară. El a fost măestrul inventatorului chiar, al unei modalități.

Prezentare și traducere de
Virgil Lefter

Continuare în pag. a 15-a

bridge

Alb peste negru

Una din cele mai nesuferite atitudini în bridge este acoperirea greșelilor cu reușite. Invocarea lucrului bine făcut numai pentru eludarea celui neimplinit. Se întîmplă mai ales jucătorilor infatuați, în genere buni, dar incapabili să recunoască și să-și

asume o greșeală personală la momentul producerii ei și uneori, nici mai tirziu. Atitudinea e nesuferită nu atît pentru că ar exprima o anume suficiență ce corodează încet-încet morală jocului, cît pentru că izbuteste deseori să inducă în eroare pe cel care o receptează, în sensul că-l „orbește” și-l convinge astfel, fie și preț de o clipă, să ia drept adevărat ceea ce i se spune. Dacă în cazul unui jucător care face 2-3 greșeli minore dar reușește o manevră subtilă, esențială în realizarea contractului, respectiva acoperire a erorilor prin izbînzi poate fi întrucîtva scuzată sau, oricum, trecută cu vederea, în cazul unuia care comite greșeli de începător și reușește totuși, mai

mult din întîmplare, cîteva lucruri bune, o atare scuză, deși posibilă, nu e recomandabilă, fiindcă în acest caz ceea ce trebuie pus sub semnul întrebării e chiar calitatea de jucător. E ca și cum ai îmbrăca pe trupul gol un palton și intrînd într-o casă de om ar fi să scoți paltonul. Nu e o indecență aceasta, e pur și simplu o stupiditate, dacă nu de-a dreptul o nebunie. Cu asemenea stupidități în competițiile mari nu există nici o șansă de supraviețuire. Ele pot fi eventual tolerate în concursurile fără miză care sînt un fel de antrenamente, dar odată îngăduite într-o competiție mare, fac să cadă totul în jur, compromițînd în egală măsură competiția, pe competiții-

ri și jocul însuși. De aceea poate, pe lângă bridge alcătuite în vederea unor competiții de anvergură există foarte mult pe abilitatea certă a tății de jucător, inclusiv a calității caracteriale, singura în stare să compariția acelei atitudini bune cu toate de dezastru.

Căci nu e vorba, în numita atitudine de a da negrul drept alb, ceea ce nu e decît o simplă minciună lesne respectabilă, ci de a pune peste negru un strat de alb, ceea ce înseamnă, vai, o mistificare perfidă al cărei scop este întotdeauna cu totul altul decît cel conținut în ea însăși.

Laurențiu U